

PIPEI EMLÉKEK

Az *1-es házszámhoz* fűződik, mint rendes pipei lelkésznek, első emlékünknél. Magyarzsákokról való átköltözködésünk alkalmával, 1947 decemberének első hetében, itt tartottunk rövid pihenőt, hogy ölbeli, hat hónapos Zsuzsikánkat újra öltöztessük. Itt lakott, az 1886-ban született *Bálint Fazakas János, feleségével, Simó Máriával*, a csűr egyik részéből lakhatóvá alakított szobában. János bácsi szegény emberként kezdte életét. Legény korában sokat szolgált. Szorgalmas munkájával, takarékos életmódjával, pipei viszonylatban jó módra emelkedett. A legnehezebb időben, a második világháború alatt ő volt az egyházközség *megyebírója*.⁵ Az oroszjáraskor a klenódiúmokat ő mentette meg. Kozma Béla lelkészt internálták, leányát és fiát a Târgu Jiu-i lágerbe hurcolták. A papi lakás üresen maradt. János bácsi a kegyeszereket magáhozá vette, kertjében elásta, hogy ne kerüljenek avatatlan kezekbe.

Fazakas Jancsi bá' két és fél vékás, 18 ári szőlőt telepített magának.⁶ *Felesége, Mári néni*, aggodó természetű, jó feleség, gondos édesanya, nagymama volt. 1948 nyarán, amikor a szocialista mezőgazdaság küszöbét, a szérún való cséplést megszervezték, a kiküldött pártaktivista füle hallatára megjegyzést tett ez ellen. Háromhavi börtönt szenvedett elszólásáért.

Szép kort éltek meg együtt. Előbb János bácsi halt meg, 1957. október 12-én, 71 éves korában, végelgyengülésben. Mári néni 74 éves korában, 1965. március 24-én halt meg, gutaütés érte.

Egyetlen gyermekük – ami Pipén ritkaság volt – *István* és családja, a kapu bejáratától nem messze épült két szobás házban

⁵ Pipén az egyházközség gondnokát a partiumbeli falvakéhoz hasonlóan *megyebíró*nak hívták.

⁶ Lévén Pipe a Kis-Küküllő menti híres borvidék utolsó faluja, a szőlőbirtokot minden családnál feltüntettem. A kimutatást Vég Sándornak, Nadas község Polgármesteri Hivatal mérnökének köszönöm.

laktak.⁷ *Fazakas Pista felesége, a Gergely Pali Mihály leánya, Juliska* volt. Tíz éves házások voltak, amikor megismertem őket. Pista 22 éves, Juliska 17 éves volt, amikor megesküdtek, 1937. február 7-én, a polgári és egyházi esküvő egy napon volt.

Földjeik mellett fél hold szőlőt műveltek. Juliskát leány korában, szülei városra adták szolgálni, nem a keresetért, hanem a tanulásért. Legyen belőle jó gazdasszony. Juliska azt is elmesélte, hogy fiatal házasként marhára akartak szert tenni. Egy szép tinót vettek s azt jó reménnyel nevelték. Az állat egyszer csak beteg lett. *Juliska a Nap felé térdepelve imádkozott*, hogy a jó Isten gyógyítsa meg a tinójukat. Jól tudta, hogy a pipei embernek, az állatja az ő munkatársa.

Pista egyházközségi tevékenykedett az egyházközség érdekében. Mindketten vallásos emberek, hűséges templomba járók voltak. Annak nevelték gyermekeiket is. 55 évet éltek együtt. Előbb Pista halt meg, 1992. augusztus 24-én, végelgyengülésben. Juliska 10 nap híján egy év múlva követte hitvestársát. 1993. augusztus 13-án halt meg 74 évesen, anyósa betegsége, az agyvérzés végzett vele.

Gyermekeik:

1. *János* a szülei esküvője után 20 hónapra, 1938. október 18-án született. Hagyományosan, a hat hét utolsó napjaiban, november 27-én keresztelték. Keresztszülőknek az anyakönyv egy házaspárt és egy elvált asszonyt jegyez fel, a szülők ifjúkori barátja, barátnője.

Értelmes, jó tanuló gyermek, konfirmándus növendékem volt. Ő már szakított ősei foglalkozásával. Elhagyta az eke szarvát, s a kormánykereket választotta. Sofőr lett. A marosvásárhelyi vajgyárba fuvarozta a környék falvaiból a tejet. Pipei viszonylatban, öreglegényként, 29 éves korában nősült. *Felesége, a 21 éves, székelykeresztúri, református, Fodor Erzsébet* lett. Polgári

⁷ Esküvője után az ifjú pár a vőlegény szülei telkén vagy hajlékában telepedett le. Ez a jog mindig a kisebbik fiút illette meg. Ha a szülőknek még volt kiskorú gyermeke vagy nőtlen legényfiúk, illetve hajadon leányuk, akkor az ifjú pár a „hátsó”, ellenkező esetben, az *első házba* költözött. Bálint Fazakaséknál egy telken, de külön fedél alatt laktak: a fiatalok elől, az utcafelőli épületben, az öregek hátul a már említett szobában.

és egyházi esküvőjük, egy napon, 1967. augusztus 26-án volt. Utóbbi, a pipei templomban.

Mi már akkor Szőkefalván voltunk, de a kapcsolat a régi híveinkkel megmaradt, meghívtak Jancsi lakodalmára, aki ez alkalommal, nekem töredelmes vallomást tett: „Tudja, Tiszteletes Úr, hogyan fogyott el a pincéjéből az alma? Szombatonként, délután volt a hittanóra. Mi, nagyobbak, V.–VII-esek, a véckeik felső tagozaton tanultunk. Várnunk kellett, amíg a kisebbek kijönnek az irodából. Unalmunkat, a temetőárkában letelepedve, azzal üztük el, hogy egy bot végére fejetlen szeget ütöttünk s a pinceablak rácsain át, az almákat az ászokról kiszurkáltuk. *Úgy-e, Tiszteletes Úr, most már megbocsájt?* Jancsi vallomása mosolyra derített. Hiszen, mint volt székelykeresztúri diáknak, ilyenről már volt tapasztalatom. Annak idején, a felsős diákok, a konviktus pincéjéből, ezzel a módszerrel jutottak almához. Gunda Béla, egykori néprajzprofesszorom jutott eszembe, kitől azt hallottam, hogy a szokások, a magasabb kultúrkörből, alacsonyabb kultúrkör felé terjednek.

Fazakas Pistáék második gyermeke:

2. *Juliska* két évre követte bátyját. 1940. október 30-án született és a hagyománytól eltérően, december 22-én keresztelték. Keresztszülőnek egy házaspárt hívtak meg, a szomszédokat. Értelmes felfogású, szorgalmas leányka volt. Első pipei tanítványaink közé tartozott. Mi, a nevelők, óvónőnek javasoltuk, de a szülők maguk mellől nem engedték el. *19 éves korában ment férjhez*, második unokatestvéréhez, *Gergely Áronhoz*. *Juliska* még 68 éves korában is szeretettel emlegette, hogy annak idején Zsuzsikánkat ő tette tiszta pelenkába.

Pipén ritkaság számba ment, ha a két gyermek születése között tíz év telt el. Fazakas Pistáéknál viszont így történt. A szülők életerejéből kitelt még, hiszen az édesapa 35, az édesanya 30 éves volt, mikor megszületett:

3. *Mihály* 1950. március 14-én, és két hónap múlva, május 14-én keresztelték. Keresztszülei két házaspár és egy özvegyasszony lett. A társadalmi létrán, bátyjánál egy fokkal fennebb lépett. Értelmiségi pályán helyezkedett el, tanár lett Székelyföl-

dön. 22 éves volt, amikor *feleségül vette a gyergyószentmiklósi, római katolikus Marosvölgyi Arankát*. 1972. október 26-án volt a polgári, két hónap múlva, december 31-én, tanúk előtt, az egyházi esküvő.

Fazakas Pista gyerekei örökölték szülei erényeit. Törekvő, szorgalmas emberek lettek. Amikor néhány évvel ezelőtt részt vettem a falutalálkozón, az 1-es házszám előtt három luxusautó állott. Mindhárom Fazakas testvérnek külön kocsija volt. Szülőknek az igásállat, gyermekeiknek pedig a gépkocsi volt a munkatársuk.

Az 1-es számú háznál a demográfiai adatokat néprajzi vonatkozásúak is gazdagítják, mint pl. a Nap felé fordulva való imádkozás, almalopás. (N. B. Pipén, az utóbbi, bocsánatos bűnnek számított).

A 2-es házszám alatt, az 1906-ban született *Rüsz (Teutsch) Tajts Jánost*, 42 éves korában ismertem meg. Megkülönböztető nevét szász édesanyjától örökölte. Árván nőtt fel, édesapja Amerikában halt meg. Elődjeitől örökölt és felesége után kapott földjét, két vékás szőlőjével együtt szorgalmasan munkálta. E mellett jó ácsmester volt. Pipére kerülésemkor, aránylag fiatal kora ellenére, a legrégebb keblitanácsos volt. Családjával együtt hűségesen látogatták az Isten házát. *Felesége a Bálint Kicsi Jancsi bá' leánya* volt, aki 1910-ben született. Egybekelésük idejét nem közölhetem, mert az adataikat tartalmazó anyakönyvi köteteket elkobozták. 1929 előtt lehetett, mert első gyermekük akkor született. Körülbelül 45 évi házasság után, János bácsi halt meg hamarabb, 1974. április 29-én, 68 évesen – asztmában. *Juliska néni*, 17 évi özvegyesség után, 1991. augusztus 3-án halt meg, végelgyengülésben.

Gyermekeik:

1. *Juliska* 1929. október 19-én született, hagyományosan a hat hétben, november 24-én keresztelték. Egy keresztszülőpár vállalta védelmét, az édesapa legénykori jó barátja. 20 éves korában *eskettem meg* a Gergely Pali Sándor volt szolgájával, a *nagykendi református, 21 éves, Csiki Józseffel*. Esküvőjük 1949.

március 12–13-án volt, polgári és egyházi esküvő, egy napi eltéréssel, utóbbi templomi gyülekezet előtt. Juliska elhagyta szüleit és faluját, követte férjét Nagykendre. Csiki Jóska, egy másik nagykendi legénytársával, aki Bálint Kicsi Albertnél szolgált, családi neve Palkó volt (keresztneve emlékezetemből kikopott), tanították meg a pipei ifjakat „Barna Jancsi” balladájára, amit Magyar Zoltán Balázstelkén gyűjtött,⁸ és Ádámoson is ismerték.

Rüszt Jánosék következő gyermekekük:

2. *János* 1931. november 5-én született. Őt is a hat hétben, december 13-án keresztelték. Pipei viszonylatban rendhagyóan, öt pár keresztszülője volt, mind apai jó barátok. Korán, három és fél éves korában, 1935. február 25-én a spanyolnátha kiragadta családját öléből. Abban az évben, különösen a gyermekek között, sűrűn aratott a halál: 18 halottból, 10 volt a gyermek.

3. *Ilona* 1935. október 2-án született, a hatodik hét eltelté után negyedik napon keresztelték, november 17-én. Őt, két keresztszülőpár vette gondjába, apai jó barátok. Két és fél éves korában követte bátyját: 1938. március 22-én, mellhártyagyulladás oltotta ki zsenge életét.

4. *István* 1938. augusztus 18-án született, hagyományosan a hat hétben, szeptember 19-én keresztelte két keresztszülőpár, a szülők jó barátai. István jó tanuló gyermek volt. Őt is továbbtanulásra ösztönöztük, de édesapjának segítségére volt szükség. Így otthon maradt. Édesapjától megtanulta az ácsmesterséget, kiválóan működött ebben a szakmában. Konfirmáló növendékem volt. 22 éves korában *megesküdött*, a falubeli *Orbán Burus Sárival*, ki egy évvel volt idősebb, 23 éves. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1960. március 6-án volt. Segesváron szép házat építettek. Elhagyták falujukat, városra telepedtek le. Ott születtek gyermekeik. Rüszt János következő gyermeke:

5. *Erzsébet* 1940. július 7-én született. A családban hagyományossá vált hat hétben, augusztus 18-án keresztelték. Feleségemnek szorgalmas tanítványa, nekem hűséges konfirmándusom volt. 23 éves korában ment *férjhez*, a 25 éves *kelementelki Gergey Istvánhoz*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napi különb-

⁸ Barna Jancsi balladáját lásd MAGYAR Z. 2005, 137.

séggel, 1963. március 23–24-én volt. Az egyházi, templomi gyülekezet előtt történt. Ő is elment falujából, férjét követte Kelelementkére.

A 3-as telek tulajdonosa *Fazakas István bácsi* volt, aki 1875-ben született. Megkülönböztető neve nem volt, hasonlónevű család nem élt a faluban. Előde Nagykendről került Pipére. Pista bácsi részt vett az első világháborúban. A halál mezejéről az élet könyvével tért vissza. A harctérről hazafelé vezető útjukat Kolozsváron megszakították. Amíg a többi bajtársa a zsoldját haszontalanságra költötte, addig ő egy antikváriumban bibliát vásárolt magának. Ez volt a legkedvesebb olvasmánya. 76 éves korában, 1951. január 9-én temettem el. Ebből a bibliából olvastam fel az életét tömörítő alapigét: „Ímhol az ember!” (Jn 19, 5). Az volt! Istenfélő, családot, embertársat szerető, jó ember.

Felesége, Orbán Mária 1881-ben született, 67 éves volt, mikor megismertem. Férjének méltó hitvestársa, vallásos lelkű asszony, gondos édesanya volt. Otthonukban, a biblia mellett a több kiadású énekes és imakönyveikből merítették az életerőt. Másfél vékásnál nagyobb, 11 ári szőlőt műveltek. Mári néni 77 éves korában, 1958. január 14-én halt meg végelgyengülésben. Gyülekezeti naplóm nyolc gyermeküket említi, de az elkobozás után megmaradt anyakönyvből csak ötöt tudtam azonosítani.

1. *Mária* 1905-ben született. Én már *Rüsz Lajos özvegyeként* ismertem meg. *Lajos fiával* és *Margit leányával* a „Fejszegben” lakott, a templommal szembeni soron. Amikor odaérek, megemlétem.

2. *János* esketési adatából következtetve, 1906-ban született. 28 éves korában vette *feleségül Bálint Ágoston Rozáliát*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1934. február 4-én volt, utóbbi templomi gyülekezet előtt. Egyetlen *gyermekük* született, *Jolánka*, 1935. november 17-én. Három hónap múlva, 1936. február 20-án megkeresztelték és *hét hónapos korában eltemették*. Veleszületett gyengeségben halt meg. A bécsi döntéskor elmenekültek Besztercére, majd onnan kitelepültek Magyarországra. Csak látogatóba jöttek haza.

3. *Ilona* 1912-ben született. Kétszer ment férjhez. *Az első férje Bálint Domokos* volt, ott majd bővebben írok róla. Másodszor Egrestőre ment férjhez.

4. *István* 1916-ban született. Legszebb korában, 23 évesen, a katonaságnál szerzett vízkórságban halt meg.

5. *Sándor* születési idejét nem tudom megállapítani az anyakönyvi kötet csak, mint édesapát említi. Szabó mesterséget tanult. Ő is Besztercére menekült. Majd a szocialista rendszer megszilárdulása után, a Magyar Autonóm Tartományban, az állami adóhivatalnál ellenőri funkciót töltött be. Itthonról nősült, az *Orbán Áron, Sári leányát vette feleségül*. Két gyermeküket itthon keresztelték: *László*, született 1950. január 1-én, jó másfél év múlva, 1951. november 25-én keresztelték. Két keresztszülőpár, az édesapa jó barátja és az édesanya testvére, férjével. Ekkor a szülők még Besztercén laktak, majd Marosvásárhelyre költöztek, hol második gyermekük, *Zita-Ildikó* született 1953. december 23-án és 10 hónap múlva, 1954. október 22-én kereszteltem.

Habár a szülőket öreg napjaikra elhagyták gyermekeik, azért ők nem maradtak egyedül. Maguk mellett érezték a jó Istent, hiszen imádkoztak, és bibliát olvastak.

A 4-es házszám alatt lakó *Simó János*, 1886-ban született. A többi Simó családtól csak a házszám különbözteti meg. *Futó Jánosnak is nevezték*, gyors munkája miatt. Permetezéskor elromlott a gépe, lecsapta a földre és befutott Segesvárra (rövid úton 16 km) újat venni helyette. Hazarohant vele s tovább folytatta munkáját.

A faluban a szorgalmas, takarékos gazda mintaképe volt. János bácsi öregkorában is esténként a legtovább dolgozott a mezőn. *Felesége*, az 1883-ban született *Gergely Pali Júlia* volt.

Egyházukhoz ragaszkodtak, kötelességeiket szívesen teljesítették. Két és félvékás szőlőt műveltek. János bácsi, 1965. március 3-án, 79 éves korában halt meg. Antinikotinista volt, mégis tüdőasztma végzett vele. Juliska néni hat évvel később, 1971. október 7-én, szintén 79 éves korában, végelgyengülésben halt meg.

Két leányuk volt:

1. *Róza* esketési adataiból következtetve, 1921-ben született, a *Pázsint* – „bótos” – *György* felesége lett.

2. *Ilona* 1926. február 11-én született, két hónap múlva, április 11-én keresztelte egy keresztszülőpár. Az ifj. *Burus András* vette feleségül. Mindkét leányról, férjeik kapcsán emlékezem meg.

Az 5-ös házszám alatt lakott a mi első pipei kománk, az 1910-ben született *Gegely Áron* családjával. A bécsi döntés őt is elsodorta hazulról. 1940-ben 30 éves volt, legalkalmasabb „koncentra” kor. Ez elől futamodtak Magyarországra a pipei férfiak. A pipei menekültek városában, Besztercén, telepedett le. Áron komát Besztercén sorozták be magyar katonának. A honvédségnél, mint szanitész szolgált. A háború forgatagával Ausztriába került. Egy gazdálkodónál kapott alkalmazást. Megismerte az ottani modern gazdálkodást. Sokat beszélt a villamosított istálló állattenyésztésről.

Hazajövén, kezébe vette otthon hagyott családja sorsának irányítását. Családjában és gazdaságában, a kínosságig pontos, rendet szerető és ezt követelő ember volt. Fűrő-faragó mester letére, gyalujával és az esztergapadján, a gazdaságához szükséges eszközöket saját maga készítette el. Két vékás, 15 ári, szőlőt műveltek. „Dátyen”-beli szőlőjükben hatalmas cseresznyefa érlelte minden évben ropogós gyümölcsét. A pipeieknek nyaranta a cseresznyefa termése biztosította a költőpénzt. Egy-egy fa évente egy tehén árát is jövedelmezte. Áron komáék a cseresznye- és szőlőszüretre minket is meghívtak, ami a gyermekeknek különösen nagy élményt jelentett. Áron bácsi nem csak anyagi téren tevékenykedett, de a falu társadalmi és művelődési életében is részt vállalt. A háború után ő lett az első pipei bíró, a Magyar Népi Szövetség helyi tagozatának elnöke. Szellemileg is munkálkodott. Lakodalmakban többször volt szószóló. A karácsonyi kántálási szokásokat és köszöntőket tőle jegyeztem le. Házasemberként színielőadásokon is szerepelt. Gárdonyi Géza „Bor”-ában Baracs Imrét alakította.

A háború alatt vesebajt kapott, ami élete végéig kínozza. 1950-ben egyik veséjét kioperálták. Műtő orvosával, Kótya marosvásárhelyi professzorral életre szóló barátságot kötött. Fia lakodalmára is meghívta.

Felesége, a hat gyermekes *Bálint Dombi* család egyik leánya, *Sári* volt, aki 1910-ben született. Csendes, magába mélyedő asszony volt. Mindketten 20 évesek voltak, amikor 1930. szeptember 14-én, egy napon a polgári esküvővel, tanúk előtt egyházi megáldásban részesültek.

Gyermekeik:

1. *Amáli* 1931. december 19-én született, s a hat hétben, 1932. január 10-én keresztelték meg, négy pár keresztszülővel, kik jó barátok voltak. Szépen nevelkedett s mikor a legszebb reményekkel kecsegtette szüleit, akkor hagyta ott őket, soha fel nem száradó könnyeket okozva nekik. Zsenge ifjú korában, tizenötödik életévében, 1946. április 16-án, szívgyengeségben meghalt.

2. *Sára I.* született 1937. szeptember 3-án. Veleszületett gyengeségben, kereszteleetlenül meghalt.

3. *Sára II.* nővérét egy év múlva, 1938. október 26-án követte. A hat hétben, november 6-án keresztelte egy szülőpár, a tanító házaspár. Két hét múlva ő is követte nővérét. Veleszületett gyengeség volt nála is a halál oka. A halott elvitte az élőt.

A megkeseredett szülők, három leányuk elvesztése után, egyetlen fiúknak vigasztalódtak.

4. *Áron* 1935. április 14-én született, a hat hétben, május 12-én keresztelték, három keresztszülőpár segítségével. Már mint szőkefalvi lelkész *eskettem* meg, amint már említettem, a 19 éves *Bálint Fazakas Juliskával*, 1959. február 8-án, a polgári esküvő napján, templomi gyülekezet előtt. Első gyermekük, *Áron*, az esküvőt követő ősszel, november 24-én született, a hat hét elteltével, 1960. április 10-én keresztelte egy koma-pár, rokon házaspár. *János*, két évvel bátyja után, 1961. december 11-én született. A következő év tavaszán, 1962. április 29-én keresztelte két keresztszülőpár, jó barát és rokon házaspár.

Áron komának, beszteceri tartózkodása alatt, házasságon kívüli fia született, akit, tudomásom szerint a felesége halála után

ismert meg a család. Öccse, Áron, és a családja igazi testvérként fogadta. Apja temetésén is részt vett.

Az ifjú Áronék előbb Gyalakután, majd Marosvásárhelyen telepedtek le. Áron, géplakatosként, először a gyalakuti hőerőműnél, később a marosvásárhelyi vegyi kombinátban dolgozott. Juliskát a postán alkalmazták. A Kövesdomb új lakótelepén, ők voltak az első lakók. Áronék városi lakosként is megőrizték pipei szorgalmukat. A város szélén kertet műveltek. A veteményt a család szükségletére megtermelték. Miután gyermekeiket szárnyukra bocsájtották, hazatértek szülőfalujukba. Bár más pipei elszármazottak is követnék példájukat!

Az idős Áron bácsiék egyetlen megmaradt gyermekükre fordított gondoskodó szeretetükből jutott még keresztlányukra, a mi Zsuzsikánkra is. Pipei híveink közül az elsők voltak, kikkel közelebbi személyes kapcsolatba kerültünk. Mi hívtuk meg őket keresztszülőknek. Elveszített gyermekeiket sem szeretlették volna jobban, mint ahogy a mieinket szerették. Minden vasárnap délután a három papi gyermeknek asztalt terítettek. Ízletes uzsonnákkal megvendégelték őket. Még most is sokszor elmesélik és átélnek ezeket a délutánokat. Nagy élmény volt a „katona” elkészítése és feltalálása. Ez abból állt, hogy „Sárika keresztanyánk” türelemmel felszeletelte a kenyeret kicsi, egyfalatos kockákra, a közepére tett egy-egy finomra vágott szalonna darabkát (ezeket nevezték el a gyermekek katonáknak), és utána sorra mindegyikük szájába adta, egyenként. Az uzsonnát a finom csörögével folytatták, amivel egy nagy tál mindig tele volt. Egy vasárnap sem maradt el. Azután kivonultak a „pitvarba”, és sorra került a „keresztapja” zöldre festett, gondosan karban tartott fából készült ládája. Mindig szeretettel szedte ki belőle a katonás rendben tartott, különböző kicsi „antik” dolgait régi pénzt, érmeket, miegymást. Minden alkalommal megforgatták egyenként őket s keresztapja soha nem unta el, hogy minden alkalommal meséljen róluk, aprólékosan. Estefelé, keresztanyja megfogta a kezüket és hazafele indultak. Ha nyár volt, akkor virágot szedtek a kertből, „boglárkát” szorongatva lépkedtek boldogan, s ha netalán ellenséges szándékú libákkal találkoztak,

félve, szorosan simultak keresztanyjához. Az ártatlan gyermeki szívben megőrzött felejthetetlen napok emlékével, nyugodt pihenésükért imádkoznak.

A családhoz tartozott „nannyó” is, Áron koma édesanyja, az 1887-ben született özv. *Gergely Mihályné, Bálint Juliánna*. Áldott szívé, jó asszony volt. Menyével dédelgette gyermekeinket. „Nannyó”, unokamenyének, *Bálint Fazakas Juliskának* elmesélte Pipe eredetmondájának egyik változatát. Juliska, ezt 68 éves korában, emlékezetből így mondta magnóra:

„Hogy keletkezett Pipének a neve, özvegy Gergely Mihályné, férjem nagyanyja mesélte, beszélte el, amit ő rég hallott, 1910–1915 körüli években. Amint gyalog jött haza Segesvárról, utolérte egy vásárhelyi fiákeres és felvette a szekérre. Kérdezte, hogy hová megyen, s mondta, hogy Pipére. Megkérdezte, tudja-e, hogy Pipét miért hívják Pipének, és ő, nagymama, mondta: nem. Akkor én elmagyarázom: régebben, a pipei határon, pásztorsággal foglalkoztak a parasztok. Az apa marhapásztor volt, a gyermeke örizte a pipéket, és a héja elhordta őket. A gyermek bánatában elbűjdosott, mivel a szentdemeteri gróf, a tulajdonos, megverte. Elkerült Székelykeresztúrig. Ott, hogy megélhessen, megélhetőségi munkát vállalt. Iskolába került mint takarító. Elvégzett valamilyen iskolát, mert jó tanuló volt. Egész katonakoráig itt nevelkedett. Katonaságnál, mivel okos, értelmes fiú volt, elkerült egy tisztt mellé, tisztiszolgának. Telt az idő s egy nyáron, nyári vakációra, hazamentek Szentdemeterre, mivel a tisztt a szentdemeteri gróf fia volt. Eljöttek vadászni a gróf birtokára, elkerültek a pipei határra, ahol ő gyermekeskedett. Felismerte a helyet, hogy ő innen ment el. Elmagyarázta a tisztnek, hogy ő miért ment el innen, mert a tisztt apja, a gróf, megverte a pipék miatt. A falut a gróf nevezte el Pipének. Ezt magyarázta el a fiákeres nagymamának, amíg Segesvárról hazaérkeztek Nádasra. Ennyi az egész, amit tudok Pipe keletkezéséről.”

A családból hamarabb Sárka komámasszony távozott el. 61 éves korában, 1971. július 18-án jó szívével szívbaj végzett. Az özvegyen maradt Áron komát újra édesanyja gondozta. Négy év múlva ő is követte menyét. 1975-ben, végelgyengülésben, 88 évesen halt meg.

Az egyedül maradt Áron komát fia és menyé magukhoz vették. Vásárhelyi kertjüket, édesapjuk öt évig gondozta. 70 éves korában, 1980. május 26-án, májrákban meghalt. Mindhármuk temetésén búcsúbeszédet mondtam.

Az ifjú Áronék kezdetben a völegény családjában találtak otthonra. Itt születtek az unokák is. Majd életformát váltottak, városi lakók, üzemi munkások lettek. A gyökerektől így sem szakadtak el. Kertet műveltek. Aki egyszer a föld szeretetével nőtt fel, az más életformában sem tud megválni tőle.

A 6-os házszám lakói, az 1902-ben született *Bálint Balázs Jánosné*, született Demeter Ágnes és gyermekei voltak. Ágnes néni Csekefalváról került Pipei. Korán özvegyen maradt. Férje 48 éves volt, mikor 1945. október 9-én, vesegyulladásban meghalt. Hat árvať hagyott maga után. A legnagyobb 16, a legkisebb 2 éves volt.

Így, Ágnes néni özvegyen, küzdelmek között, de felnevelte, szárnyra bocsátotta gyermekeit. Néhány év kivételével végig élte a huszadik századot. 92 éves korában, 1994. június 21-én, végelgyengülésben halt meg, Margit leányánál, Nádason. Ágnes néni két vékás szőlőt birtokolt.

Gyermekei:

1. *Sára* születési-keresztelési adatait az anyakönyvi kötet nem tartalmazza. Esketési adataiból következtetve, 1929-ben született. 18 éves korában *ment férjhez*, a 26 éves *Rüsz bocar Jánoshoz*.

2. *Ágnes* 1932. július 3-án született, a hat hétben, július 25-én keresztelte három házaspár, édesapja jó barátai. Szorgalmas, munkás leány volt. Ifjúsági műsorokon gyakran szerepelt. Egy időben nálunk szolgált. 29 éves korában lett a 25 éves *Bálint Zsiga Imre felesége*.

3. *Róza* születési dátuma, 1936/7. szám alatt úgy van bejegyezve, hogy 1934. április 13-án született, keresztelése is arra a napra van bejegyezve. Egy keresztszülőpár volt, a szomszéd. Első konfirmándusaim közé tartozott. Konfirmáció után Marosvásárhelyre ment szolgálni. Ott telepedett le, haza sem jött többé.

4. *János* 1936. március 9-én született, s a hat hét elteltével, öt hónap múlva, augusztus 10-én keresztelte két keresztszülőpár, apai jó barát. Csendes, szelíd fiú volt. Mint traktorista, valamelyik Olt menti faluban telepedett le. Többet ő sem lett pipei lakos.

5. *Katalin* 1940. március 6-án született s négy hónap múlva, július 7-én keresztelték. Egy pár keresztszülője volt. Az anyakönyv többet nem említi.

6. *Margit* 1943. július 11-én született s az év végén, december 28-án keresztelték. Három keresztanya nevét örökíti meg az anyakönyv: az alsó és felső szomszéd, valamint egy jó barátnő. Mindhárom férjhez ment leány családjáról, férjeik révén emlékezem meg.

A családhoz tartozott még *az öreg Bálint Balázs Gergely bácsi* is, aki 1874-ben született. Nőtlen, öregemberként, megromlott gondolkodással élte napjait. A falubeliek elmondása szerint, fiatal korában sorsjegyhúzásnál becsapták. Komoly összeggel károsították meg. Azóta az elméje elborult. Alkalmas időben az erdőt-mezőt járta. Gombászással töltötte idejét. Nekünk is hozott többször. 1955-ben, 81 évesen halt meg végelgyengülésben. Január 21-én temettem el.

A 7-es szám alatt, tornácos, három osztatú ház első szobájában élt *a falu nesztora*, az 1862-ben született *Bálint Kicsi Lajos bácsi*. Még beszolgáló lelkészként ismertem meg. Egy temetés alkalmával így szólt hozzám: Tiszteletes úr, a zsákodiak egyszer elvitték tőlünk a papot. Mi most visszaadjuk a kölcsönt. Igaza lett. Így lettem visszajáró „kölcsön kenyér”.

Lajos bácsi hűséges adatközlőm volt. A falu határával ő ismertetett meg, elsorolta helyneveit.

A *Kelenvölgyé*-vel kezdte. Ez közelebb van Nádashoz, mint Pipeéhez. Ennek a cizmántori határszélhez eső részét *Hodgyán*-nak hívták. Valamikor ilyen nevű falu állott itten. Lakói a tatárdúlás elől menekültek el. Székelyudvarhely környékén telepedtek le. Itt alakítottak új falut, amit szintén *Hodgyán*-nak hívnak. A *Kelenvölgye* bővizű forrásáról is nevezetes, melynek *Kútfő* a neve. Nagy szárazság idején, amikor a falu kútjaiból kiapad a víz, a pipeiek hordós szekerekkel innen viszik a maguk és az állataik számára az ivóvizet. Lajos bácsi *Kútfő vizének gyógyító hatását* is említette. Ha a beteg ebből ivott, jobban lett.

Pipe büszkeségéről, a szőlőhegyekről is beszélt. A Nádasról jövő út felett van először az *Alsószőlő* Gergely Pali János és testvére leszármazottjainak birtokában. Majd, a délre néző *Csilaghegy* tőkéi már kipusztultak. Egykori kitűnő borát Budapesten, az előkelő vendéglőkben is fogyasztották. *A Kerekszőlőt* térszíni formájáról nevezik így. Egy része ennek is kipusztult. Temető lett belőle. *Vámban* is terem szőlő. Azért hívják így, mert valamikor a falu lakói, a szentdemeteri uradalom jobbgyai voltak. A bordézmákat itt vámolták el. Mellette, a *Gödör* felett van a *Laj* nevű szőlőhegy. Ez is térszínforma elnevezés, onnan adódik, hogy hasonlít ahhoz a lapos hordószerű edényhez, a *lajthoz*, amelyben vizet szoktak a mezőre vinni.

Lajos bácsi a többi szőlőhegyeket is megemlíti: „*Gyétyem, Nyílas, Dátyem*”. *Magyarókert* eredetét is megmagyarázta. Valamikor, egy nagy, éhínséges esztendő után a hatóság „pityókatermelésre” akarta kényszeríteni a falut. Vetőgumót küldtek ki, osszák ki a lakosok között. A pipeiek a felső rendelkezést ellenkezéssel fogadták. A kiküldött, ültetni való, apró pityókát „mogyoró”-nak nézték. Senki nem vett belőle. Végül, a „*Hét*” oldalán, egy külön helyre ültették. Ez lett a „*Magyarókert*”.

Más helynévnek is elmondta az eredetét. Vécke felé menet van a *Barátok hegye*. A szentdemeteri uraság, faluja s a környék unitárius népét erőszakkal áttértette a katolikus vallásra. A barátokat elküldte Pipeére is missziójukat teljesíteni. A pipei férfiak „*úrdolgán*” voltak, csak az asszonyok voltak a faluban. Megneszelték a veszedelmet, férfiruhába öltöztek, kaszát, ka-

pát, vasvillát ragadtak s a barátokat a faluból kikergették. Azok lélekszakadva a hegyen kiiramodva, Vécke felé menekültek. Egyikük a nagy futástól elfáradt, a hegyre érve összeroskadt és meghalt. Társai ott temették el a hegyen. Azt a hegyet ma is „Barátok hegyének” hívják.

Lajos bácsi sok mindenről beszélt nekem, de egyről mélyen hallgatott. A falu eredetéről egy szót sem szólt. Én megkérdeztem, elmondaná-e honnan kapta Pipe a nevét? Erre Lajos bácsi felállt ültéből, az ajtóhoz lépett, kulcsra zárta, visszaült helyére. Hangját lehalkította, nehogy valaki meghallja kívülről a beszédjét és elsuttogta a falu eredetének másik változatát. „Falunk helyén valamikor erdő volt. Egy erdőpásztor lakott itten, aki valahonnan *egy pipét lopott*. Az erdőpásztornak fiai születtek, azok felnővén megházasodtak, gyermekeik születtek, elszaporodtak, házakat építettek. Falu létesült és ezt a kis lopott libáról „Pipe”-nek nevezték el. Falunkat az idegenek csúfolni szokták. „Mikor lesz Pipéből lúd?” – „Amikor Hétúrból nyolc úr lesz! – volt a válaszuk.” Mondókáját befejezve Lajos bácsi kérve-kért: „Tiszteletes úr! El ne mondja senkinek se, amit most tőlem hallott. Nem akarom, hogy valaki megtudja falunk tolvajlásból való eredetét!”⁹ Búcsúzásakor e szavakkal bocsátott el: „Áldja meg a jó Isten a tiszteletes urat, a családjá és egyháza előremenetelére.”

Lajos bácsi volt a temetések paraliturgikus részének a vezetője. Amikor a szolgálatomat befejeztem, a férfiak a koporsólabához gyülekeztek, félkörbe állottak. Lajos bácsi előéneklésével, szép kanyarításokkal elénekelték a használatból már kivont, 1837-ben kiadott énekeskönyv 34 oldaláról a „Kiáltásom halld meg Isten” kezdetű, 61-es számú zsoltárt. Ő is ezzel az énekkel temettük el, 89 éves korában, 1951. augusztus 5-én.

Leszármazottai megkülönböztető nevüket Lajos bácsitól örökölték. A pitvarból lett konyhában s az abból nyíló, hátsószobában lakott a *fia, 1887-ben született Bálint Kicsi Lajos Gyula* bácsi, népes családjával. Megfontoltan beszélő, családját,

⁹ Lajos bácsi adatait, Magyar Zoltán, Kis-Küküllő menti mondagyűjteményében: 32., 328., 335. sorszám alatt közölte. Lásd MAGYAR Z. 2005, 63., 123., 125.

gazdaságát gondosan irányító édesapa volt. Ő hozott szekerekkel Magyarzákodról Pipére. Mikor a parókia kapuja elé értünk, leszállott szekeréről, keresetlen szavakkal üdvözölte a lelkesi családot, s átadta új otthonunk kulcsát.

Gyula bácsival, mikor a szükség úgy kívánta, többször szeke-reztünk be Segesvárra. Ilyenkor kocsiszekerébe befogta „Fecs-kéjét és Szellőjét”. Kíméletesen bánt velük. Nem engedte, hogy nevükhöz méltóan, repítsenek. Ostorát hátuk felett ellegyintette, szépen kocogtatta lovait. Így volt ideje háborús élményeiről beszélni. Katona korában az első világháború alatt a közösöknél szolgált. Hány János stílusban mondotta élményeit. Vissza-viszaterő témája volt a gyulafehérvári kaszárnyában véghez vitt tette. Egy alkalommal a katonák, gyakorlat szünetében a kaszárnya udvarán egymással élcelődtek. Egy Góliát termetű cseh közvitéz odafordult Gyula bácsi felé s ezt mondta: „Hadd lám, ki mer közületek velem megbirkózni?” A középtermetű Gyula bácsi felpattant ülőhelyéről, s odaszólt a hetvenkedő csehnek: „Hívj még valakit magad mellé, mert egyedül kevés vagy nekem.” Jött is egy másik jól megtermett cseh. Gyula bácsi a ket-tejük közé állott. Az egyiket jobb kezével, a másikat baljával mellükön ragadva, úgy vágta egymáshoz őket, hogy még meg sem mukkanhattak.¹⁰ Ilyent még csak Kinizsi Pálról olvastam, de ő is csak a halott törökökkel táncolt.

Kedves vasárnapi időtöltésünk volt vecsernye után feleség-gemmel a falun végig sétálni, s a kapujuk előtti padokon üldögélő híveinkkel elbeszélgetni. Mikor Gyula bácsiék elé értünk, kézfogás után így szólt hozzánk: „No, jöjjenek bé!” Bemenne, asztala mellé ültetett. Juli néninek egyet hunyorított, aki vette a kancsót s a pincéből bort hozott fel, melléje pirított kenyeret zsírozott. Szép csendesesen koccingatva elbeszélgettük az eklé-zsia, a falu, az ország – világ sorát. Még az a kérdés is felmerült, ami akkor nagyon fűtötte a kedélyeket, hogy „Mikor jönnek az amerikaiak?”

Gyula bácsinak, a már említett „Csillaghegy” falubejárati részén, az aljtól a tetőig felnyúló szőlőjében termett a bora. Mikor

¹⁰ MAGYAR Z. 2005, 777. sorszám, 214.

erről beszélek, egy kedves emlék ébred fel bennem, amit már az *Unitárius Naptár*ban is megírtam.¹¹ – 1953-ban, a szokástól eltérően, már Szent Mihály napja utáni héten megkezdődött a szüret. Az őszi hálaadási úrvacsoraosztásra meghívtuk dr. Kiss Elek püspök urat, aki kérésünknek szeretettel tett eleget. Úrvacsoraosztás, szüreti bál után ott maradt másnapra is. Részt vett a pipei szüreten. Először a mi szőlőnkben kezdte az ünnepélyes munkát. Félvékás, kicsiny szőlőnk ott szerénykedett a Gyula bácsi félholdnyi szőlője mellett (lásd a 17. házszám). Mi már délre végeztünk szüretünkkel. Leültünk a zöld asztal mellé ebédelni. Mellettünk, Gyula bácsi szekere mellett, ott volt a szőlővel teli *róc*.¹² Nem volt, aki kiürítse a kádba. A két legény a másik szekérrel hazament. A püspök úr észrevette a hiányt. Egyszeribe felpattant helyéről, a szekérhez szaladt, megragadta a róc szijúját és egyetlen lendülettel, a szekéren levő kádba ürítette. Nemes tette Gyula bácsit büszkeséggel töltötte el.

Felesége 1896-ban született. A már említett *Bálint Dombi* családnak volt a lánya, *Júlia*. Halk szavú, szófogadó, hűséges feleség volt és gyermekeiért áldozó édesanya. Kb. 45 évet élhettek együtt. Gyula bácsi halt meg hamarabb, 1964. június 2-án, proosztatarákban, 77 évesen. *Juli néni*, 79 éves korában, 1975. december 30-án halt meg, szívbetegségben és asztmában.

Gyermekeik:

1. *Gyula* születése dátumát nem tudom, az elkobzott anyakönyvben lehetett feljegyezve. Esketési adataiból feltételezem, hogy 1920-ban született. A *Simó Péter* leányát, *Irénkét* vette *feleségül*. Esküvőjük polgárilag 1940. január 10-én, – az egyházi, templomi gyülekezet előtt, egy nap múlva történt. Gyulának nagyapja szülőházába költöztek, ott szólok róluk bővebben (lásd 33-as házszám).

2. *Irma*, akinek a születése évét is csak esketési adatából következtetem, 1923-ban lehetett. 24 éves korában, az *Orbán Ilka András felesége* lett, ki akkor 27 éves volt. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1946. február 2-án volt. Irma is elhagy-

¹¹ ADORJÁNI R. K. 2002, 170–174.

¹² A puttony pipei neve.

ta a szülői házat, férje családjához költözött. Ott kerül bővebb megemlítésre.

3. *Róza* 1926. augusztus 7-én született s a hat hétben, azon hónap 22-én keresztelte, két szülőpár, az egyik a pipeiek kedvenc komája, Zongor Samu és felesége volt. 20 éves korában *férjhez ment*, a vele egyidős *ifj. Rüszt Alberthez*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1946. november 2-án volt, utóbbi tanúk előtt. Később visszatérek hozzájuk.

4. *Lajos* 1930-ban született, július 12-én, a hatodik hét utolsó napján keresztelték, egy keresztszülőpár segítségével, ugyanazok, akik Róza nővérénél, a másodikok voltak. Életrevaló, ügyes legény volt. Az ifjúsági közösségben tevékeny szerepet töltött be. A „csüddöngölő”-ben ő is részt vett. Ezt a táncot a pipei legényeknek a magyarországi Széll Vilmos tanította be, ki egykori papjától, ifj. Sebe Ferentől tanulta. 1954. április 25-én, a polgári esküvővel egy napon *eskettem* meg, templomi gyülekezet előtt, a 20 éves *Pali Jucival*, Gergely Pali Mihály legkisebb lányával. Róluk alább részletesebben szólok.

5. *Sándor* 1933. február 15-én született, s a hat hétben, március 26-án keresztelte meg három keresztszülőpár, apai jó barátok. Az anyakönyv nevét többet nem említi. Bátyja elbeszélése szerint, idegenből házasodott, Segesváron telepedett le. Fiatalon halt meg.

6. *Juliska* 1936. július 3-án született, s a hagyományos hat hétben, augusztus 9-én keresztelte egy szülőpár, az édesanyjának testvére. Konfirmándus növendékem volt. 19 éves korában, 1955. márciusában *ment férjhez*, a *nagykendi, 25 éves, református Tar Kálmánhoz*. Polgári esküvőjük 14-én, az egyházi, templomi gyülekezet előtt, 20-án volt Pipén. Férje falujában telepedtek le.

7. *Amáli* 1939. március 9-én született és az év végén, december 27-én keresztelte két keresztszülőpár. A fő keresztanya az édesanya „egybéli”-je volt. Jól nevelt, szelíd leányka volt, feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom. 19 évesen *ment férjhez* a falubeli *Rüszt Ödönhöz*. Később említem meg őket.

A 7-es számú telken, a Kicsi Lajos bácsi halálával megüresedett elsőházba, telepedett le a *fiatal Lajos, feleségével, Jucival*. Lajos, már nem ekeszarvat fogó kézzel művelte a földet, hanem gépesített mezőgazdaságban, mint traktorista szántotta ősei kollektivizált barázdáit. A napi egység hozományának csökkenésével, gyermekei növekedésével, családjával elhagyta faluját. Városra költözött, Segesváron vett házat. Az állami gazdaság kertészetében vállalt állást.

Gyermekeik:

1. *Lajos* 1955. március 30-án született, két hónap múlva, május 30-án kereszteltem. Három keresztszülőpár állott a szülők segítségére. A két elsőpár a szülők unokatestvérei, a harmadik pár a szülők ifjúkori jó barátai voltak.

2. *Sándor* 1957. március 24-én született, a hetedik hét végén, május 12-én keresztelték. Az édesanya első unokatestvérei közül két keresztszülőpárt hívtak meg. Mindkét fiúból mérnök lett.

3. *Jolánka* 1961. március 21-én született és később, öt hónap múlva, augusztus 27-én keresztelte az édesapának jó barátja és az édesanyának első unokatestvére. Jolánka orvos lett.

Ifjú. Kicsi Lajos életformát váltott, de ez családjának társadalmi emelkedését jelentette. Édesapja földműves volt, ő iparos, gépvezető lett és gyermekei értelmiségi pályán helyezkedtek el. A 7-es házszám lakossága, Kicsi Lajos Gyula népes családja, a szülői hajlékból elszéledt. Még a faluban is csak a két leány családja maradt. A telek üresen maradt. A szomszédos Kicsi Bálint Károly vette meg fiának. Így a 7-es házszám története a falu történetének a kicsinyített mása.

A 8-as házszám alatt *Bálint Kicsi Károly*, a Kicsi Albert bácsi fia lakott, családjával. Házuk szász stílusú, szép nagy épület volt és a csűr, az istállóval, a telket közepén kettéosztotta. Károly nem végzett gazdasági iskolát, mint fiú testvérei, de a faluban mintagazdaságot vezetett. Szarvasmarhái fajállatok voltak. Földjeit, két és fél vékás (18 ári) szőlőjét szakszerűen művelte. Példájával megmutatta, hogyan lehet a pipei meredek oldalon, teraszos műveléssel mintagazdálkodni. A faluban elterjedt

vélemény szerint, hajnalonta minden darab földjét megjárta, hogy megállapíthassa, melyik milyen munkát igényel. Az egykori csínytevő legények egy nyári éjszakán meglesték, hogy a csűr földjén, a fokaival felfelé fordított boronán fekszik, nehogy a hajnali felkelést elaludja. Édesapját követve, kitűnő méhészt volt. A közéletben is részt vállalt. Megyebíró korában elkísért Székelyudvarhelyre, ahol az építendő kultúrház részére két szekér deszkát rendeltünk. Egy kora tavaszi reggelen a presbitériumot kivezette a „Pusztavége” feletti, volt egyházi erdőbe s vad, fiatal cseresznyefát gyűjtetett. Azokat saját kezűleg beoltotta és a temetőbe, a „Kerek szőlőbe” elültették. Ezek termőre fordulva, az egyházközségnek szépen jövedelmeztek.

Felesége Orbán Mári volt, Rüszt Jánosné (71. házszám) első házasságából származó leánya. Mindketten 20 évesek voltak, mikor 1933. október 8-án megesküdték. Polgári és templomi esküvőjük egy napon volt. A bécsi döntést követő négy magyar évet, a „koncentra” elől elmenekülve, ők is Besztercén töltötték. Két kisebbik gyermekük is ott született. A háború végével jöttek haza s kezdtek itthon új életet. 45 évet éltek együtt. Hamarabb Károly halt meg, 1978. december 1-én, 68 évesen, gyomorrákban. Mária néni 79 éves volt, mikor 1992. március 8-án végelgyengülésben meghalt.

Gyermekeik:

1. *Sándor* 1934. július 22-én született, a hagyománytól eltérően, hónapok múlva, szeptember 16-án keresztelte egy apai jó barát keresztszülőpár. Ő is első konfirmándusaim közé tartozott. Erdészeti technikumot végzett. Pipei viszonylatban későn, 28 évesen, a Szováta mellőli *Vármezőről nősült*. 1962. szeptember 30-án volt a polgári esküvő és október 3-án, az egyházi, tanúk előtt. *A menyasszony Szilágyi Margit*, 22 éves, római katolikus hajadon volt. Piskin telepedtek le.

Margit leányuk 1963. január 4-én született, a hagyománytól eltérően, április 14-én keresztelte a piski református lelkész, de itthon anyakönyvelték. Egy keresztszülőpár volt, szintén Piskin dolgozó, pipei házaspár, az édesapának kollegája. Egymásnak kölcsönösen kereszteltek.

2. *Ida* 1936. március 16-án született. Neve után az anyakönyvben ez áll: „keresztelve nem volt, úgy temettetett el, 1936. április 20-án.

3. *Amáli* 1937. október 10-én született, hagyományosan a hatodik hét végén keresztelték. Az anyakönyvbe csak egy keresztanya van beírva, szomszédasszony. Konfirmáló növendékem volt. 21 éves korában ment *férjhez*, a 29 éves *Orbán Dezső* kántorhoz. 1958. január 5-én, egy napon volt a polgári és egyházi esküvőjük. Később megemlítem őket.

Az alábbi két gyermek Besztercén született. Nincsenek itthon anyakönyvvelve.

4. *Irma* születési évét esketési adataiból következtetem, 1941-ben lehetett. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. 20 évesen ment *férjhez* a vele egy idős *Simó Józsefhez*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1961. május 2-én volt. Az egyházi tanúk előtt történt. Ők is később kerülnek sorra (lásd 28-as házszám).

5. *Károly* esketési adatából következtetve 1944-ben született. Feleségemnek éles eszű, jól számoló tanítványa volt. Nekem is hittanórás növendékem volt. A szülőket eleget bíztattuk a továbbtaníttatására, de sikertelenül. Kellott a segítség. Traktorista lett a kollektív gazdaságban. Később hozom szóba.

A 9-es házszám alatt üres „bennvaló” terület el.

A 10-es házszám alatt lakott, az akkor 66 éves *Bálint Kicsi Albert*, feleségével, *Szász Amálival*, ki akkor 60 éves volt. Lakásuk pítvarból és egy szobából állott. Kezdetben a 8. szám lakói voltak. A falu hagyományához alkalmazkodva azt átengedték a népes családú *Károly fiúknak*. Öregségükre megelégedtek a kicsi házzal is.

Albert bácsi, megkülönböztető nevéhez illően, kicsi termetű, de nagy szorgalmú gazda volt. Amerikát sikeresen megjárta. Az ott szerzett keresetével itthon szép birtokot vásárolt magának és családjának. Hazatérte után mégis azt vallotta: „Amerika itthon van, csak dolgozni kell”. Szakszerűen munkált félhold szőlőjé-

ből kitűnő bort állított elő. Kiválóan méhészkedett. A közéletben is részt vállalt, a harmincas években megyebíró volt. Amáli néni gondos háziasszony, áldozatos édesanya volt. Károlyon kívül még három gyermekük volt. Albert bácsiék megértették az idő követelményét. Tudták, hogy a földművelést is tudással lehet eredményesen végezni.

Másik két fiúk, *Albert és János* születési évét az anyakönyv nem tartalmazza. Őket Székelykeresztúrra, a két éves gazdasági iskolába küldték. Az itt tanultaknak életükben nagy hasznát vették. Igaz, nem szülőfalujuk számára. A háború forrataga őket is elsodorta hazulról. A bécsi döntés után, ők is követték testvéreiket Besztercén kaptak menedéket. *Albert* egyik magyar szilveszter estéjén, barátja falujában, a Nyárád menti *Karácsonyfalván, megismerkedett Fekete Katalin*, kedves hajadonnal. Udvarolni kezdett neki, amiből *házasság lett*. Menyasszonya falujában telepedett le. Itt alapított családot. *János öccse a szomszédos Cserefalván talált hitvestársra*. Oda telepedett le, ott alapított családot. Új falujuk gazdasági életében mindketten vezető szerepet töltöttek be. A kollektív gazdaságok elnökei lettek.

Albert bácsiék egyetlen leánya Juliska, 1919-ben született. Szülei racionális gondolkodására jellemző, hogy nem csak fiaikat ismertették meg a korszerű mezőgazdálkodással, hanem leányukat is a gazdasszonyi teendőkkal. Juliskát egy nyáron elküldték Székelykeresztúrra, Gyarmati Piroskának a Gazdasági Iskola keretében szervezett főzőtanfolyamára. Juliskáról alább még szólok.

Albert bácsi szép, hosszú életet, de keserves halált ért meg. 90 éves korában nem bírta tovább a prosztatafájdalmát és a kútba ugrott, 1974. március 19-én. Özvegy öregségében, *Juliska* lányánál lakott. Ott történt a tragédia (lásd a 13-as házszám). *Amáli néni* 17 évvel hamarabb, 1957. április 20-án, májrákban halt meg, 69 éves korában.

Amerika a pipei embernek nem csak anyagi előremenetelt, hanem szellemi látókörének bővülését is jelentette. Kicsi Albert bácsi gyermekeit a föld jobb megmunkálására, ésszerű gazdálkodására nevelte.

A 11-es házszám alatt, az apa és a fia között a ház használata, a pipei hagyomány szerint történt. Az *idős Gergely Pali Gyula bácsi és családja*, mivel hatan voltak, a pitvarból lett konyhában és az utca felőli első szobában laktak. A *fiatal Gyulának* a hátsó szobában.

A Gyula bácsi édesapja, Gergely Pál, az első világháború előtt Amerikában keresett jobb megélhetést. Szorgalmas munkájával tekintélyes összegű tőkét szerzett. Hazajövele után a nádasi szászoktól szép birtokot vásárolt. „Dátyenben” nagy területű szőlőt telepített. *Örökségén három fia és három leánya osztozott*: Gyula, a 11-es, Sándor a 13-as, Mihály a 14-es, Bálint Jakabné, Judit a 15-ös, Rüszt Albertné a 16-os és Simó Jánosné, Juliska, a 4-es házszám alatti.

Gergely Pál gyermekeit és azok leszármazottait a többi Gergelyektől az ő keresztnevéről különböztetik meg.

Gyula bácsi, a három Pali fiútestvér közül a legfiatalabb volt. Halálozási évéből következtetve, 1900-ban született. Gyula bácsit jóindulatú emberként ismertem meg: szekerével, ekéjével a rászorultakon mindig készséggel segített. Édesapja telepítéséből fél hold – 29 ári szőlőbirtok jutott neki, ahol kitűnő bort termelt. Családjával rendszeresen látogatták a templomot. Pipei szolgálatom utolsó éveiben megyebíróként vezette az egyházközséget. *Felesége*: a magyarországi római katolikusból unitáriussá lett *Koncz Vilma* néni volt. Halálozási évéből következtetve, 1899-ben született. Nem csak hitvese, hanem szorgalmas munkatársa volt Gyula bácsinak. Gyermekeiket tisztességre, Isten és ember szeretetre nevelték. Miután, kisebbik fiúk kivételével, útjukra engedték őket, szép csendesen eltávoztak az élők sorából. Előbb Vilma néni halt meg, 1964. október 11-én, 65 évesen, hirtelen támadt gyomormérgezésben. Gyula bácsi két év múlva, 1966. augusztus 16-án, 66-ik évében, gyomorfekélyben.

Gyermekeik:

1. *Rákhel* 1926. szeptember 16-án született, hat hétben, október 23-án, két keresztszülőpár keresztelte, apai barátok voltak. Nevénél, az anyakönyv bejegyzési rovatánál csak annyi áll: meghalt. Az időpont nincs bejegyezve.

2. *Gyula* 1928. április 1-én született. A hat hétben, ugyanazon hónap 29-én keresztelte egy keresztszülőpár, apai jó barát. Alább említem meg őt.

3. *Vilma I.* 1930. április 23-án született. Őt is a hat hétben keresztelte két koma-pár, apai jó barát. Egy évet és öt hónapot élt. Veszületett gyengeségben meghalt 1931. szeptember 13-án.

4. *Vilma II.* 1931. november 30-án született, a hagyományos hat hétben, december 25-én keresztelték. A szülőknek nagy öröme lehetett, hogy a másfél hónappal azelőtti veszteséget a jó Isten új gyermekkel pótolta ki. Négy koma-párt hívtak, apai jó barátokat. Vilma szorgalmas hajadon lett, amit mi is tapasztaltunk, hiszen egy időben családunk kisegítő, házi alkalmazottja volt (nem szolgálója, se nem cselédje). 23 éves korában *ment férjhez*, második unokatestvéréhez, a 25 éves *Gergely Pali Jánoshoz*. Egy napon, 1954. január 24-én volt polgári és templomi esküvőjük. Később még szóba kerülnek.

5. *Amáli* 1934. május 6-án született, őt a hagyománytól eltérően, július 10-én keresztelte egy apai jó barát keresztszülőpár. 10 hónapos korában, 1935. március 8-án elragadta a spanyolnátha.

6. *Ida* 1936. március 26-án született, s a hat hétben, május 10-én keresztelte egy keresztszülő pár, apai jó barát. Konfirmándus növendékem volt. Nénje után, gyermekeinket ő pesztrálta. Első gyermekünk, első megszólalása az ő nevéhez fűződik. Zsuzsikánk, egy délelőtt, rácsos ágyában szemlélte a körülötte zajló életet. Feleségem odaszólt: Ida hozzál fát! A leányka, édesanyja szavát rövidítve megismételte: „I ho pát!” Életének ez volt első mondata. Idát 19 éves korában *megeskettem a 24 éves, nagykendi Koncz Istvánnal*, ki református volt. Polgári esküvőjük 1955. január 25-én, a templomi egy héttel később, február 5-én volt. Ez a házasság nem tartott sokáig, mert elváltak. Ida négy év múlva, 23 évesen, 1959. április 5-én, egy napon a polgári esküvővel, tanúk előtt megesküdött a szintén *a nagykendi, 27 éves, református Demeter Józseffel*. Nagykenden telepedett le, a pipei anyakönyv nevét többet nem említi.

7. *Juliánna* 1938. március 29-én született, a hat hétben, április 10-én keresztelte egy koma-pár, jó barát és a szomszédasz-

szony. Konfirmándus növendékem volt. 22 éves korában, 1961. február 4-én, polgári esküvőjünkkel egy napon *esküdött meg*, templomi gyülekezett előtt, az anyakönyv szerint *Simó Ferenc 20 éves legénnyel*, a Simó Kádár István nevelt fiával. Később visszatérek hozzájuk.

8. *Pál* 1941. február 5-én született, hónapok múlva, december 14-én keresztelte egy keresztszülőpár. A keresztanya, az újszülött első unokatestvére volt. Alább bővebben említem meg.

Ugyancsak a 11-es házszám alatt számolok be a két fiú családjáról:

1. *A fiatal Pali Gyula* személyében beigazolódott a mondás: „Jó fának jó gyümölcse terem.” Mint az édesapja, olyan jó indulatú, segítőkész ember volt. 20 éves korában, polgári házasságkötésével egy napon, 1948. február 7-én *eskettem meg, a vele egy idős Rűsz Margittal*, a Fazakas Pista bácsi unokájával. Lakodalmán a balavásári görög katolikus lelkész, Moldován Gyula is jelen volt. Az öreg Gyula bácsival került jó ismeretségbe, ennek köszönhette a meghívását.

A fiatal Gyula, esküvője után bevonult katonának. Szolgálati ideje alatt szabadságra hazajárt. Ennek eredményeképpen, mire leszerelt, két gyermek édesapja lett. Hazatérte után kitartással dolgozta szüleitől és felesége jussán örökölt földjét és egy vékás – 6 ári – szőlőjét. A szülői ház hátsó szobájában laktak. Itt születtek leányaik is. Amikor Margit nagynyja, az öreg Fazakas Istvánné meghalt, Gyula családjával a 3-as házszám alá költözött. Gyula és felesége azon kevés pipei fiatal házaspárok közé tartoztak, kik esküvőjük s majd a kollektivizálás után is a faluban maradtak. Szorgalmasan normáztak, hogy leányaiknak jobb életlehetőséget biztosítsanak. Negyven évet éltek együtt. Gyula az időskor küszöbén, 60 éves korában, hasnyálmirigy gyulladásban meghalt, 1988. július 5-én, öccse után négy hónappal.

Gyermekeik:

1. *Erzsébet-Margit* 1948. szeptember 26-án született, a hagyományos hat hétben, október 10-én keresztelte két apai jó barát házaspár és egy hajadon leány, az édesanyának leánykori barátnője. Életútját az anyakönyv tovább nem követi.

2. *Róza* 1950. szeptember 15-én született, a hagyománytól eltérve, 1951. február 11-én kereszteltem, két hajadon leány előtt. Az egyik az édesapának testvére, a másik az édesanyának leánykori barátnője. Róla az anyakönyv alapján írhatom, 23 éves korában *ment férjhez a segesvári Ferencz Rudolf, 24 éves református ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1973. április 7-én volt Segesváron, az egyházi 28-án a pipei templomban. Segesváron telepedtek le.

Itt született a három gyermekük.

Melinda 1974. június 7-én, augusztus 5-én keresztelték Pipén, két szülőpár előtt, az egyik segesvári román jó barát, a másik az édesanya pipei unokatestvére.

Attila 1976. december 21-én született, jóval a hat hét után, 1977. szeptember 18-án keresztelte két koma-pár, édesanyjai, két rokon házaspár.

Éva 1978. április 21-án született, másfél év múlva, 1979. október 7-én keresztelte, Pipén, két segesvári koma-pár.

A fiatal Pali Gyula következő leánya:

3. *Ilona* 1953. november 3-án született, és 1954. június 7-én kereszteltem, egy hajadon leány, az édesapának testvére, és házaspár előtt, az édesanyának leánykori barátnői. 23 éves korában *férjhez ment az alsóboldogfalvi, 24 éves Hadnagy Dezső, református ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1976. november 11-én volt Segesváron, egyházi esküvőjük egy hónap múlva, december 18-án, Pipén a templomban. Ők is Segesváron telepedtek le. Itt születtek *gyermekük*, kiket Pipén kereszteltek.

Adélka 1977. július 19-én, a hagyománytól eltérve, szeptember 11-én keresztelte két koma-pár, az édesapa és az édesanya rokonai.

Anna-Mária 1981. december 19-én született, másfél év múlva, 1983. március 6-án keresztelte Pipén két segesvári koma-pár.

A 11 –es házszám alatt hátra van még az öreg Gyula bácsi kisebbik fia: Pali. Ősi jogon a szülei háznál ő maradt, egyedül. Leánytestvérei, miután férjhez mentek, kiszálltak. Bátyja felesége örökébe költözött, szülei meghaltak. Nem volt más válasz-

tása, megnősült, pipei viszonylatban elég későn, 27 éves korában. Pipén az sem fordult még elő, hogy valaki falubeli, más vallású házastársat válasszon magának. Az adventista, 20 éves, *Mészáros Ibolyát vette feleségül*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1968. január 24-én volt. Utóbbi, unitárius szertartás szerint, tanúk előtt. Így, Pali házassága lokálisan endogám, felekezetiileg exogám volt.

Gyermekeik:

1. *Ibolya* az esküvő után 10 hónapra született, 1968. november 4-én, mikor az édesanya 21 éves volt. 1969. április 7-én keresztelte két házaspár: az édesapának unokatestvérei. 6 éves korában. 1974. július 1-jén agyhártyagyulladásban meghalt. A leányt az édesanya nevére keresztelték, de a fiú Pipén addig még soha nem hallott nevet kapott.

2. *Tibor* húga születése után 11 hónapra, 1969. szeptember 28-án született, december 28-án keresztelte három keresztszülőpár, apai jó barátok.

Gergely Pali, fiatalon, 47 éves korában, 1988. március 15-én, idegbetegségben meghalt. Unitárius egyházunkhoz híven ragaszkodó, Gergely Pali fiak ősi fészke az adventista özvegyre maradt. A 11-es házszám alatt a hagyomány kihalt.

A 12-es házszám alatt lakott, az 1895-ben született, Bálint Istvánné, Bálint Juliánna a Kicsi Lajos bácsi leánya. 50 éves korában maradt özvegyen. Kesergő természetű édesanya volt, távollevő fiait aggódva említette, de leányai életfeltételeiről híven gondoskodott. Két vékás, 15 ári szőlőt művelt. Juli néni mondása szerint minden reggel tejeskávét ivott, mert az orvos a fehérjétől eltiltotta. A jó Isten hosszú élettel áldotta meg. Harminc évi özvegység után, 80 éves korában, 1975. szeptember 4-én, végelgyengülésben meghalt. Öt gyermek édesanyja volt. Két fia születését ez az anyakönyvi kötet nem jelzi. A bécsi döntés után mindketten Magyarországon telepedtek le.

Három leány itthon maradt:

1. *Juliska* az esketési adatából következtetve, 1917-ben született. 20 éves korában *ment férjhez* a 24 éves *Orbán István* mol-

nárlegényhez. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1937. április 18-án volt. Ugyan ez év december 24-én született *Ödön fiúk*, akit a hagyományhoz híven, a hat hét elején, december 27-én keresztelt egy keresztszülőpár, apai jó barát. Juliska első férjétől elvált. Kisfiával az édesanyjánál talált menedéket. A házasember színdarabok tehetséges szereplője volt. A már említett „Bor”-ban Baracs Imréné szerepet alakította. Ödön, feleségemnek szorgalmas tanítványa, nekem éles eszű konfirmándusom volt. Juliska 1953-ban *másodszor ment férjhez.* Ezúttal a szülei háztól eltávozott, *Héjjasfalvára* került, magával vitte kisfiát is.

2. *Piroska* 1925. december 13-án született. A hat hétben, 1926. január 10-én keresztelte egy pár keresztszülő. Leány korában az Ifjúsági Egylet hűséges tagja volt. Színdarabokban sokszor szerepelt, ünnepélyeken szavalt, 84 éves korában, emlékezetből magnóra mondta, a gyermekkorában tanult imádságokat.

Az alábbi imádságok közül az elsőt és a harmadikat a közeli Székelyszálláson római katolikusnak született, férje után Pipén unitáriussá lett nagyanyjától tanulta, aki ezeket szülőfalujából magával hozta. A másodikat Pipén hittan órán tanulta.

1.

„Mi Atyánk. Te, kit az ész keres, kiért a szív hevül,
De csak egyedül talál, egyedül a szeretet.
Alázattal hajtom te előtted fejemet.
Mi Atyánk, kit Jézus szent vallása hirdet,
Mindenütt jelen van, számadó porszemekben,
Fénylő csillagokban, a tiszta mennyekben,
Szenteltessék meg a te neved.

Siralom völgyében a mennyország leszállott,
Oh, mihozzánk is jöjjön el a te országod.
Országod a népnek, alapja igazság.
Sorsunkat jósága, bölcsen igazgató,
Legyen meg mindenben a te akaratod.
Kit öröm nem szédít, s nem sért se a nagy gazdasága,

Ne adj szegénységet, ne adj Uram nekünk,
Adj jó egészséget.
Megalégedéssel áldj meg Uram minket,
Add meg a mi mindennapi kenyerünket.
Hogyha a gyarló, bűnöst látod, bűn útjára téved,
S mi ezzel megbántunk téged.
Oh kérünk, bocsásd meg, bocsásd meg a mi vétkeinket.

Hálát adok én Istenem, hogy jóságodat dicsérhetem.
Őrző szemeid mindig rajtam, te nem hagysz el semmi bajban.
Gondod van egy harmatcseppre, mind a nagy zúgó tengerekre.
Kis boglárt csak így látod, mind az egész nagyvilágot.
Ha nézek a csillagokba, téged dicsér mind ragyogva.
Én is, én is, mi is gyöngé porszemek,
Veled kelünk, veled fekszünk.
Te vagy lelkünk foglalatja, mindnyájunknak édesatyja.

Édes jó Istenem, mindnyájunknak Atyja,
Te vagy az én lelkem minden gondolatja.
Mikor fejemet álomra lehajtom,
Nyugvó párnámra is nevedet óhajtom.
Mikor az ég boltján kél a piros hajnal,
Felébredő ajakkal hálát adok sóhajjal.
Téged hívlak Atyám mindig segítségül
Hiszen nélküled minden csak homokra épül.
Gyöngé a mi munkánk, nyomtalanul elvész,
Ha te meg nem áldod, elsöpri a szélvész.

Mindenható örök Isten, alázattal kérünk,
Ne tekintsd méltatlanságunkat,
Irgalmasságod szerint hallgasd meg imánkat.
Megbocsátva minden bűneinket.
Erősítsd meg hitemet, hogy tőled el ne forduljon.
Erősítsd meg reményemet,
Hogy bizodalمام benned el ne csüggedjen.
S adj kegyelmet, hogy áldozatos szeretettel

Ragaszkodjak hozzád.
Amire szükségünk van az életben,
Oh ajándékozz meg minket,
Mert azt is csak te tőled várjuk,
A mi Urunk Jézus Krisztusunkban.”

2. A templom

Valahányszor a templomot nézem,
Lelkemet emelkedve érzem.
Hiszen az emberek oda szoktak járni,
Gondjaik közt enyhületet várni.

Szent ez a hely, minden azt jelenti,
Illetlenül meg ne sértse senki.
Égből-égre néző tornya magyarázza,
Hogy a templom a nagy Isten háza.

3. Jézus

Jézus úgy áll meg előttem, tiszta szent képe,
ahogy édesanyám a szívembe véste.
Ha sírok, szenvedek, gyöngé pártfogóm,
Mennyei szeretet sugárzik le rólam, úgy int a jóra.
Született szegénynek, közénk valónak.
Az egész életjét másnak osztogatta.
De a keresztfán magában hordozta, hogy meghaljon rajta.
De keresztje úgy se lett vége, keresztje kivirult oda fenn az égen.
Onnan jön, onnan jár most is a világba,
Ahol annyi a szenvedő, árva, aki vigasztalást csak tőled várja.
Onnan mondogassa, hogy ha hozzád fordul, segíts a szegényen,
Ne fordulj el tőle, oh hidegen, kevélyen.
Hiszen már lehet, holnap te fordulsz hozzája.
Vándorol a koldus balsors tarisznyája.
S egy darab kenyérért ad az Isten százat.
Megnöveli magvát a búzakaralásznak.
Alább bővebben megemlékezem róla.

3. *Jolánka* születési- keresztelési, esketési adatait az anyakönyv nem őrzi. Konfirmándusom volt. Nénjei előadó tehetségét örökölte. Szavallataival, színdarabi szerepléseivel gyakran gyönyörködtette a pipei közönséget. Csak férjhez menetelével vált ki a pipei sorból. A faluban, sem azelőtt, sem azután nem volt szokás a leányszöktetés. *Jolánka*, jó szántából, ennek áldozatául esett. Egy nádasi román legény elszöktette.

E házsám alatt külön szólok *Piroska családjáról*.

A *magyarzászkodi Domokos István* addig szolgálta Kicsi Albertet, míg 19 éves korában elnyerte a második szomszédban lakó, 23 éves *Bálint Piroska kezét*. 1948. március 29-én, a templomban eskettem meg őket, a polgári esküvővel egy napon. Törekvő, szorgalmas fiatal házaspár volt. Félvékás szőlőt is dolgoztak. Eleinte a *Piroska* édesanyjánál találtak otthonra. Két gyermekük itt született. Szorgalmuk eredményeként, *Nádas*on vettek házat, oda telepedtek le. Harmadik gyermekük már ott született.

Gyermekeik:

1. *Piroska* 1949. január 22-én született, február 20-án, a hat hétben kereszteltem. Keresztzülei három, egymással unokatestvér házaspár volt. A család *Nádas*on lakott, mikor *Piroska* megkezdte iskolai tanulmányait. Marosvásárhelyen végezte el a gyógyszerészeti technikumot, *Jászvásárba* kapott kinevezést. 24 éves korában itt is ment férjhez a 34 éves *Dimitriu Mihai, ortodox ifjúhoz*. Az 1972. szeptember 28-án kötött polgári házasságot, öt hónap múlva, 1973. március 3-án szentesítették a pipei templomi gyülekezet előtt. Szorgalmával, a közigazgatási diplomát is megszerezte, elvégezvén a Közgazdasági egyetemet is Jelenleg férjével Marosvásárhelyen laknak.

2. *István* 1952. augusztus 15-én született. A hagyománytól eltérően, december 26-án kereszteltem, két keresztszülőpár előtt. 27 éves korában vette feleségül, a 23 éves, *radnóti Bretfelean Elena ortodox hajadont*. Polgári esküvőjük, 1979. február 17-én, a templomi egy héttel később, február 24-én volt. Házasságukból, kettős nevű, *István-Mircea fiúk*, 1979. július 30-án született s a hagyománytól eltérően, október 28-án keresztelték: egy román házaspár és az édesapának leánytestvére.

3. *Mária* már Nádason született 1960. augusztus 15-én. Őt is, a hagyománytól eltérően, november 13-án keresztelte a pipei templomban két odaválói keresztszülópár. 24 éves korában ment férjhez a 23 éves, *pipei születésű, Bálint Imre unitárius lelkészhez*, a Zsiga Imre fiához. Mint tiszteletesasszony követte a férjét a Homoród, majd az Aranyos vidékére, később a Nyikó mentére.

Domokos Pista és családja elhagyta az ősi pipei fészket. A közeli Nádason vert új tanyát. Innen könnyebben tudtak a gyermekek felsőbb iskolába járni. Magasabb végzettséggel, a szülei háztól távol találtak otthonra, de a gyökerek iránti ragaszkodás tovább élt bennük.

A 13-as ház hátsó szobájában lakott a középső Pali fiú, az 1897-ben született *Gergely Sándor*, 1898-beli *feleségével, Simó Juliannával*, a 4-es Simó János testvérével. Kettős sógorok voltak: a Pali Sándor felesége, a Simó János testvére és fordítva, a Simó János felesége a Pali Sándor testvére volt. Sándor bácsi alapos, megfontolt emberként minden szavát, tettét jól meggondolta. Takarékosan gazdálkodott. Sikerral méhészkedett. A legnagyobb szőlőterület az övé volt. Fél holdnál nagyobb helyről (36 ári) szüretelt.

Gyermekeik:

1. *Sándor* születési – keresztelési adatai az elkobzott anyakönyvben maradtak. Róla később szólok.

2. *József* adatai szintén hiányoznak ebből az anyakönyvi kötetből. A család elmondása szerint, a bécsi döntés után Magyarországra menekült, a Dunántúlon, a bányavidéken telepedett le, ott is halt meg.

3. *Pál* születési adatai szintén az elkobzott anyakönyvben található. Ő is megjárta a menekültek útját, de hazatért az apai házhoz. Idehozta *feleségét, a harasztkereki Veress Juliannát*.

Itt született *Ella* leányuk 1946. július 10-én, akit a hagyománytól eltérően, 1947. március 6-án kereszteltem három keresztszülópár jelenlétébe. A fő keresztanya az édesapa első unokatestvére volt.

Nem sokáig maradtak a szülőfaluban. Újra vándorbotot vettek a kezükbe. Először Magyarországra, majd az 1956-os események hatására tovább menekültek, Ausztráliában telepedtek le. Ott lettek jó módú farmerek.

4. *Gyula* 1924. október 5-én született, hagyományosan, a hat hétben, november 15-én keresztelte egy szülőpár, az édesapa jó barátja. Változatos életpályát futott be. Szülei későn határozták el továbbtaníttatását. Diákéveit 14 éves korában Székelykeresztúron kezdte. Mint dél-erdélyi menekült Besztercén folytatta, majd háborús körülmények között Egerben fejezte be. Magyaróváron, a Mezőgazdasági Akadémia hallgatója lett. Az 1956-os események újra menekülésre készítették. Sok viszontagság után ő is Ausztráliában kötött ki. Vasúti alkalmazottként helyezkedett el. Megnősült, *svéd származású, ausztrál lányt vett feleségül*. Elődeitől örökölt szorgalmával Adelaide-ben szép házat épített. Hat gyermeket neveltek fel. Egyszerű állampolgárként, többször tettek földközi utat. Például Turista autóbusszal New Yorktól Los Angeles-ig utaztak. Az északi Sarkon, Narvikban is nyaraltak. Körútjaik során szülőfalujába is eljutottak.

5. *Juliska* 1926. április 24-én született, a hatodik hétben, június 13-án keresztelte egy házaspár, az édesapjának jó barátja. Az anyakönyv bejegyzési rovatában, neve után ez áll: „meghalt”. A dátum nincs beírva.

6. *István* 1928. február 1-én született, a hat hétben, február 10-én keresztelte egy koma-pár, az édesapa jó barátja. Családjával együtt, később megemlítem.

A halál a családban kegyetlenül aratott. Először az öreg Gergegy Sándornét ragadta magával. Juliska néni 1962 télutóján, Magyarországra ment Józsi fiát meglátogatni. Alig találtak, tüdőgyulladást kapott és halva hozták haza. 64 éves korában temették el, 1962. március 13-án. Az öreg Sándor bácsi, a magányos özvegyiséget hat évnél tovább nem bírta. Itthoni fiai mellől, a távoliakhoz kíváncszott. Házából minden ingóságát pénzzé tette, jegyet váltott és Ausztráliába repült, Gyula és Pali fiaihoz. Az idegen környezetet nem tudta megszokni, a honvágy gyötrelmét pár hétnél tovább nem bírta. Hazajött. Itthon halt

meg végelgyengülésben. 73 éves korában, 1970. december 3-án temették el.

A 13-as ház első szobájában az 1919-ben született, a *fiatal Gergely Pali Sándor* lakott, családjával. 20 éves korában vette feleségül, a szintén 1919-ben született *Bálint Kicsialbert Juliskát*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1939. augusztus 6-án volt. Sándort, a történelem vihara nem sodorta el idegen tájakra, mint öccseit. Pipéről indult, ide is tért vissza. Kitartó szorgalommal, vas akaratával kifejlesztett tehetségét szülőfaluja javára gyümölcsöztette. A hat elemi osztály elvégzése után, a székelykeresztúri Gazdasági iskolában tanult tovább. A bécsi döntés őket is átmenekítette Besztercére. Elsőszülött fiúkkal ide telepedtek le. Felhasználva a magyar állam által adott lehetőséget, magánúton elvégezte a négy osztályos polgári iskolát. Az észak-erdélyi Mezőségen tanítónak alkalmazták. A háború után, a még két fiúval gyarapodott család hazaköltözött.

Sándor, a magyarzsákodi unitárius felekezeti iskola igazgatója, s az egyházközség kántora lett. Hihetetlen munkabírását ekkor ismertem meg. Egy május végi napon, még pitymallat előtt, tehénfogatával átment a zsákodi határral szomszédos pipei hegyoldalra szőlőjét megpermetezni (kb. 3–4 km). Pontosan nyolc órakor belépett osztályába és a tanítást megkezdte. Az iskolák államosítása után, szintén magánúton, tanítói diplomát szerzett. Pipe szomszédfalujába, Székelyvéckére került, ahol mint rendes végzettségű tanító működött. Szabadidejében hazajárt falujába, gazdaságát vezetni, a félhold (29 ári) szőlőjét művelni. Pipén Fogyasztási Szövetkezetet létesített, futballcsapatot szervezett. A pipei Mezőgazdasági Társulás létrehozásában is tevékenyen részt vett. A mi eljövételünk után, 1956-ban hazakerült falujába, itt tanított nyugdíjba vonulásáig. Juliska szorgalmával, méltó életpárja volt Sándornak. Férje távollétében rendben tartotta gazdaságukat.

Gyermekeik:

1. *Sándor* 1940. október 15-én született, a hagyománytól eltérően, két hónap múlva, december 26-án, karácsony másod-

napján keresztelte egy házaspár, az édesapának jó barátja. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. Értelmes, jó felfogású de csintalan gyermek volt. Szülei és nevelői jóakarátát gyakran próbára tette. Később még visszatérek hozzá.

2. *Endre* 1942. szeptember 18-án született Besztercén. Keresztelési idejét nem tudjuk. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. Székelykeresztúron érettségizett, Kolozsváron agrármérnöki diplomát szerzett. Több községben vezette a kollektív gazdaságokat, így Nádason is, utoljára Vámosgálfalván. *A mi Marikánkat vette feleségül*. Polgári esküvőjük 1979. június 14-én volt, Nádason. Egyházi esküvőjük a hagyománytól eltérően, egy héttel később, a szőkefalvi unitárius templomban, az én szolgálattal. A vőlegény 37, a menyasszony 32 éves volt. Házasságukból származik, legkedvesebb pipei élő emlékünk, *Orsolya unokánk*. 1982. október 24-én született a dicsőszentmártoni szülőotthonban. A hagyománytól eltérően, hat hónap múlva, 1983. május 1-én kereszteltem az édesapa – édesanya szülőfalujában, a Gergely Pali fiak ősi, pipei templomában, két koma-párral.

3. *Ernő* 1944. január 12-én született. Keresztelési adatait nem ismerjük, mert ő is Besztercén született. Székelykeresztúron végezte a Mezőgazdasági Szakiskolát. 26 éves korában *vette feleségül Székelymuzsnáról* a 22 éves református, *Tamás Lenkét*. A pipei anyakönyvben nincs beírva, de tudom hogy egyházi esküvőjük 1970. május 1-én volt a muzsnai református templomban, mi voltunk a násznagyjaik. Törekvő, elődeiktől örökölt szorgalmas fiatal házaspár. A szülők segítségével és a maguk szorgalmával, Segesváron emeletes házat építettek. Ott telepedtek le. Két fiúk, *Ernő* és *Levente* ott született 1970-ben, illetve 1971-ben. Mindketten Magyarországon telepedtek le, de Erdélyből nősültek.

A halál, a fiatal Gergely Pali Sándor családjában is tovább folytatta kegyetlen aratását. Először a legfiatalabb Sándort ragadta magával. Fiatalon, 35 éves korában, idegbetegen, önkézzel vetett véget életének, felakasztotta magát. 1977. január 7-én temették. Szűk három év alatt egy udvaron két öngyilkosság (lásd Bálint Kicsi Albert, 10. házszám), ritka tragédia Pipén.

Sanyit az édesapja, a tanító követte. Szüretre készülve, 1984. október 20-án lement a pincébe, a kádat felhozni. Ott maradt. Meg sem érintette, földre rogyott. Szívinfarktus végzett vele, 65 éves volt, 45 évet éltek együtt Juliskával.

A 13-as szám alatt, a Gergely Pali Sándorok portáján nem csak születés csökkenésének, a hagyomány lazulásának, a fájdalmas elmúlásnak, hanem szívós akaratú törekedésnek, a családon belüli társadalmi felemelkedésnek is tanúi lehettünk. Az ekeszarvát kemény kézzel tartó, szántó-vető nagyapának fiából szellemi magvető, tanító lett, unokája mérnöki rangra emelkedett.

A 14-es házszám alatt tágas, szász típusú házban, a harmadik Pali fiú testvér, *Gergely Mihály lakott*, aki 1897-ben született, a szintén ugyanabban az évben született *feleségével, Gergely Judittal*. Takarékos, szorgalmas, vallásos, jó emberek voltak. Ilyen szellemben nevelték gyermekeiket is. Mikor Pipére kerültem, Mihály bácsi megyebíró volt. Az ő gondnoksága alatt javították meg a háború alkalmával tönkretett orgonát. A megyebíró a híveket adakozásra biztatta, aminek sikeres eredménye lett. Az ő idejében a papi telket új kerítéssel vették körül, új kapukat csináltattak. A maga gazdaságát is haszonnal vezette. Tekintélyes szőlősgazda volt, 15 árit (2 vékást) művelt. Sokat beszélt katonaságáról. Az első világháború idején a közösöknél szolgált. Elvetődött Franciaországig. Ott volt Verdun ostrománál is. Mihály bácsi felesége, Juci néni, Bálint Ágostonné, Ráki néninek és Gergely Áron elhalt édesapjának volt a testvére..

Hét gyermekük született:

1. *Juliska* 1920-ban született, adatai az elkobzott anyakönyvi kötetben található. Róla különben már férje révén, az 1-es házszám alatt szóltam.

2. *Piroska* 1924. január 18-án született, két nap múlva keresztelte egy koma-pár. A megjegyzési rovatban az ő neve után is ez áll: meghalt. A leánya meghalt, de neve tovább élt. *keresztzülei lányában: Bálint Piroskában* (lásd 12. házszám).

3. *Irma* születési–keresztelési adatait az anyakönyvben nem találok. Esketési adatából következtetve, 1925-ben született.

21 évesen *ment férjhez* a 23 éves *ifj. Gergely Simó András Istvánhoz*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1946. április 20-án volt.

4. *Lajos* 1927. szeptember 27-én született, a hagyományos hat hétben, október 15-én keresztelték, két koma-párral. A fő koma az édesapának öccse volt. Székelykeresztúri diákként kezdte, de nem tudta sikerrel folytatni. A falu véleménye szerint, szüleitől emiatt kapott szemrehányást nem tudta elviselni. Bánatában elbujdosott hazulról. Háború utáni viszontagságos körülmények között Franciaországban telepedett le. Évtizedek múlva hazalátogatott. Egy alkalommal édesapját magával vitte és együtt járták be az egykori *verduni harcteret*.

5. *Ilona* 1929. augusztus 15-én született, hagyományosan a hat hétben keresztelte egy koma-pár, az édesapának legénykori jó barátja. 22 éves korában *ment férjhez*, a 25 éves *Simó Kádár Jánoshoz*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1951. január 24-én volt. A maga rendjén, később említtem meg őt.

6. *Dezső* 1932. február 20-án született, a hat hétben, 4 koma-pár keresztelte, az édesapának jó barátai. 24 éves korában, polgári házasságkötésük napján, 1956. május 21-én, templomi gyülekezet előtt *eskettem* meg a 19 éves *Bálint Dombi Amálival*. A pipei ember szívós munkabírására Pali Dezső és sógora, Kicsi Lajos mutattak jó példát. Szőkefalvára kerülve, a dicsőszentmártoni hegyoldalra, nagyapai örökségembe szőlőt akartam ültetni. Lajos és Dezső a két vékás (14 ári) helyet hétfő reggeltől szombat estig, két ásónyom mélységre felástak, minden nap oda-vissza 4–4 km-es gyaloglás mellett.

Dezsőéknek nagy időkülönbséggel *két gyermekiük* – egy fiú és egy leány született.

Mihály 1957. június 4-én, kit a hagyománytól eltérően, március 31-én keresztelt két koma-pár. A főkoma, az édesapa első unokatestvére volt. 23 éves korában nősült, *Gergely Pali Mózes 24 éves, Olga leányát vette feleségül*. Polgári és templomi esküvőjük két nap eltéréssel, 1981. január 3-án, illetve 5-én volt.

Éva 1968. június 7-én született. Hét hónap múlva, 1969. január 5-én keresztelte egy pár, az édesanyjának unokatestvére.

Érettségi után, 22 éves korában *férjhez ment* a 24 éves *Foris Jenőhöz*, a lelkész fiához.

7. *Judit* esketési adatából következtetve, 1934-ben született. Születési, keresztelési adatait nem találom az anyakönyvben. Róla már férje révén megemlékeztem (lásd 7. házsám).

A család életét négy generáción át, dédapától dédunokáig, közel egy évszázad távolából szemlélem (1884–1990). A végén fájdalmasan nosztalgiázom. Ez a szép, szász típusú, egykor népes ház, évek hosszú során mennyire kiürült. A lányok férjeiket követve, a háztól kiszálltak. Az öregek kihaltak, előbb Juci néni, 1969. március 3-án, 72 éves korában, keserves betegségben, gége paralizisben, majd Mihály bácsi rá két évre, 1971. május 7-én, 77 évesen, érlemeszesedés okozta vérkeringési zavarban. Dezső halálát már az új anyakönyv jegyzi. A nagyobbik fiú idegen országba vándorolt. A kisebbik fiú maradt itthon családjával de gyermekei elhagyták őket. Fiúk Segesváron, lányok Székelyudvarhelyen telepedett le.

Száz év emléket a tágas házban már csak Gergely Pali Dezső özvegye, Bálint Amáli őrzi.

A 15-ös házsám alatt, a Pali fiak után a sógor Bálint Jakab és családja következett.

Jakab bácsi 1897-ben született. Megkülönböztető nevet nem viselt. A Bálint-ok közül senki sem hallgatott erre a névre. Ő csak Jakab bá' volt Pipén. Gyermekeit már az ő nevével különböztették meg a többi hasonló vezetéknevű családoktól (például Jakab Árpád, Jakab Domi stb.). *Felesége* a középső *Gergely Pali* leány, *Judit*, 1903-ban született. Ők is tágas, szász típusú házban laktak. De csak a ház volt szász típusú. A benne lakók, gyermekestől együtt, felebarátot segítő, egyházukat szerető, vallásos érzésű unitáriusok, jó magyar emberek voltak. Jakab bácsi és felesége szorgalmas, munkaszerető, tekintélyes gazdák voltak, 26 ári (3½ vécás) szőlőt műveltek. Jakab bácsi szókimondó, de hamar békülő, víg kedélyű ember volt. *A falu humoros eseményt örökített meg róla. Egy szüret alkalmával, a nagy kádban felgyült mustot áttöltötték egy 20 vedres hordó-*

ba. Bedugták, hogy útközben a szekérrázástól ne locsogjon ki. Hazaérve, a szekeret beállították az udvarra, a marhákat az istállóba kötötték és a szüretelők bementek vacsorázni. Evés közben nagy durranásra ijedtek fel. Azonnal kirohantak megtudni, hogy mi történt. A szekérrázástól erjedésbe indult must, dugóját kilőtte s ők tehetetlenül nézték amint az egész nedű a levegőbe szökellt.

Jakab bácsiék szép kort értek meg. Első gyermekük születésétől következően, kb. 55 évet éltek együtt. Előbb Jakab bá' halt meg, 1978. január 30-án, 81 éves korában, végelgyengülésben, Juci néni két évvel később, 1980. június 17-én, 77 éves korában, bénulásban.

Gyermekeik:

1. *Jakab* 1924. január 1-én született, és csak 1 év és nyolc hónap múlva, 1925. szeptember 26-án keresztelte, egy szülőpár, az édesapának jó barátja.

A fentebb említett Gyula és Lajos unokatestvéreihez hasonlóan, ő is keresztúri diák lett. Sikeresen leérettségizett de itthon nem talált magának boldogulási lehetőséget. 1947-ben kiment Magyarországra és ott telepedett le. Egy nyáron hazalátogatott, feleségem közvetítésével újra találkozott diákkori szerelmével, a nagysolymosi *Sipos Olgával*. A viszontlátásból házasság lett. Együtt mentek ki az anyaországba.

2. *Árpád* 1925. november 26-án született, a hagyománytól eltérően, 1926. január 17-én keresztelte egy koma-pár, az édesapának jó barátja. 21 éves korában vette feleségül a 20 éves *Simó Gizellát*, polgári és egyházi esküvőjük egy nap, 1948. március 31-én volt. Alább visszatérek hozzájuk.

3. *Irma* 1928. augusztus 1-jén született. A hagyománytól eltérően, december 27-én keresztelte egy szülőpár, újból egy apai jó barát. 18 éves korában eskettem meg a 23 éves *Orbán Györggyel*, Orbán Áron nagyobbik fiával. 1947. április 5-én volt a polgári és két nap múlva, húsvét másodnapján, az egyházi esküvőjük. Férje révén később említem.

4. *Domokos I.* 1930. november 25-én született. A hagyományos hat hétben, 1931. január 5-én keresztelte egy koma-pár,

apai jó barát. Két hónapos korában, veleszületett gyengeségben meghalt.

5. *Juliska* 1932. január 7-én született. A hagyománytól eltérő időben, négy keresztszülőpár keresztelte. 23 éves korában *eskettem meg* a nála három évvel fiatalabb *Orbán Áronnal*, id. Orbán Áron kisebbik fiával. Így a két testvér sógor lett. Polgári esküvőjük 1955. április 9-én, az egyházi két nappal később, húsvét másodnapján volt. Férje révén később említem meg.

6. *Domokos II.* 1934. szeptember 13-án született. December 23-án keresztelte egy keresztszülőpár. Első konfirmándusaim közé tartozott. Eljövetelem után, 1959. február 15-én, 25 éves korában *esküdött meg*, a 19 éves *Bálint Dombi Jolánkával*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon történt. Alább szóba kerülnek még.

A szülői háznál alapított családot és ideiglenesen itt telepedett le a középső fiú: *Bálint Jakab Árpád*, *kinek felesége Simó Gizella*, aki a Simó Péter első házasságából származott. Esküvőjüket már említettem. Életrevaló, gyarapodni vágyó, fiatal házaspár voltak. Három gyermeküket kereszteltem.

1. *Emma* 1948. december 25-én született. A hagyományos hat hétben, 1949. január 2-án kereszteltem, három szülőpár jelenlétében, az egyik keresztapa az édesapa unokatestvére volt. 21 éves korában *ment férjhez*, a 24 éves, segesvári *Erdős Jenő* ifjúhoz. Polgári esküvőjük 1969. április 26-án, a templomi egy héttel később, május 3-án volt. Segesváron telepedtek le.

2. *Árpád* 1951. augusztus 24-én született. A hagyománytól eltérve, november 28-én kereszteltem, három keresztszülőpár jelenlétében. 22 éves korában *esküdött meg* a 21 éves *székelymuzsnai Mester Erzsébettel*. Polgári esküvőjük, 1973. október 27-én, a templomi november 10-én volt. Segesváron telepedtek el.

3. *István* 1955. április 7-én született. Június 24-én, a pipeiek fogadott ünnepén – Szent János napján – keresztelte, a vizsgálószerk alkalmával tartott istentiszteleten, Miklós István esperes, két keresztszülőpár jelenlétével. A keresztapák, az édesapával „egybeli”, legénykori jó barátok voltak.

Bálint Jakab Árpádék később elköltöztek a szülői háztól egy másik hajlékba, a 23-as szám alá. Negyven évet éltek együtt. Árpád, koraöreg éveiben, 63 évesen halt meg, 1988. szeptember 3-án. Vérrák lett a végzete.

Árpádék elköltözése után a szülői házban, a 15. házszám alatt a kisebbik fiú jogán, Domokos alapított családot.

Esküvőjéről fennebb említést tettem. *Jolánka*, feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. Bizonyoságul idézem konfirmálásakor elmondott köszöntőjét:

„Drága jó szüleink!

Mielőtt eltávoznánk e szent hajlékból, ahol életünk fontos eseményét éltük át, Isten előtt reátok tekintünk. Őszülő hajatokra, mely érettünk való aggodalomban lett hófehérré. Kérges tenyeretekre, melyet értünk tört fel az ekeszarva. Meghajlott vállaitokra, melyekből annyi szeretet sugárzott reánk.

Hálával gondolunk a sírhantokra, az ott nyugvó édesapáinkra, akik miattunk égtek el az élet-halál harcban.

Drága jó szüleink! Köszönjük az aggodást, a nevelést, a sok álmatlan éjszakát, amelyet ágyaink felett virrasztottatok. A megfoltozott ruhát, mellyel iskolába és hittanóra-ra járhattunk. A mindennapi fehér vagy fekete kenyeret, mellyel tápláltatok.

Bocsássatok meg, ha szófogadatlan gyermekeitek voltunk. Ezen túl felelősek vagyunk tetteinkért. Ne aggódjatok, e nap nem választ el tőletek, még szorosabban hozzátok tartozunk, mert most tudatban vagyunk, mit jelent jó ifjúnak lenni, szüleinket megbecsülni. Érezzük, nagyobb munka vár reánk otthon. A mi kezünk is kell tartsa az ekeszarvat, a mi kezünk is kell dagassza a kenyeret.

Nem csak a mező barázdájában dolgozunk együtt, hanem az Úr szőlőjében, az egyházi életben is együtt kell haladjunk. Segítsetek minket, az Úr szőlőjében jó példával. Ti járjatok elöl, hogy ott is nyomdokaitokba léphessünk,

kicsiny egyházunkat boldoggá tehessük. Imádkozzunk, áldja meg az Isten az édesanyát, tartsa meg az Isten az édesapát, aki az egyháznak neveli fiát, leányát. Ámen.”

A köszöntőt a feleségem írta. Jolánka mondta el konfirmálásakor, 1954-ben. 57 éves korában, emlékezetéből leírta. Sándor Szilárd, akkori lelkésztől 1997-ben nekem elküldte, hogy „mutassa meg”, ő még emlékszik az akkor megtanult imára.

Órák közötti szünetekben a mi gyermekeinknek alkalmi pesztrája volt. A család további életútjáról az anyakönyvből igazodtam el.

Három gyermekük született.

1. *Jolánka* 1959. október 23-án született és 1960. április 12-én keresztelte egy szülőpár. Rövid életű volt, 6 hónapos korában, légzőszervi betegségben meghalt.

2. *Ella* 1961. június 21-én született és október 1-jén keresztelte két keresztszülőpár. A fő keresztapa az édesanyának testvére volt. 23 évesen ment férjhez, a 25 éves kundi *Tartler Kristhian* evangélikus, szász ifjúhoz. Polgári esküvőjük 1984. október 6-án, a templomi három héttel később, október 27-én volt, munkaszegényes időben. Kiköltöztek Németországba.

3. *Domokos* 1965. május 18-án született és július 18-án keresztelte két keresztszülőpár. 26 éves korában vette feleségül a 23 éves *Pázsint Hajnalkát*, az ifj. Pázsint bótos Gyurka leányát. Polgári esküvőjük 1991. július 29-én, a templomi öt nappal később, augusztus 3-án volt. Segesváron telepedtek le. Ott született *Imolda leányuk* 1992. november 20-án, és 1993. április 11-én keresztelte 3 keresztszülőpár, mindannyian pipei származásúak.

A 15. házszám alatt is közel száz évre terjedően kísérhettük el egy nagy család életútját. A dédapa 1897-ben, a dédunokája 1992-ben született. Tanúi lehettünk helyben maradásnak és elvándorolásnak. Az apa nevét viselő, nagyobbik fiú még csak a szomszéd anyaországban telepedett le, az egyik unokát viszont már Németországba vitte férje. A dédunoka a közeli városban született, a családban és a faluban nem ismert nevet kapott. Vá-

roson született, de pipei származású keresztszülei, ősei templomában tartották keresztvíz alá.

Az elhajlott ágakat a gyökerek tovább éltetik.

A 16. házszám első házában lakott a „Pali fiak” harmadik sógora, az öreg Rüszt Albert két leányával, a hátulsóban fia családjával.

Az öreg Albert bácsi 1898-ban született. 37 évesen, három gyermekkel özvegyen maradt. *Felesége, Gergely Pali Róza*, a három Pali leány közül a legkisebb volt. 29 éves korában, a nevét viselő Róza leánya születése után egy hónappal, 1935. február 26-án, vérmérgezésben meghalt. Albert bácsi, hogy három gyermekének gondozója legyen, újránősült, *Nagykendről hozott feleséget*. Házassága csak pár hónapig tartott. Felesége a családba és a pipei környezetbe nem tudott beilleszkedni. Áldott állapotban visszatért falujába. Ott született meg Albert bácsitól fogant fia, *Károly*, aki ma neves szavalóművész.

Az öreg Rüszt Albert adakozó természetű, segítőkész ember volt. Szeretett templomba járni, ott zsoltárt énekelni. Templomon kívül, munka vagy pihenés közben is zsoltározott. Így enyhítette keresztje súlyát, mert özvegyen nevelte három gyermekét. Földjét gondosan munkálta, jó szőlőműves volt. Két és fél vékás (18 ári) területen szüretelt. 77 éves korában, 1975. március 14-én agyvérzésben meghalt.

Gyermekei:

1. *Albert* 1926. február 1-én született, december 19-én keresztelte egy szülőpár. A keresztapa az édesapánál egy évvel volt idősebb. Bizonyára legénykori jó barátok lehettek. A fiatal Albert családjáról alább szölok.

2. *Ilona* 1930. november 6-án született és december 27-én keresztelték, két keresztszülőpár jelenlétében. Az egyik keresztapa két évvel volt idősebb az édesapánál. Legénykori jó barát lehetett ő is. Ilonát 22 éves korában *eskettem* meg a 19 éves *Pázsint György ifjúval*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1952. április 14-én, húsvét másod napján volt. Férje révén később megemlítem.

3. *Róza* 1935. január 20-án született, a hat hétben, február 4-én keresztelte egy koma-pár, az édesapának legénykori barátja. Konfirmáló növendéke volt. Eljövetelem után öt évre, 26 évesen ment férjhez a nagybúni *Pál Mózes*, 30 éves, református ifjúhoz. Polgári esküvőjük, 1961. november 30-án volt, a templomi két nappal később, december 2-án. *Róza* követte férjét falujába.

A 16-os házsám alatt, a hátulsó szobában lakott a fiatal Rűsz Albert családjával. Esküvőjükről már megemlékeztem. Élni, gyarapodni akaró fiatal házások voltak. Utolsó pipei szolgálati éveim alatt a papi földeket, a szigorú osztályharcos rendeletek ellenére is, a helyi pártvezetők szemének behunyása mellett, *Albert* dolgozta, feles művelésben.

Gyermekeik:

1. *Iréнке* 1947. január 6-án született. A hagyománytól eltérően, május 26-án kereszteltem, négy keresztszülőpár – rokonok és jó barátok – jelenlétében. Mint az édesanyja, ő is 20 éves korában ment férjhez. Vőlegénye a 25 éves, *Sándor Károly, újszékelyi* unitárius ifjú volt. Polgári esküvőjük 1967. július 1-jén, templomi esküvőjük a következő napon történt. Segesváron telepedtek le.

2. *Albert* 1951. október 10-én született. A hagyománytól eltérően, december 9-én kereszteltem, három keresztszülőpár jelenlétében. A fő keresztanya az édesapának anyai ágon első unokatestvére, a második keresztszülőpár az édesanyának leánykori szomszédja, a harmadik keresztapa az édesapának, egy másik anyai ágon, felesége pedig az édesanyának szintén anyai ágon első unokatestvére. 31 éves volt, amikor házasságra lépett a 30 éves, Bákó megyei, *Huruțești községből származó Cristea Maria*, ortodox hajadonnal. Polgári esküvőjük 1981. június 25-én, a templomi 1982. március 13-án volt. Brassóban telepedtek le. Itt született, a polgári esküvő után négy hónappal, *Albert fiúk*, akit a templomi esküvőjük napján keresztelt az édesapának a testvére.

3. *Róza* 1954. január 4-én született. Jóval a hagyományos hat hét után, 1955. április 24-én kereszteltem, három kereszt-

szülőpár jelenlétében. Itt is, a fő keresztszülőpár az édesapának első unokatestvére, a második és harmadik pár az édesanyának leánykori barátnői voltak.

Róza is folytatja a családi hagyományt és 20 éves korában *férjhez megy* a 23 éves, *Picoș Traian, alsógáldai, ortodox ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1975. július 26-án, a templomi, augusztus 23-án volt. Ők is elhagyták a falut. Mind a három házaspár elhagyta a falut. Kettő Segesváron, egy Brassóban telepedett le.

A 17-es házsám alatti, termésköböl épült házban lakott, az 1894-ben született *Gergely Pali János bácsi feleségével*, a székelyszállási származású, római katolikus *Burus Ráki nénivel*, aki 1896-ban született.

János bácsi a megkülönböztető nevét nagyapjától, az id. Gergely Páltól kapta. Ennek egyik fia szintén Pál volt, a már említett Pali fiak édesapja. Így, Pipén két Gergely családot különböztettek meg a „Pali” névvel. János bácsi a Pali fiaknak unokatestvére volt.

Egy gyermekük született:

János 1927. január 1-jén és a hagyományos időben, a 6-ik napon keresztelte a szomszéd házaspár. Csecsemőkorában meghalt. Így, János bácsiék gyermek nélkül éltek le az életüket. Szorgalmas, gondos gazdák, jó méhészek, tekintélyes szőlőtulajdonosok voltak, félholdat (29 árit) műveltek az „Alsó szőlőhegy”-ben. Bivalyokkal gazdálkodtak, kecskét tartottak. Tejével kocájuk malacait nevelték. A pipei embernek a koca volt a bankja. A legtöbb család tenyésztette. A báznai – kendős malacokat a balavásári hetipiacon haszonnal értékesítették. Szorgalmukkal kuláklistára emelkedtek, pedig adakozó emberek voltak.

Jó indulatuknak én is személyes haszonélvezője voltam. Az 1947. évi beszolgáltatásomért kapott 14 veder kepeborral Kiss Zoltán, ravai kollegámtól, 280 darab nemes szőlőoltványt vásároltam. Az egyházközségnek a „Csillaghegy farkán” volt egy darab, elbokrosodott, puszta szőlőhelye. Egy alkalommal kimentem megnézni, hogy mit lehet ott kezdeni. János bácsi éppen arra járt, észrevette szándékomat, és hozzám szólt: „Tisz-

teletes úr, ide nem lehet szőlőt ültetni, a madarak mind megesszik. Tessék velem jönni, adok én ennél jobb helyet magának.” Kivitt a „Csillaghegy” oldalára. A régebbi szőlőtermő dombot nem rég parcellázták újra. János bácsi, a neki jutott 3,5 ári területet nekem ajándékozta. 1948 kora telén „két ásonyom”-ra felrigolítottam, és tavasszal a pipei ifjak segítségével beültettük (lásd a 7-es házszám). A szőlőt eljövetelemkor Bálint Kicsi Lajos vette meg, de a hagyomány ma is „Adorján szőlője”-nek hívja. János bácsiékát jóságukért a jó Isten hosszú élettel áldotta meg. János bácsi 86 éves korában, 1980. december 3-án és Ráki néni 89 éves korában, 1985. február 5-én halt meg. Mindketten végelegyengülésben távoztak el.

A 18-as házszám alatt, Gergely Pali István, a Pali Sándor bácsi legkisebb fia lakott, családjával. Születéséről, apja házánál, a 13-as szám alatt emlékeztem meg. Ő is keresztyúri gazdász volt. Az iskolában tanultakat később, mint brigádos, a kollektív gazdaságban gyümölcsöztette. Korán, katonaság előtt nősült, 19 éves korában. Felesége Bálint Dombi Róza, 18 éves volt, amikor egybekeltek. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1947. december 28-án volt. Egyházi tanúk előtt történt. Törekvő fiatal házások voltak, a kollektivizálás előtt szorgalommal és Pista szaktudásával művelték szüleiktől kapott birtokukat, benne két vékás (15 ári) szőlőjüket. Pistáék is azok közé a pipei családok közé tartoztak, kik gyermekeik érdekében, a kollektivizálás után, Nádasra telepedtek. Ott szereztek maguknak egy üressé vált szász házat. Innen tanították gyermekeiket. Itt születtek unokáik is. Közel fél évszázadot, 49 évet éltek együtt. Pista 68 éves korában, 1996. november 11-én, tüdőbetegségben meghalt.

Gyermekeik:

1. *István* 1948. augusztus 3-án, a mi Marikánkkal egy napon, kepehordás hajnalán született. Ez év szeptember 26-án, a szentmihálynapi úrvacsorai istentisztelet alkalmával keresztelte, a többi öt gyermekkel együtt, dr. Simén Dániel, egyházi főjegyző. Keresztszülők: egy hajadon és két házaspár. Mindhárom kománé, az édesanyának leánykori barátnője. Pista, apja

brigádjában traktorista lett. 25 évesen megnősült, de már Nádasról. Kolonista¹³ leányt vett *feleségül*, *Bârstan Viorica*-t. Polgári esküvőjük, 1973. január 8-án, egyházi esküvőjük három év és nyolc hónap múlva, 1976. augusztus 14-én, saját lakásukon, rokonok jelenlétében volt.

Négy gyermekük született.

István 1973. december 5-én és január 28-án keresztelték. A keresztszülők nincsenek beírva.

Anna-Mária 1976. június 26-án született és augusztus 14-én, a szülők egyházi esküvője napján, keresztelte négy keresztszülőpár. A fő keresztanya, az édesanya rokonsága, a többi három pár az édesapa nagybátyjai voltak, Pipéről.

Monika 1978. október 4-én született és december 30-án keresztelték. A keresztszülők nincsenek bejegyezve.

Ramona születési éve nincs bejegyezve csak a keresztelés: 1981, december 26. Keresztszülők neve hiányzik.

Az idős Gergely Istvánék következő gyermeke:

2. *Juliska* 1950. június 22-én született és 1951. március 18-án kereszteltem, három keresztszülőpár jelenlétében. A fő kereszt-szülőpár az édesapa unokatestvére volt. Juliska érettségizett és könyvelőnő lett a kollektív gazdaságban.

21 éves korában ment *férjhez* a 23 éves, *mezőmadarasi szü-letésű*, *Nagy Mihály* állategészségügyi technikushoz. Polgári esküvőjük 1971. január 9-én, a templomi egy héttel később, január 16-án volt.

Két gyermekük született.

Csaba 1971. május 29-én, december 26-án keresztelte két keresztszülőpár. A fő keresztanya az édesapa rokona, az édesanyának unokabátyja volt.

Ildikó 1975. január 5-én született, március 16-án keresztelte ugyanaz a keresztszülőpár, mint a bátyját.

Az idős Gergely Pali István utolsó gyermeke

3. *Róza* volt, aki 1954. április 19-én született és egy év múlva, 1955. április 17-én kereszteltem. Keresztszülei az édesapának legénykori jó barátja és felesége volt.

¹³ A nádasi szászok birtokára betelepült „móc”.

Gergely Pali István családja elhagyta ősei életformáját és faluközösségét. A községi központban, a kollektív gazdaság székhelyén új életteret találtak. Az édesapa brigádos, fia traktorista, leánya a kollektív könyvelője lett. Az életformaváltás a család belső életére is hatással volt, ami a gyermekek névadásában, házasságkötésében is megnyilvánult. Ők már a család új lakóhelyén vertek gyökeret. Ide temették édesapjukat is.

A 19-es házszám alatt id. Pázsint György lakott feleségével, 1894-ben született, felesége, Simó Juliánna, 1896-ban. Egyik elődje Magyarzákodról került Pipére, ott vannak ilyen nevű családok. Megkülönböztető neve nem volt. A faluban csak ő és testvére viselték ezt a nevet. Azonos nevű unokaöccse megkülönböztető nevét máshonnan kapta. Gyurka bácsi szerény, magábavonuló ember volt. A közéletben nem szerepelt, de kötelezettségeinek eleget tett. Gazdaságát lelkiismeretesen gondozta, 11 ári (másfél vékás) szőlőt művelt. Juliska néni imádságos lelkű, buzgó, templomba járó asszony volt. Gyurka bácsi 76 éves korában, 1970. május 25-én halt meg tüdőbajban. Juliska néni pedig 86 éves korában, 1982-ben, végelgyengülésben.

Gyermekeik:

1. *György* születési, keresztelési adatait az elkobzott anyakönyvi kötet tartalmazza. Esketési adatából következtetem, hogy 1920-ban született. Később említtem meg.

2. *Juliska* születését is esketési adataiból következtetem, 1923-ban lehetett. Férje révén ejtem szóba.

3. *Margit* 1926. augusztus 21-én született. A hagyománytól eltérően, október 3-án keresztelte három, más falusi, jó barát keresztszülőpár. Csecsemőkorában meghalt, de neve, testvére családjában tovább élt.

A családról bővebb elemzést, adatok hiányában nem tudok nyújtani. Annyit azonban észleltem, hogy a gyermekek névadása a hagyományok szerint történt. Meghonosodott pipei neveket használtak, a fiú az édesapa, az első leány az édesanya nevét örökölte. A komák kiválasztásánál más falusi jó barátok is számításba jöt-

tek. Amint később kiderül, az életben maradt fiú és leány, endogám házasságot kötöttek, a faluban maradtak, itt alapítottak családot.

A 20-as számú telek a „Táncterem” volt. A „Felszeg”-ből jövő patak partján terült el. Pár négyzetméternyi, bekerített, téglával kirakott hely volt. Vasárnap délutánonként, a fiatalság itt táncolt, szórakozott.

A patak hídjánál végződött az „Alszeg”. Ettől felfelé a „Domb”-ra, balra kanyarodva a „Gödör”-be jutunk. Az Alszeg vége felett és a Gödör között még három házhely terült el.

*A 21-es házszám alatt, az 1885-ben született Simó Péter és családja lakott. Megkülönböztető névre neki sem volt szüksége, mert a többi Simók között más Péter nem volt. Péter bácsi megfontolt, alapos ember volt. Sikerrel vezette gazdaságát, két vékás (15 ári) szőlőt művelt. A közeletben is szerepet vállalt. Egy időben ő volt a falu bírója. Hívó lélek, övéivel együtt buzgón látogatta a templomot. Azért a hiedelmeknek is hódolt. Férfi léte-re gyakorolta a „vízvetés”-t. Kétszer házasodott. *Első felesége, Gergely Judit*, fiatalon meghalt. Temetési idejét az anyakönyv nem említi. Péter bácsi *első házasságából két leány született:**

1. *Iréнке* születési adatát az anyakönyv nem ismerteti. Esketési adatából feltételezem, hogy 1923-ban született. Esküvőjéről már megemlékeztem (lásd a 7-es házszám és 33-as házszám).

2. *Giza* 1928. június 28-án született, hagyományos hat hétben, június 28-án keresztelték. Az ő esküvőjéről is megemlékeztem.

Péter bácsi, *másodszor Székelyvéckéről nősült. Felesége, Sánta Dani Róza*, római katolikus asszony volt. Hitét megtartotta, de férje templomába is eljárt. Esküvői dátumát a pipei anyakönyv nem őrzi.

Négy gyermekük született ebből a házasságból:

1. *Róza* 1938. március 8-án született és a hagyományos hat hétben, április 5-én keresztelte a bal oldali szomszéd házaspár. Tanítványunk és konfirmáló növendékünk volt. Eljövetelünk után, *Gergely Istvánhoz* (Jánosnak keresztelték, de mindenki

Pistának hívta), a Simó János, 28-as, nevelt fiához *ment feleségül* (lásd 27. házszám). Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1958. április 2-án volt, tanúk előtt, vőlegény: 26, menyasszony 20 éves.

2. *István* 1942. március 31-én született, a hagyománytól eltérően, március 26-án keresztelte, két legénykori koma-pár. Szerény, szorgalmas tanítványunk volt. Szakiskolát végzett. Segesváron sofőrként helyezkedett el. Házasságkötéséről az anyakönyv nem tudósít.

3. *János* 1945. június 7-én született, a hat hétben, július 16-án keresztelte két szülőpár. A főkoma a jobboldali szomszéd volt. Csecsemő korában meghalt.

4. *Péter* 1947. február 22-én született, csak másfél év múlva, 1948. szeptember 18-án kereszteltem. Az ő keresztszülei is a baloldali szomszédok voltak. Bátyjához hasonlóan, jó magaviseletű, értelmes tanítványunk volt, pipei szolgálatunk utolsó éveiben. Az anyakönyv tanúsága szerint, 25 éves korában házasodott meg. A *magyarzsákodi*, 20 éves, *unitárius*, *Hegedüs Erzsébet lett a felesége*. Polgári esküvőjük 1972. március 25-én az egyházi, június 17-én volt, a pipei lelkészi irodán, tanúk előtt, mert *Péter kisfiúk*, polgári esküvőjük előtt 15 nappal, 1972. március 10-én született és az egyházi esküvő másnapján, 1972. június 18-án keresztelte két keresztszülőpár. Sajnos a főkoma neve olvashatatlan, a második, az édesapának gyerekkori jó barátja. A fiatal család Feketehalomban telepedett le.

A 22-es házszám üres telket jegyzett.

A 23-as házszám alatti lakosokra, mind a két háború rányomta bélyegét.

Az első világháború alatt a községközpontba, Nádasra huszárcsapatot vezényeltek. Közöttük volt *Zongor Samu*, nagygalambfalvi, református székely legény is. Megismerkedett a pipei unitárius leánnyal, *Orbán Sárival*. Az ismeretségből házasság lett. Beilleszkedett a falu közösségébe, s annak megbecsült, tekintélyes tagjává vált. Saját gyermekük nem, de an-

nál több keresztgyermekük volt. Az anyakönyv adatai szerint, 1923–1940 között 24-en hívták meg komának.

Samu bácsi, a bécsi döntés után hazamenekült falujába. Itt hagyta feleségét és gazdaságát. Sári néni nem sokáig maradt egyedül. Hamar vigasztalást talált. Az új bécsi határt Pipe felett húzták meg. Védelmére határőröket, „grenicserek”-et rendeltek. Így került a faluba, Bihar megyéből, *Lighizău Ioan*, pipei nyelven Ligyizó János. Megismerkedett Sári nénivel. Összeálltak közös háztartásba. A háború után haza sem ment falujába. Itt maradt Sári néni mellett, a hazamenekült gazda örökében. Zongor Samutól nem csak feleséget, hanem szép gazdaságot, tekintélyes, három vékásnál nagyobb területű (24 ári) szőlőt is örökölt. Beilleszkedett a falu társadalmába és a pipeiek maguk közé fogadták.

Zongor Samu azért minden szüretkor ellátogatott Pipére szőlőt és bort vásárolni. Ilyenkor Fazakas János bácsiéknál szállt meg.

A 24-es házszám alatt, az 1921-ben született (esketési adatából következően), Rűsz bocar János lakott családjával. Megkülönböztető neve kivételesen, nem előde keresztnevéből származik. Komoly, megfontolt ember volt. Fialat házasként hajlékot épített családjának. Feleségét, Bálint Balázs Sárít, a 6. házszámnál már említettem. Itt kiegészítem azzal, hogy leány korában, mint jó szavaló, gyakran szerepelt templomi ünnepélyeken. Talpra esett, erélyes asszony lett belőle. Jánossal együtt, buzgó templomba járók voltak. Én eskettem meg őket még beszolgáló koromban, 1947. február 9-én, templomi gyülekezet előtt. Polgári esküvőjük előző napon volt. János 26 évesen fogta a 19 éves menyasszonya kezét, amikor az együttélésre Isten házában fogadalmat tettek.

Azon kevés fiatal házasok közé tartoztak, kik a kollektív után sem hagyták el falujukat. Kitartóan normáztak. 37 évet éltek együtt. János koraöregségében, 63 évesen halt meg 1984. március 19-én. Gutaütés érte.

Négy gyermekük született, kettőt a főjegyző úr, kettőt én kereszteltem:

1. *Juliska* 1948. augusztus 17-én született. Szeptember 26-án, a szentmihálynap i úrvacsora osztás alkalmával keresztelte dr. Simén Dániel főjegyző úr. Keresztszülők, az édesanya leánykori jobb és baloldali szomszédjai voltak. *17 évesen ment férjhez a fehéregyházi, 25 éves, református, Major Gézához.* Polgári esküvőjük 1965. február 9-én, másnap az egyházi templomi gyülekezet előtt. A falut ő is elhagyta

2. *Ödön* 1950. július 19-én született. Szeptember 4-én keresztelte dr. Simén Dániel főjegyző úr. A keresztúri egyházkör ekkor tartotta utolsó közgyűlését. Rüszt Jánosék abban a megtiszteltetésben részesültek, hogy két gyermeküket a főjegyző úr keresztelte Ödönnél csak a fő keresztanya van feltüntetve, az édesanya leánykori barátnője. Ifjúvá serdülve, Segesváron helyezkedett el. Itt ismerkedett meg, 27 éves korában, a *csöbi születésű, 20 éves Boga Margit*, római katolikus leánnyal. Ismeretségükből házasság lett. Polgári esküvőjük éppen 30 évvel az Ödön szüleiké után, 1977. február 8-án volt, egyházilag, 11 nappal később, február 19-én esküdtek, a pipei templomban. Ő is elhagyta a falut, Segesváron telepedett le.

3. *Sára* 1952. szeptember 16-án született és december 28-án kereszteltem meg. Keresztszülők: egy ifjú legény és hajadon leány, az édesanyjának barátnője. Ő is Segesváron kapott alkalmazást. Megismerte *Pázsint Sándor* odaválósi, *református ifjút*. Egymáséi lettek. Sári 20 éves, vőlegénye 23 éves volt, amikor 1974. április 23-án, polgárilag és másnap, a pipei templomban egyházilag is *megesküdtek*. Segesváron telepedtek le.

4. *János* 1956. február 25-én született és csak szeptember 30-án kereszteltem meg. Komák a szülők legény és leánykori jó barátai: egy házaspár és két ifjú legény voltak.

A 25-ös ház lakója Orbán Geci Ferenc és családja volt. Valamilyik Gergely nevű ősét Gecinek becézték, innen eredt a megkülönböztető neve. 1895-ben született. Fiatal korában sokat szolgált, még a nádasi szászoknál is. A második világháború utáni földreformkor a nádasi szászokéból földet kapott. Párttag létére az egyházi életben nem vett részt, de gyermekei rendszeresen

látogatták a templomot. *Felesége*, a vele egy évben született, *székelyszállási*, római katolikus *Rózsa Erzsébet* volt. Ferenc bácsi nem adott reverzalist. Csak a leányokat keresztelték katolikusnak, a fiúk unitáriusnak voltak keresztelve. Azért a leányok is unitárius vallásos nevelésben részesültek. Mindkét szülő szép kort ért meg. Erzsike néni 86 éves korában, 1981. március 6-án halt meg, végelgyengülésben. Ferenc bácsi hat évvel élte túl feleségét. 1987. január 10-én halt meg, 92 éves korában.

Népes családjuk volt, *nyolc gyermek* született.

1. *Ferenc* születési adatait az elkobzott anyakönyv tartalmazza. 1923 előtt születhetett. A család elbeszélése szerint, a bécsi döntés őt is Magyarországra sodorta. Haza sem jött többet, ott telepedett le.

2. *Erzsébet* születési adatai sincsenek ebben az anyakönyvi kötetben. Mint bátyja, ő is 1923 előtt születhetett.

A családon kívül, néhai R. Filep Imre, egykori magyarországi unitárius püspöktől hallottam róla beszélni. Egy budapesti találkozásunk alkalmával mondta: „A székely lány hűségét Orbán Erzsiről mintáznám meg.” Filep Imre a háború, a négy „magyar év” alatt, itthon, Erdélyben szórvány lelkészként szolgált. Ő gondozta a Besztercére telepedett pipei menekülteket is. Közülük vette családjá szolgálatába Orbán Erzsit. A szülők 1944 őszén, hirtelen menekülni kényszerültek. Az előkészület zűrzavarában elszakadtak Ágneske leányuktól, ki Erzsi gondjára volt bízva.

A szülők elmenekültek, a gyermek Erzsivel Erdélyben maradt. Erzsi, a gyermeket, nehogy származása miatt veszélybe kerüljön, az ismerősök és a falu előtt, a maga szülöttjének vallotta. Filep Imre szerint, vállalta azt a megalázó szerepet, ami faluhelyen egy leányanyának kijárt. A szülők nem tudtak gyermekükről, Erzsi pedig nem tudott ezek hollétéről.

Idő multával, egy vasárnap délelőtt, a rádiót hallgatván, felfigyelt a bemondó szavára: „Unitárius Istentisztelet következik, prédikál Filep Imre, budapesti lelkész.” Így tudta meg Erzsi, hogy hol vannak a szülők. Másnap bement Segesvárra és beadta az útlevél iránti kérését. Jó későre megkapta. Megérdeklődte

a budapesti lelkészi lakás címét. Fogta a leánykát, vonatjegyet váltott és felvitte Budapestre. Beállított vele a szülőkhöz. Azok örömeiben alig tudtak szóhoz jutni.

3. *Árpád I.* 1924. szeptember 12-én született, a hat hétben, 21-én keresztelték, egy keresztszülőpárral. A keresztanya, az édesapa legénykori jó barátjának a felesége volt. A gyermek csecsemőkorában meghalt de a neve a következő fiúében tovább élt.

4. *Ilona* születési adatait nem ismerem. A magyarországi, római katolikus anyakönyvbe van bejegyezve. A pipei katolikus hívek oda tartoztak. Esketési adatából következően, 1926-ban született. 27 éves korában *eskettem meg* a 25 éves *Gergely Kerekes Istvánnal*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1955. október 17-én volt. Ilona leány korában sokáig volt a szövetség elárúsítónője. Férjhez menetele után Nádasra költöztek.

5. *Árpád II.* 1929. április 16-án, Nádason született. A hat hétben, május 5-én keresztelte két keresztszülőpár, a szülők szász és magyar, jó barátai. A papi házból nősült. *Pap Rózát vette feleségül*, aki a székelyvécei, római katolikus, Tót család leánya volt. Pipén ragadt rá a megkülönböztető név, mivel öt éven át családunkat hűséggel szolgáló mindenese volt. Családunk tagjának számítottuk. Esketési adataikat nem ismerem, katolikus szertartásban szentesültek. A velük való kapcsolatunk, férjhez menetele után is megmaradt. Felkértek első fiúk keresztszüleinek. Így velük is komaságba kerültünk.

Első fiúk, a kis Árpád, 1956. március 6-án született. Őt már a hat hét elteltével, május 20-án kereszteltük. Rajtunk kívül még két keresztszülőpár állott a gyermek mellé. A keresztapák, az édesapának legénykori jó barátai voltak.

Második fiúk, Ferenc, 1957. október 19-én született. A hagyománytól eltérően, december 26-án keresztelték. Egy szülőpárt jegyez az anyakönyv, de a keresztapa, a szomszéd 22 éves legény nevét nem lehet kiolvasni.

Orbán Geci Árpád fiatalon, 34 éves korában, 1963. március 1-jén, tüdővészben meghalt. Katonaságát az államvédelmi alakulatnál (securitate) töltötte. Betegségét partizán-vadászat közben szerezte. Özvegye, Róza, másodszer Nádasra ment férjhez.

Orbán Geci Ferencék következő gyermekeik:

6. *János I.* 1931. május 21-én halva született, de azért anyakönyvelték.

7. *Irma* születési, keresztelési adatait nem ismerem. Esketési adatából következtetve, 1934-ben született. Katolikusnak keresztelték, unitáriusnak konfirmált. 21 éves korában, 1955. december 26-án *eskettem* meg szép gyülekezet előtt, a 25 éves *Bálint Dombi Lajossal*. Polgári esküvőjük is aznap volt. Később említtem, a 32-es házszámnál.

8. *János II.* 1938. január 9-én született. A hat hétben, február 20-án keresztelte egy keresztszülőpár, a másoknak is többszörös komája, Zongor Samu és felesége. A székelykeresztúri képzőben tanítói oklevelet szerzett. *Gógánba* kapott kinevezést. Ott telepedett le, onnan is nősült. Az odavaló *Kiss Annát vette feleségül*. János ekkor 25, menyasszonya 23 éves volt. Polgári esküvőjük 1962. június 16-án, a templomi Pipén, 1963. március 6-án volt.

Ebben a családban is, Kodolányi János szerint, jajgatás és kacagás volt az élet. Jajgattak, mikor a legnagyobbik fiú, a 34 éves édesapa árván hagyta gyermekeit, özvegyen a feleségét. Örvendtek, mikor a legkisebb fiú szakított a falusi életformával, fennebb lépett, értelmiségi pályára emelkedett, tanító lett.

A 26-ik házszám alatti családon, a második világháború szomorú sebet ejtett. Simó Mihály, fiatal, 32 éves feleségét, az 1908-ban született, Bálint Zsiga Máriát öt éves kis fiával és bölcsőbeli leánykájával magára hagyta, pedig nem rég hozta haza őket Szebenből. Hosszú éveken át itt dolgoztak. Őt is magával ragadta a menekülés láza. Magyarországra ment, haza sem jött többé. Ott telepedett le, még egy családot alapított, az itthoniakról elfeledkezett. Mári néni sok küzdelemmel, de Isten és a Szebenben lakó, Juliska nővére segítségével nevelte gyermekeit.

1. *Gizella* 1934-ben született, négy hónapos korában meghalt. A halotti anyakönyv megjegyzési rovatában neve után ez áll: „Szebeni lakosok gyermeke, Simó Mihály és Bálint Mária.”

2. *Jenő* születésekor a család még Szebenben lakhatott, mert a pipei anyakönyvben születési, keresztelési adatai nincsenek

beírva. Esketési adatából következtetem, hogy 1935-ben született. Erdészeti technikumot végzett. 26 éves korában vette *feleségül* a 21 éves, *Orbán Pap Ellát*, a Pap Mózsi bácsi legkisebb leányát. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1961. május 2-án volt. Piskin telepedtek le. Ott született, 1962. november 30-án *Jenő fiúk*, akit pipei hagyomány szerint a hat hétben keresztelt a piskii református lelkész, úgy is, mint keresztapa és felesége a keresztanya. A szülők kérésére, a gyermeket itthon anyakönyvelték. Bizonyosságát adván ezzel hitükhöz és szülőfalujukhoz való ragaszkodásuknak.

3. *Juliska* 1941. november 4-én született. Hagyományosan, a hat hétben, december 14-én keresztelte édesanyjának nővére, aki Szebenben, az elmekórházban, ápolónő volt. *Juliska* szorgalmas, jó magaviseletű tanítványunk volt. A négy elemi elvégzése után, keresztanyja magával vitte Szebenbe. Ott iskoláztatta és nevelte tovább, saját költségén.

A 27-es számú ház akkor üresen állott.

Egykori gazdája, az 1908-ban született *Gergely István*, a *Bálint Dombi Györgyné*, *Ilona* és a *Pázsint Magyar Jánosné*, *Iréne* testvére volt. Az 1911-ben született, *Bálint Dombi Amáli* volt *a felesége*. Egybekelésük dátumát az elkobzott anyakönyv tartalmazza. Az első gyermekük születéséből következtetve, fiatalon, 19–17 évesen esküdhettek meg.

Gyermekeik:

1. *István* 1928. november 15-én született. A hat hétben, december 30-án keresztelte egy szülőpár, több pipeinek komája, a *Zongor házaspár*. A gyermek csecsemőkorában meghalt.

2. *Amáli* 1930. július 10-én született, a hagyománytól eltérően, október 6-án keresztelte két keresztszülőpár, a baloldali harmadik szomszéd és az egyik jó barát házaspár. Három éves korában, agybántalomban meghalt.

3. *János* 1932. március 27-én született. Őt is a hagyománytól eltérően, hét hónap múlva, október 23-án keresztelte négy keresztszülőpár, a szülők legény–leánykori barátai. Csak az anyakönyvben volt *János*, a családban és a faluban mindenki

Pistának szólította. Esküvőjét már említettem (lásd a 21-es házszám). Gyermeük nem született, ami Pipén, abban az időben ritkaság volt.

Gergely István kevés ideig élt együtt feleségével és kis családjával. Huszonnégy éves korában, *özvegyen hagyta 21 éves feleségét*, két éves kislányát és hét hónapos kicsi fiát. 1932. október 26-án veszélyes betegség, tífusz és hashártyagyulladás végzett vele. Felesége két évig hordta az özvegyi fátolt. Akkor, a szomszéd legény, a 20 éves *Simó János* kedvéért letette, hiszen alig volt 23 éves. *Polgári és egyházi esküvőjük* egy napon, 1934. január 27-én volt. Egyházi megáldásban tanúk előtt részesültek. Simó Jánosnak nem volt megkülönböztető neve. A többi Simótól *házszáma után különböztették meg*.

Ő volt a 28-as.

János takarékos gazda volt. Szép fajteheneket tenyésztett. A faluban egyedül ő termelt fehérszemű kukoricát. Lisztjét, a búzaliszttal keverték és így szaporították a kenyér tésztáját. 15 ári, két vékásnál nagyobb szőlőjét szakszerűen művelte. A közéletben is szerepet viselt. A gazdakör elnöke volt. Elnöksége alatt dr. Kénossy Zoltán, segesvári gazdamérnökkel két hetes gazdasági tanfolyamot rendeztünk. A részt vevő hallgatók „aranykalászos gazda” címet kaptak. Simó János őrizetében voltak a gazdaköri vető és magtisztító gépek. Csekély használati díj befizetése ellenében ezek a gazdák rendelkezésére állottak. Később a gazdakört az osztályharc megszüntette. János azért nem maradt elnökség nélkül. A Magyar Népi Szövetség helyi vezetője lett. A Szövetség terveinek, utasításainak közvetítői, a „táskás emberek”, az aktivisták sokat zaklatták. Szállásukról, kosztjukról ő gondoskodott. Hazamenetelükre szekeret rendelt ki. A lovas gazdák ingyen kellett szállítsák őket Segesvárra vagy a járási székhelyre, Erzsébetvárosra. A kiküldöttek utasításait meghallgattuk, de ha lehetett, nem követtük.

Felesége, Amáli néni, halk szavú, gondos édesanya volt. Rendszerető, értelmes, templomba rendszeresen járó, vallásos érzésű, jó nevelésű gyermekeik voltak. Velük lakott a János

édesanyja is, a nagybúni születésű, református, Kovács Karolina, kit a nagykendi lelkész engedelmével temettem el, 1953. március 4-én. Végelgyengülésben halt meg 65 éves korában.

Simó Jánosék 53 évet éltek együtt. Hamarabb Amáli néni halt meg, 1987. január 19-én, 77 évesen, végelgyengülésben. János két év múlva, 1989. február 25-én, 76 éves korában, gyomorrák lett a végzete.

Gyermekeik: a sorszámot az édesanya előző gyermekei száma után folytatom:

4. *Jolán* 1935. január 13-án született. A hagyománytól eltérően, augusztus 28-án keresztelte két keresztszülőpár, az édesapa rokona és az édesanya leánykori barátnője, férjével. További anyakönyvi adatot nem találtam róla. A család elbeszéléséből tudom, hogy *Bálint Zsiga Domokos* felesége lett.

5. *János* 1939. április 25-én született. Őt is a hagyománytól eltérően, augusztus 27-én keresztelte egy keresztszülőpár, a szülők jó barátai. Több adatot róla sem találtam az anyakönyvben.

6. *József* 1941. április 17-én született és a hat hétben, június 2-án keresztelték. Keresztszüleik az édesapának két jó barátja és feleségeik voltak.

Családjával együtt, külön említem meg.

7. *Ödön* 1946. október 6-án született. Másfél éves korában, 1948. március 21-én kereszteltem, egy jobboldali második szomszéd és három rokon, jó barát keresztszülő jelenlétében. A testvérek közül egyedül ő végzett középiskolát és technikumot. Kovásznán telepedett le. Egyik évben, gyógykezelésem alkalmával, ott találkoztam vele. Kedvesen elbeszélgettünk. Költői vénával is rendelkezik. A *Magyar Szóban* többször olvasom Simó Edmund név alatt írt verseit, meg az *Unitárius Közlönyben* és *Naptárban* írásait. Később Sepsiszentgyörgyön telepedett le.

József és felesége Irma, (lásd a 8-as házsám) gyermekkorukban szorgalmas, szolgálatkész tanítványaink voltak. Feleségem vezette be őket a betűk országába, én hitükben erősítettem meg mindkettőt. Életformát változtattak. Józsi traktorista lett. Nádason megvett egy kiürült szász házat, családjával oda telepedett le. Pipén született gyermekeiket már ott nevelték fel és

indították életútjukra. Mikor szárnyra keltek, egyiket a nádasi házukban hagyták és ők, „az öregek” visszaköltöztek Pipére, Józsi szülőházába. Hagyományosan jártak el, mely szerint a fiatalokat kell előnyben részesíteni.

Gyermekeik:

Irma 1961. július 27-én született, a következő év tavaszán, 1962. április 22-én keresztelte két keresztszülőpár, édesanyjának testvére és nagynénje, férjével. 19 éves korában *ment férjhez* a *nagykendi* 22 éves, *Sütő Endre*, református legényhez. Polgári esküvőjük 1980. május 21-én, a templomi 10 nappal később, május 31-én volt. Nagykenden telepedtek le.

Gyöngyi későn, hét év múlva, 1968. augusztus 12-én született és aprószentek napján,¹⁴ december 28-án keresztelte két keresztszülőpár, az édesapa testvére és unokatestvére. Több adatát az anyakönyv nem ismerteti.

Magda 1970. október 14-én született. 10 hónap múlva, 1971. augusztus 8-án keresztelte két keresztszülőpár: az édesapa unokatestvérei. Ő is, mint nagyanyja és édesanyja, fiatalon, 19 éves korában *ment férjhez*, a 22 éves *Palaghiciuc Stefan*, Moldovița-i, *ortodox ifjúhoz*. Polgári esküvőjük, 1989. március 27-én, az egyházi, tanúk előtt, június 10-én volt.

Melinda 1973. július 6-án született. Kilenc hónap múlva, 1974. április 7-én keresztelte két keresztszülőpár, az édesapának egy nádasi jó barátja és az egyik unokatestvére.

A családi hagyományhoz híven, fiatalon, 19 éves korában *ment férjhez*, a 22 éves *Bálint Jánoshoz*. Polgári esküvőjük, 1991. december 19-én, egyházi esküvőjük, három hónap múlva, 1992. március 14-én volt a családi háznál, amikor *Attila fiúkat* is megkeresztelték. Attila, a polgári esküvő előtt 3 héttel, 1991. november 25-én született. Keresztszülei az édesapa jó barátja, az édesanya testvére volt.

Végkövetkeztetés, a család még ki sem települt Nádasra, az életformabontás már lazítja a hagyományt:

- a születések sokára követik egymást,
- születés – keresztelés között nagy az időbeli különbség,

¹⁴ Pipén ez a nap is ünnep. Hármás harangszóra, rendes istentisztelet van. A prédikáció témája a betlehemi gyermekgyilkosság.

- a névadásnál eddig ismeretlen nevekre keresztelnek,
- a polgári és egyházi esküvő messze került egymástól,
- az exogám házasság többségbe került.

Azért, a hagyománynak néhány elemei mégis megmaradtak:

- az édesanya és leánya korán, 19 és 21 éves korban szüli első gyermekét,
- a keresztszülőknél, a pipei rokonok részesülnek előnyben,
- a névadás még követi a hagyományt: az első leány az édesanya nevét kapta,
- ha a polgári esküvő után hosszú idő telt el, akkor egyházi-
lag, tanúk előtt esküdtek és nem a templomban.

Megismétlődik és kezd új jelenséggé válni az egyházi esküvő és az első keresztelés egybeesése.

A 29-es házszám üres telket jelölt.

A 30-as házszám alatt, az 1914-ben született *Bálint Dombi György* lakott feleségével, a vele egykorú, *Gergely Ilonával*. Az ő testvéri kapcsolatáról már megemlékeztem. A „Dombi” megkülönböztető név a falurészre utal, a dombot jelzi, ahol a család lakott. A négy Dombi leány testvér¹⁵ mellett Gyurka bácsi volt az egyetlen élő, fiútestvér. Lajos bátyját, mint beszolgáló lelkesz temettem el.

Gyurka bácsi és felesége, mindketten 20 évesek voltak, mikor egybekeltek. A polgárral egy napon, 1934. január 28-án volt a templomi esküvőjük. Előző nap volt nővérének, Amálinak az esküvője. Szomszédok voltak (lásd a 27–28. házszám). Dombi Gyurka bácsi csendes, alapos ember volt. Szorgalmasan művelte birtokát és két vékás (15 ári) szőlőjét. Ilonka néni erélyesen, de szeretettel gondoskodott gyermekeik rendes neveléséről. Bálint Kicsi Lajos Gyuláné, Juli néni révén, már megemlékeztem a Dombi testvérek példa értékű gyermekvállalásáról, szeretetéről.

¹⁵ Gergely Áronné, Bálint Dombi Sára, 5. házszám; Bálint Kicsi Lajos Gyuláné, Bálint Dombi Júlia, 7. házszám; Simó Jánosné, Bálint Dombi Amáli, 28. házszám; Orbán Dombi Sándorné, Bálint Dombi Mária, 76. házszám.

Dombi Gyurkáék mindegyiken túltettek. A falu leggazdagabb emberei voltak, mert nyolc gyermekük született és mind felnőtt kort értek el. Gyurka bácsi és Ilonka néni 53 évet éltek együtt. Korábban Gyurka bácsi halt meg, 73-ik évében, 1987. június 9-én, szívbaj végzett vele. Ilonka néni 75 éves korában, 1989. január 30-án, érlelmeszesedés okozta bénulásban.

Gyermekeik:

1. *György* 1934. december 9-én született. Hagyományosan a hat hétben, december 18-án keresztelte egy szülőpár, a család jó barátja. Első konfirmándusaim közé tartozott. A marosvásárhelyi fémipari iskolából, a medgyesi katonatiszti iskolába iratkozott át. Az anyakönyv több adatát nem közli.

2. *Ilona* 1937. január 6-án született. A hat hét után, március 14-én keresztelte egy szülőpár, a család jó barátja. Én konfirmáltam. Konfirmáció után Marosvásárhelyre ment szolgálni. Majd később hazatérve, *Rüsz Lajoshoz*, a Fazakas Pista bácsi, Mária leányának fiához *ment férjhez*. Később kerülnek sorra.

3. *Sára* 1938. szeptember 29-én született. A hat hétben, november 30-án keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapa legénykori szomszédbarátja. Konfirmándusaim közé tartozott. Feleségemnek szorgalmas tanítványa volt. Több adatát az anyakönyv nem ismerteti.

4. *Gizella* 1941. március 7-én született. A hat hét elteltével, május 4-én keresztelte két keresztszülőpár, jó barátok. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmáló növendékem volt. Az anyakönyv róla sem tud többet.

5. *Irma* 1945. augusztus 21-én született. Csak a következő év, 1946. április 14-én keresztelték. Két keresztszülőpár keresztelte, az édesapának bátyja és egy jó barát házaspár. Feleségem tanította a betűvetésre, nekem hittanórás tanítványom volt. Több adatát az anyakönyvben nem találtam.

6. *István* 1948. szeptember 24-én született. Őt is csak a következő év nyarán, 1949. július 12-én kereszteltem, három keresztszülőpár jelenlétében, akik az édesapa unokatestvére és jó barát házastársak. *Gyalakután* telepedett le, onnan is nősült. 29 éves korában vette *feleségül* az odaválósi, 33 éves, római kato-

likus *Antal Klárát*. Polgári esküvőjük 1977. április 25-én volt, az egyházi pedig április 30-án, tanúk előtt, Pipén. *Csaba fiúkat*, aki a polgári esküvőjük előtt egy évvel, 1976. március 8-án született, az egyházi esküvőt követő napon keresztelte két kereszt-szülőpár, az édesapának testvére és unokatestvére.

7. *Sándor* 1950. április 1-jén született. Egy év és két hónap múlva, 1951. június 24-én kereszteltem két kereszt-szülőpár jelenlétében. A komák, a szülők jó barátai voltak. Sándorról nem találtam egyéb adatot az anyakönyvben.

8. *Lajos* 1953. március 11-én született. Október 18-án kereszteltem egy kereszt-szülőpár jelenlétében. A keresztanya az édesapa unokatestvére volt. 24 éves korában megházasodott. *Kóródról*, a 21 éves *Székely Sára*, református leányt vette feleségül. Polgári esküvőjük, 1977. október 22-én, az egyházi, tanúk előtt, nyolc nap múlva, október 30-án volt. Segesváron telepedtek le. Ott született *Jenő fiúk*, 1978. február 15-én, akit három nap múlva, május 29-én keresztelt három kereszt-szülőpár, az édesapának három unokatestvére.

A 31-es házszám alatt, a „hátsó ház”-ban lakott az öreg, 1886-ban született *Bálint Kicsi János*, a nála egy évvel hamarabb, 1885-ben született *Rüsz Júlia* néniével. János bácsi megkülönböztető neve ellenére hatalmas szál ember volt. Csendes természettel, jó emlékezőtehetséggel bírt. Valamikor, örökölt birtokából és 14 ári (két vékás) szőlőjéből jó módban élt. Ezt később kiosztotta gyermekei között. A közösségi életben az igazságot kereste. Egy időben a falu bírója volt.

Felesége, Julia néni, a Rüsz Albert és Ferenc Józsefné – Rüsz Judit testvére volt. Érdekes személyiség volt. A templomot hűséggel látogatta, az imakönyvet, bibliát buzgalommal olvasta, de azért az erzsébetvárosi, katolikus búcsúra is rendszeresen eljárt. Ezek mellett a hiedelmeket is ébren tartotta. Vízzetéssel és ráolvasással is foglalkozott. *Három gyermeküket ismertem. Juliról*, férje, Rüsz Tajcs János, révén már emlékeztem. *Domokos* ezután kerül sorra. *János* most fog következni.

Öregkort értek meg együtt. János bácsi, 72 évesen, 1958. február 22-én végelgyengülésben, Jula néni, 1959. november 5-én, 74 éves korában, szívinfarktusból halt meg.

A „pitvar” melletti első házban lakott, a legkisebbik fiú jogán, János a családjával. Megkülönböztető nevét nem édesapjától, hanem Domokos bátyjától kapta. Így lett a faluban *Domokos János*. Hűséges, az egyházközség érdekében sokat fáradozó egyházfi volt. Pipére kerülésem érdekében többször megjárta a 30 km-re levő székelykeresztúri esperesi hivatalt. Apjától és apósától kapott birtokát, benne 8 ári (egy vékás) szőlőjét szorgalommal művelte, hogy szépen szaporodó családjának megélhetését biztosítsa. 19 éves korában, 1941-ben házasodott. *Felesége, Pázsint Juliska*, akiről szülei révén, a 18-as házszám alatt szót ejtettem, egy évvel fiatalabb, 18 éves volt. Polgári, egyházi esküvőjük 1941. január 18–19-én volt, utóbbi templomi gyülekezet előtt. 45 évet éltek együtt. János 65 éves korában, 1986. április 19-én, hirtelen, mint az édesanyja, szívbajban, az eke szarva mellett meghalt.

Gyermekeik:

1. *János* 1941. szeptember 17-én született, a hat hét eltelével, két hónap múlva, november 18-án keresztelte, két keresztszülőpár, az édesapának jó barátai. Iskoláit elvégezve, Vajdahunyadon kapott alkalmazást. 47 éves korában hasnyálmirigy gyulladást kapott. Marosvásárhelyre vitték kezelésre. Az ottani klinikán halt meg 1988. január 9-én. Pipén temették el.

2. *Elvira* 1945. szeptember 25-én született. Hat héten túl, október 25-én keresztelték. Egy keresztszülőpár keresztelte, az édesapának rokona. További adatait az anyakönyv nem ismereti.

3. *György* 1948. július 17-én született. Szeptember 24-én, szentmihálynap i úrvacsorai Istentisztelet alkalmával keresztelte őt is dr. Simén Dániel, főjegyző úr, három keresztelő házaspár és két hajadon jelenlétében. A komák és kománék a szülők jó barátai és barátnői voltak. György 28 éves korában megházasodott. *Feleségül vette a 22 éves, református Kántor Ilonát,*

Gógánból. Polgári esküvőjük 1976. április 4-én és a templomi, három hét múlva, április 20-án volt.

4. *Juliska* 1950. szeptember 27-én született. A hagyománytól eltérve, december 28-án keresztelték meg. Feleségem volt a fő keresztanya. Így Domokos Jánosékkal is komaságba kerültünk. Rajtunk kívül még három keresztszülőpár és egy ifjú legény volt jelen.

5. *István* 1952. december 7-én született, három hónap múlva, 1953. március 13-án kereszteltem, három keresztszülőpár jelenlétében. Két házaspár és egy leendő házaspár – vőlegény és menyasszonyjelölt ifjak voltak a komák. A fő keresztanya a szülők szemben lakó szomszédja volt.

Most a „Domb”-ról alászállunk a „Gödör”-be. A pár házból álló falurész ott húzódik el a falu régi utcája és a „Laj” nevű szőlő-hegy alja között.

A 32-es házszám alatt lakott özv. Bálint Dombi Lajosné, sz. Miklós Hermina néni, árván maradt gyermekeivel.

Temetése dátumából következtetve, születését 1912-re teszem. Csöbi születésű, római katolikus vallású volt, férje után unitárius-sá lett. Azért az édesanyjától hallott, archaikus imádságot gyermekeinek is megtanította. Az imádságot, Hermina néni leánya, Bálint Domokosné, Jolán közölte 57 éves korában, 1997-ben.

Az imádság szövege ez:

Názáreti Jézus

Názáreti Jézus siralmas kertjébe
Ott ül vala siralmas székibe.
Térdig vérben, könyökig könnyben,
Sárga aranyhaja le van eresztve,
Töviskorona a szent fejibe.
Oda megy Szent Lukács evangelista,
Kérdi: miért sírsz?
Azért sírok, mert el vagyok tiltva

A szentséges anyámtól,
A szentséges apámtól.
Ezt az imádságot, aki elmondja
Minden nap kétszer,
Minden pénteken háromszor,
Megjelentem halálát.
Harmadnap még a kínját
Sem hagyja vétekben!
Ámen.

Hermina néni férje, a „Dombi”-ak között a legnagyobb fiútestvér volt. 43 éves korában, 1947. augusztus 23-án, mint beszolgáló lelkész temettem el. A háborúban szerzett betegségben, szív és vesebajban szenvedett. Egybekelésüket ez az anyakönyvi kötet nem rögzíti. Fialatok lehettek. Hermina néni 17 éves volt, mikor az első gyermekük született, férje pedig 25.

Gyermekeik:

1. *Róza* 1929. október 8-án született. A hat hétben, november 25-én keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapának „egybéli”, legénykori jó barátja és felesége. Férjhez meneteléről, férje révén, a 18-as házszám alatt megemlékeztem.

2. *Lajos* 1930. november 10-én született. Pontosan a hatodik hétben, december 21-én keresztelte egy keresztszülőpár, a baloldali szomszédházaspár, a pipeiek közkedvelt komája, Zongor Samu és neje. Lajos esküvőjéről, *felesége, Irma* révén, a 25. házszámnál már megemlékeztem. Később szólok még róluk.

3. *Sándor* 1933. május 2-án született. A hat hétben, május 28-án keresztelte két koma-pár. A fő keresztanya az édesapának testvére volt. A másik házaspár a szülők jó barátja. Sándor 10 éves korában, 1943. április 3-án, agyhártyagyulladásban halt meg.

4. *Ferenc* 1936. szeptember 20-án született. A hat hétben, október 3-én keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapának jó barátja és katolikus felesége, a gyermek halála előtt egy nappal. A kis Ferenc két hetes korában, 1936. október 4-én halt meg.

5. *Amáli* 1937. szeptember 3-án született. Október 17-én keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapának legénykori jó ba-

rátja, aki később, az özvegy Hermina néni élettársa lett. Amáli esküvőjéről a 14-es házszámnál már megemlékeztem.

6. *Jolánka* 1940. augusztus 26-án született. A hat hét után, november 17-én keresztelte egy keresztszülőpár, ugyanazok, kik a második gyermeket is. Jolánkáról is férje révén, a 15-ös házszámnál megemlékeztem.

Egy mondatba foglalva: Dombi Lajosék gyermekei az életfordulókat illetően, beleszülettek, belenőttek, bennemaradtak a hagyományban.

A 32-es házszám alatt alapított családot az ifjú *Bálint Dombi Lajos is feleségével, Orbán Irmával.*

Amint már említtem, Lajos 25 és Irma 21 éves volt, amikor egybekeltek (lásd a 25-ös házszám). Egy ideig Lajos szüleinél laktak. Itt születtek gyermekeik is. Majd megvették az Orbán Kádár Gyurka, Csillag-hegy alá épített házáat és oda költöztek.

Gyermekeik:

1. *Lajos* 1956. november 19-én született és a következő évben, 1957. április 22-én keresztelték. A fő keresztyanya az édesapának unokatestvére volt, s még egy jó barát is koma lett. 28 éves korában vette *feleségül, a sárdi születésű, 24 éves Balázs Ildikót.* Polgári esküvőjük 1984. május 19-én, a templomi egy héttel később, május 26-án volt. Segesváron telepedtek le. Itt született a családban a *negyedik Lajos* 1986. január 1-én. Fél év múlva, június 22-én keresztelték. A keresztszülők nevét nem lehet kiolvasni.

2. *Sándor* 1961. május 9-én született és szeptember 10-én keresztelte két keresztszülőpár, az édesapa rokona és első unokatestvére.

27 éves korában vette *feleségül a nádasi 18 éves, Béres Margitot.* 1988. október 17-én volt a polgári és 29-én a templomi esküvőjük. Nádason telepedtek le. Ott születtek gyerekeik. *Izabella-Tünde* leányuk, 1989. július 1-én született és 1990. január 1-én keresztelte három keresztszülőpár. A fő keresztyanya az édesapa testvérének a felesége volt, a többiek az édesanya részéről voltak. *Csilla* leányuk 1992. május 20-án született, au-

gusztus 2-án keresztelte két keresztszülőpár és az édesapának legény testvére. A fő keresztanya az édesanya rokona volt.

3. *Zoltán* 1968. május 10-én született. Szeptember 8-án keresztelte két keresztszülőpár, az édesapának jó barátja és második unokatestvére. 22 éves volt amikor *feleségül* vette a 21 éves, *ditrói, római katolikus Mezei Terézt*. Polgári esküvőjük 1990. április 6-án, a templomi 9-én volt. Csíkszeredában telepedtek le.

4. *Csaba* 1975. május 27-én született, november 9-én keresztelte öt keresztszülőpár, mind az édesapa részéről: a fő keresztanya az édesapának a húga, két unokatestvére és még két jó barátja.

Míg a szülők és testvéreik a faluban maradtak, addig a gyermekek Nádasra, Segesvárra, Csíkszeredába szélédtek szét.

A 33-as házszám alatt, az öreg Kicsi Lajos egykori szülőházában lakott unokája, az ifjú *Bálint Kicsi Lajos Gyula családjával*. Ő is elvégezte a székelykeresztúri Gazdasági Iskolát. Azonban, tudását nem a mezőgazdaságban érvényesítette. Rendkívüli képességeivel a falu ezermestere lett. Önszorgalommal kitűnő asztalosmesternek képezte ki magát. Ezen kívül, még detektoros rádiót is szerkesztett magának. Azon hallgatta a nagyvilág híreit. 20 éves korában vette el *feleségül Simó Péter*, 17 éves *Irénekjét* (lásd a 7-es házszám és a 21-es házszám). Esküvőjükről a 7-es házszámnál már megemlékeztem. Az első leánykájuk már akkor született, amikor ők is követték a pipei menekültek útját. Besztercén húzódtak meg a magyar négy év alatt. A háború után hazajöttek, s tovább gyarapították családjukat. Gyula párttag volt, de csak látszatból.

Gyermekeik:

1. *Iréнке* 1940. december 3-án született és a hat hétben, december 22-én keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapának jó barátja. Irénke, feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. 21 éves korában *ment férjhez*, a 23 éves, más falusi *Szabó Lőrinc* ifjúhoz (vallását és szülőhelyét az anyakönyv nem jelzi). Polgári esküvőjük 1964. február 6-án, a templomi két nap múlva volt. Az anyakönyv több adatát nem közli.

2. *Jolán* születési, keresztelési adatait nem ismerem. Besztercén született, ott anyakönyvelték. Esketési adatából következtetve 1943-ban született. Írni-olvasni a feleségetől tanult meg, nekem hittanórás növendékem volt. 20 éves korában lett a 23 éves *Pázsint Hegedüs János felesége*. Polgári esküvőjük 1963. április 20-án, a templomi másnap volt. Később még szóba ejtem őket.

3. *Gyula* 1946. április 6-án született. Hat hónap múlva, október 11-én keresztelte két keresztszülőpár, a szülők jó barátja és viszont-komájuk. Eleven, pajkos, életrevaló kicsi gyermek volt. Feleségemnek tanítványa, hozzám hittanórára járt. A pipei házasságú kort túllépve, 26 éves korában vette feleségül a 19 éves, *székelyvécei Fülöp Cicela*, római katolikus hajadont. Polgári esküvőjük 1972. október 17-én, a templomi november 19-én volt. Segesváron telepedtek le.

4. *Lajos* 1950. április 26-án született és szeptember 4-én, a már említett párciális alkalmával tartott istentisztelet keretében keresztelte dr. Simén Dániel, egyházi főjegyző úr. Keresztszülők: a szomszéd leány, két házaspár, egy jó barát és a későbbi apatárs voltak. Iskolás éveit már nem velünk kezdte. Az élet kedves finitora, hogy az édesapa, Bálint Gyula, annak idején, szülei tiltására, nem vehette el szíve választottját, az id. Bálint Ágoston, Ráki leányát, de vigasztalásul, Lajos fia elvette az ifj. Bálint Ágoston leányát, Rákit. 24 éves korában házasodott meg. *Felesége*, az egyik keresztapjának, a *Bálint Ágoston 19 éves Rákhel leánya* volt. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1974. január 12-én volt.

Két leányukat találtam az anyakönyvben:

Jolánka 1974. december 2-án született. Hét hónap múlva, 1975. június 15-én keresztelte hat keresztszülőpár, az édesapának jó barátai, rokonai.

Ildikó 1978. szeptember 30-án született. 1979. május 20-án keresztelte az édesapának testvére és sógora, valamint az édesanyának két leánykori barátnője. 19 éves korában autóbalesetben halt meg.

A 34-es házszám alatt valamikor a mester lakott, és az iskola működött. Az öreg Kicsi Lajos bá' még ide járt iskolába. Elbeszélése szerint, a tapasztos, földbe ásott cövekekre, deszkát

szegeztek. Ez volt a padjuk. Ugyanilyen, csak magasabb asztalok mellett tanultak. Az én időmben *itt lakott az öreg Orbán Elek János bácsi* (†1949), *legkisebb gyermekével, Máriával*. A többiek: Sándor (1911–1990), István (1914–1978), Juliska (1923) idővel Nádasra telepedtek le. Elek Jancsi bácsit 81 éves korában, 1949. október 4-én temettem el. Édesapja halála után két évvel, *Máriához férjül jött, a 29 éves Orbán Geci Lajos*. Polgári esküvőjük, a templomival egy napon, 1951. december 1-jén volt. Mári, akkor, 24 éves volt. Lajos szorgalmas, munkás ember volt. Ő volt a legénybíró. Majd később, a pipei pártsejt titkára lett. Ilyen minőségéről két emlékem maradt meg.

Egyik május 1-én reggel, Lajos beállított a parókiára és kérdőre vont: „Tiszteletes Úr, nem harangoznak?” „Miért, Lajos, ez nem egyházi ünnep!” – válaszoltam. „Már nekünk csak az az ünnep, ha harangoznak és megyünk a templomba.”

1953 őszén, a szülő korai érése miatt a falugyűlés a szüretet, Szent Mihály vasárnap utáni hétre határozta meg. Pipén mindkettő nagy esemény. Szent Mihály vasárnapján úrvacsoraosztás van, ilyenkor nem báloznak. De, az egy hétig is eltartó szüretet a bál vezette be. A komplikált kérdést Lajos úgy oldotta meg, hogy megint hozzám fordult: „Tiszteletes Úr, megengedi, hogy ma este bált rendezzünk?”

Mindezek abban a sötét, ateista korban történtek, amikor a párttitkárnak szigorú feladata volt a népet a templomtól elvonni és a vallásos ünnepeket zavarni. A pipei titkár, a lelkészt megkéri, hogy május 1-jén tartson istentiszteletet, majd később, hogy engedje meg az úrvacsora osztás napján a bálozást.

Lajosék Pipén alakítottak családot, de gyermekeiket már Nádason nevelték fel s bocsájtották útjukra őket. Nádason szereztek házat, oda telepedtek le. Lajos innen könnyebben tudott a segesvári munkahelyére ingázni. Későn keltek egybe, s korán hagyták el egymást. 31 évi házasság után, előbb Mári távozott. 55 éves volt, amikor 1982. június 3-án, májrákban meghalt.

Gyermekeik, unokáik:

1. *Lajos* 1952. október 29-én született, december 21-én kereszteltem, két szülőpár jelenlétében: a szomszéd házaspár és az

édesanya leánykori barátnője. 24 éves korában vette feleségül a 21 éves *Bálint Juditot*. Polgári esküvőjük, 1975. december 27-én, templomi esküvőjük, 1976. január 3-án volt.

Judit leányuk 1976. május 23-án született, július 29-én keresztelte három keresztszülőpár: az édesapának unokatestvére, jó barátok.

Lajos fiúk 1981. szeptember 18-án született, július 29-én keresztelték. A három keresztszülőpár közül kettő jó barát és az egyik az édesapának testvére volt.

2. *István* 1955. január 3-án született és június 24-én, a pipeiek fogadott ünnepén – Szent János napján¹⁶ – a vizsgálószek alkalomával tartott istentisztelet keretében keresztelte Miklós István esperes. Keresztszülők: az édesapának unokatestvére, az édesanyának leánykori barátnője. 24 éves korában vette feleségül a *sárpataki* 20 éves, római katolikus, *Kocsis Ibolyát*. Polgári esküvőjük 1979. január 10-én, templomi esküvőjük január 22-én volt.

Nekik is két gyerekük született:

Ibolya 1980. március 31-én és május 25-én keresztelték. Keresztszülők, két pár: az édesanyának rokona, az édesapának testvére.

István 1981. július 23-án született, október 4-én keresztelte két keresztszülőpár: rokon és az édesapának testvére.

A „Gödör”-ből kilépve, a patakon át, fellépünk a régi falu útja feletti „Hendergác”-ra.

A 35–36-ös házszám alatt, a *Dombi kert* terül el. *Simó János*, a 28-as, felesége, *Dombi Amáli*, jussán örökölte.

A 37-es házszám alatt, *Pázsint Mihály* lakott családjával. Megkülönböztető neve nem volt, mindenki csak Pázsint Minyának hívta. Major ember volt. Több éven át pásztorolta a falu juhnyáját. Véckén is majoroskodott.

¹⁶ Lásd *Az év ünnepei Pipén* című fejezetben.

Kétszer házasodott. *Első felesége Bálint Mári volt. Ida leányuk* 1924. december 1-jén született, a hagyományos hat hétben, 1925. január negyedikén keresztelte egy keresztszülőpár: az édesapának legénykori jó barátja. Elváltak.

Minya bácsi *második felesége, Bálint Juliska lett.* Polgári és egyházi esküvőjük, egy napon, 1930. május 22-én volt. Az egyházi, tanúk előtt történt. A halotti anyakönyvből következtetem, hogy egybekelésükkor Minya bácsi 31 és felesége 25 éves volt. 36 évet éltek együtt. Hamarabb Juli néni halt meg, 1966. január 28-án, 61 éves korában, hólyagbetegségben. Minya bácsi, 1972. március 3-án, 73 éves korában, végelgyengülésben.

Gyermekeik:

1. *Rozália* 1931. augusztus 9-én született. A hagyományos hat hétben, augusztus 17-én keresztelték. Keresztszülői: az édesapának legénykori jó barátja és annak felesége. 20 éves korában *ment férjhez*, a 27 éves *Orbán Geci Mihályhoz*. Polgári esküvőjük egy napon volt az egyházzal, 1952. január 19-én. Utóbbi tanúk előtt, mert három nap múlva megszületett az első gyermek. Később visszatérek hozzájuk.

2. *Mihály* 1932. augusztus 29-én született, négy hónap múlva, december 26-án keresztelte két keresztszülőpár: az édesapának legénykori barátai. Legszebb korában, 18 évesen, tüdőgyulladásban meghalt. 1950. november 21-én temettem el.

3. *Lajos* 1934. január 23-án született, a hat hétben, március 4-én keresztelte egy keresztszülőpár: Kozma Béla lelkész és felesége. Mikor és honnan *vette feleségül Derzsi Máriát*, az anyakönyvből nem derül ki, csak annyi, hogy cikmántori lakosok és *Edit-Katalin leányuk*, 1964-ben, az ország jeles napján, augusztus 23-án született és az unitáriusok emlékűnnepén, november 15-én keresztelték, Pipén.

4. *János* 1937. szeptember 5-én született, a hagyománytól eltérve, öt hónap múlva, 1938. február 20-án keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapának legénykori jó barátja. Lajos, bátyjával együtt, édesapjuknak a majorkodásban nagy segítségére voltak. Segítőkész, jó szándékú fiú volt. Rajtunk is sokat segített. Szombat délutánonként állatainkat ő gondozta. 24 éves

volt, amikor *feléségül vette* a nála három évvel idősebb, *Bálint Ágoston Amálit*. Polgári és tanúk előtti, egyházi esküvőjük, 1961. december 23-án volt.

Két gyermekük született:

Jolán 1962. november 3-án született, a hagyománytól eltérően, hét hónap múlva, 1963. június 3-án keresztelte két keresztszülőpár: az édesapának legénykori jó barátja. 20 évesen *ment férjhez* a 26 éves *Orbán Sándor*, héjjasfalvi református legényhez. Polgári esküvőjük 1982. április 10-én, a templomi, május 1-jén volt.

János 1967. július 28-án született. Őt is a hagyománytól eltérve, nyolc hónap múlva, 1968. április 7-én keresztelte két keresztszülőpár: az édesanya unokatestvére és felesége, valamint az édesapának legénykori jó barátja. Szép reményekkel teli, katonaviselt legény volt már, amikor egy nyári napon lement Balavásárra, fürödni a Küküllőben. A folyó magával ragadta, belefulladt. 1988. július 27-én temették.

Később Pázsint Jánosék megvették az Amáli nagybátyjának, Gergely Áronnak házát, az 5. szám alatt. Odaköltöztek. Amáli öt évvel élte túl fia halálát. 59 éves korában, 1993. szeptember 21-én, rákban meghalt. 31 évet és kilenc hónapot éltek együtt Jánossal, aki komoly, szorgalmas ember volt.

János az egyházközségben tekintélyt vívott ki magának, megyebíróságot viselt. Azon kevés, fiatal házasemberek közé tartozott, aki a kollektivizálás után sem hagyta el a faluját.

Pázsint Mihály következő leányai:

5. *Amáli* 1940. június 11-én született. Egy év és nyolc hónap múlva, 1942. február 6-án keresztelte két keresztszülőpár: az édesanyának leánykori barátnői. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. Több adatát nem találtam az anyakönyvben.

6. *Erzsébet* 1945. augusztus 1-jén született. A hagyománytól nagyon eltérően, egy év és négy hónap múlva keresztelte két keresztszülőpár: a viszont-koma és az édesanyának leánykori barátnője. Székelyvéckén született és Pipén keresztelték meg. Feleségem vezette be az írás-olvasás-számolás tudományába. A „Hendergác” pusztán maradt házastelkek alatt elhaladva, a régi falu kútja mellett érünk el a *40-es házszám alatti papi telek* első kapujához.

A kőoszlopos tornácú parókia egy kisebb méretű nemesi kúria stílusában 1896-ban épült. A tornácból nyílik a konyha és az ebédlőszoba ajtaja. Az ebédlőből a hálószobába lépünk. A tornác végét, az iroda ajtaja zárja. A hálószoba és az iroda ablaka délre nyílik és két, bőven termő, Mária-Lujza körtefa árnyékolja. A parókiát egy holdas virágos, veteményes, gyümölcsös kert övezi.

A gazdasági udvarra – ahol istálló, csűr, szekérszín, ólak vannak – nyílik a másik kapu. Innen, a terméskölépcsősoron, az évszázados „zádorfa”¹⁷ árnyékában leereszkedve, a patakot átívelő pallón átlépve, a szintén homokkő, de meredek lépcsősoron a templomhoz értünk. Erről sziporkázta egyik látogatása alkalmával, *Nagy Feri, segesvári kollegám*: „Könnyű neked barátom: nem kell készülnöd a prédikációra, amíg a templomba érkezel, van időd gondolataidba elmélyülni és felemelkedni.”

A *papi lakás* a falu házsoraiból kiesett. A régi temető és templomhely alatt, szomszéd nélkül árválkodott. *A falu történetét idézi*. Valamikor annak közepén állott. Egy tűzvész alkalmával a falu házai leégtek. Lakói a mai helyükre költöztek, a papi ház menekült meg egyedül és maradt a helyén. Ez a lakás és telek volt kilenc éven át családunk otthona és a mi szellemi műhelyünk. Itt készültünk egybehangolt hivatásunk betöltésére, lelkész–tanítónő házaspár. Egy célt követtünk: templom és iskola – ne csak földrajzilag –, hanem a pipei lélekben is egymás mellett maradjon.

A hatalom bárhogy akarta, Pipén nem tudta az iskolát a templom ellen úszítani. Mindkettő a mi kezünkben volt: feleségemében az iskola, az enyémben a templom. Már megismerkedésünk, jegyességünk alkalmával tudtuk, hogy hivatásunk kiegészíti egymást.

Eletútunk jelzőtáblájára Reményik Sándor verssorait írtuk: „Ne hagyjátok a templomot, a templomot s az iskolát”. Nem hagytuk!

Ezen az úton haladtunk.

Az államosítás után, néhány esztendeig, rajtunk kívül a faluban nem volt más értelmiségi. A körülmények lehetőségei

¹⁷ A hársfa pipei neve.

között igyekeztünk a falu életét úgy irányítani, hogy hagyományos, vallás-erkölcsi élete csorbát ne szenvedjen, inkább fejlődjön. Templomi szolgálataimra is mindig együtt készültünk. Az alapigét és a belőle kicsendülő témakört – vagy fordítva, az élet kívánta témához megfelelő bibliai verset én választottam ki. Feleségem gazdag vers-memóriájából, illusztrációkkal látott el. Mint a szikla alól a tiszta forrás vize, úgy buggyant fel emlékezetéből a megfelelőbbnél-megfelelőbb idézet. Szószéki szolgálatomat akkor éreztem eredményesnek, mikor a feleségem rajtam tartotta tekintetét. Mikor szeme nem csüngött rajtam, tudtam, hogy beszédemmel valami nincs rendben. Részlelhajlás nélküli, tárgyilagos, szigorú kritikusom volt. Vallásos ünnepélyekre a verseket mindig a feleségem választotta ki, a gyermekeket ezeknek értelmes, hangsúlyos előadására megtanította. Ő maga is művészi módon szavalt.

Az iskolában, kimondott vallásos nevelést nem gyakorolhattott. Azonban növendékei között olyan szellemi léggörk alakított ki, hogy amikor szombaton délben az iskola kapuján kiléptek, kórusban kérdezték: „Tanító néni, lesz délután hittan?” (A szocialista hazában még melyik tanítótól mert növendéke ilyent kérdezni?) Volt idő, amikor a templomban is munkatársak voltunk. A tanügyi reform után, az énekvezér-tanító elkerült a faluból. Helyét, az orgona mellett, a feleségem vette át. Ő kántorizált. Mellette a jó hangú Orbán Áron bácsi vezette az éneket. Feleségem csak két ujjal játszott, de az asszonyok jobban szerették ezt, mint az elődje „szakszerű játékát”. „A tiszteletesasszony csak ráteszi az ujját a billentyűkre, és mi már tudjuk, mit fogunk énekelni.” – mondták.

Egyszer azonban együttvaló szolgálásunkba hiba csúszott. A teológián azt tanultuk, hogy a többszakaszos énekeket is végig kell énekelni. Ezt gyakorlatban is alkalmazni akartam. Egyik istentisztelet alkalmával hosszú éneket választottam. Megkezdődött az Istentisztelet. Elhangzott a kezdőének. Leültünk a „derekas” énekhez. Ebből is elénekeltünk két szakaszt. Vártam a harmadik szakasz megszólalását is, de hiába. Az orgona elnémult. Nézek fel a karzatra, semmi jele a további orgonaszónak.

Megadtam magam a beállott helyzetnek. A kényszerszünetet nem akartam megéreztetni a gyülekezettel, felmentem a szószékre és elvégeztem szolgálatomat. Hazatértünkkor kérdőre vontam a megszakításért. „Talán csak nem képzelted, hogy végigjátszom azt a sok szakaszt!” – válaszolt az okos és gyakorlatias feleségem. A feleségem kántorizálásából a gyülekezetnek kettős haszna volt. A templomban szólt az orgona és *a kántori képét visszahagytuk az egyházközségnek, templomjavítás céljára*. Ft. Dr. Kiss Elek püspök úrtól a feleségem elismerő levelet kapott. Feleségem itt, a papi lakás ebédlőjében készítette el esténként, fonási szünetében, a másnapi iskolai munkatervét. Szerette minden munkáját legjobb lelkiismerettel elvégezni, de az elismerést is elvárta: tőlem az ízletes főztjéért, a tanfelügyelőktől az iskolai munkájáért.

Emlékezetes tanfelügyelői vizsgálatokat idézek föl most.

Pipe akkor még az erzsébetvárosi járáshoz tartozott, amikor egy alkalommal egy magyar tanfelügyelő – aki előzőleg unitárius kántor volt – jött ki. A gyermekek jól szerepeltek. A jegyzőkönyvbe csak a tényeket állapította meg. A tanítónő munkájáról egy elismerő szó sem esett. Feleségem ezt zokon vette.

Egy más alkalommal, egy román tanfelügyelő jött ki. A növendékek felelete alapján feleségemet dicséző jegyzőkönyvvel jutalmazta. A magyar nem merte elismerni kolléganője munkáját, a román megtette azt.

Másfajta iskolalátogatók is jártak. Egy alkalommal pártaktivisták haladtak el az iskola nyitott ablakai alatt. A gyermekek éppen az Internacionálét énekelték románul. Az aktivisták nagyon meghatódtak, hogy egy magyar faluban az iskolás gyermekek románul énekelnek. Benyitottak, hadd lássák a pedagógust, aki ilyen szép eredményt ért el növendékeivel. Beszélgetés közben, egyszer csak feltették a kérdést a feleségemnek: „A pap hogy viselkedik a faluban? (Cum se poartă popa în sat?)” A feleségem leforrázta őket: „Ha tudni akarják, kérdezzék meg mástól, mert én vagyok a felesége.” Azok, szótlanul kisomfordáltak az ajtón.

Később, kb. két évi időtartamra, az iskola két tanerőssé vált, feleségem igazgatása alatt. Erzsébetvárosról, négy polgárit végzett, fiatal fodrászleányt küldtek ki tanítani. Megint jött a pártaktivista iskolalátogatni. Megkérdezte a feleségemtől: „Hogy van megelégedve az új tanerő működésével?” „Nem tud magyarul helyesen beszélni és írni.” – mondta. „Nem számít, fontos hogy párttag.” – válaszolta az aktivista.

A gyermekekkel nem csak a feleségem, hanem én is foglalkoztam. Hivatásbeli kötelességem volt. *Hittanórák*, – ahogy akkor neveztük: *valláserkölcsi nevelés* – „VEN” keretében, az államosítás előtt, az iskolai tanrendbe illesztve. Ekkor még *vasárnapi iskolát* is tartottunk, vasárnap délelőtt 10 órától – a gyermekek, az iskola nagytermében, mintegy hetvenen, összegyűltek. Imádkoztam, bibliát olvastam, rövid prédikációt tartottam. Énekeket tanultunk, például az akkor elterjedt unitárius indulót: „Letűnt az éj, köszönt a nap”. A gyermekek mesét mondtak, verset szavaltak. A legjobb szereplők kis ajándékot kaptak: képeslapot, füzetet, írószert.

Az államosítás után, a vallásügyi törvény előírása szerint, az „amalopás”-nál említett csoportbeosztásban, az irodába alacsony padokat csináltattunk, és a gyermekek azokon ültek. A *VEN tevékenységet* az egyházköri és központi „VEN bizottság” segítette, annak ellenőrzése alatt állott. Munkatervet, minden mozzanatra kiterjedő adminisztrációt alkalmaztunk (jelenléti, munka, osztályozási, stb. napló) A körü VEN –bizottság tagjai, az egyházközségeket egymás között beosztva, a VEN órákat rendszeresen látogatták. Összesítő jelentéseiket a tapasztalatokról, az egyházköri közgyűlésen át, az Egyházi Főtanácshoz terjesztették. A munkaterv az I–II. osztály számára meséket és verseket írt elő, a III–IV. osztálynak az Ó és Újszövetségi történeteket, V-ik osztálynak egyháztörténetet – amit a magyar nép és Erdély történetébe illesztettem –, VI–VII. osztálynak a Kátét.

A vallásos ünnepélyek is a VEN keretébe tartoztak. Anyák napja, VEN évnyitó–évváró, november 15-dikét megelőző vagy követő vasárnap, Dávid Ferenc ünnepély, karácsonyfa ünnepély első napján délután.

A VEN koronája, fénypontja, a konfirmáció volt. Őrizkedtem a „színjátékszerű szertartástól”, de a növendékek idegeivel való játéktól is. Mindenkinek, a Káté minden kérdését tudnia kellett. Miután erről meggyőződtem, a konfirmációt megelőző héten, minden nap nagy próbát tartottam. A próbákon egy-egy növendékemnek ugyanazokat a kérdéseket tettem fel. Értelmükben bízom, majd rájönnek hogy miért tettem így. Ők ki is találták és sejtették mit fognak felelni. Így a templomban nyugodtan várták, amíg rájuk kerül a sor, és a konfirmáció szép rendben folyt le. A szertartás végén, egy növendék köszöntőt mondott, ezt rendszerint a tanító néni – tiszteletesasszony írta, amint azt a 15. házsám alatt már olvastuk.

A konfirmáció napja 1932 előtt virágvasárnap, 1933 után áldozócsütörtök volt, még az államosítás után is, a mi időnkben is. A konfirmációk közül számomra és gondolom a falu számára is, emlékezetes volt az 1954. évi. A szásznádasi néptanács elnöke, egy volt medgyesi gyári munkás, magyar ember volt. Felesége, bethlenszentmiklósi, református, vallásos asszony, arra kért, hogy leányát vegyem be a pipei konfirmálók csoportjába, de ha tehetem, az ő Kátéjukból kérdezzem. A leánykát, a heidelbergi Kátéból előkészítettem, megmagyarázva, hogy bizonyos kérdésekről mit hisznek a reformátusok. Amikor növendékeim kikérdezése véget ért, akkor kezdődött, az unitárius templomban, a református konfirmáció – egyetlen egy növendék részvételével. Örvendtem, hogy a pártfunkciós édesapa családjában egyházi szertartást igényelnek.

A konfirmáció, mint életforduló, nem csak a család és az egyházkörében bírt jelentőséggel, hanem a falu közösségében is. A konfirmáltak ettől kezdve vehettek részt az ifjak életében. Első lépés, ami beavatásnak számított, az ifjak, ősi szokás szerint megtartott áldozócsütörtöki „búzahatár kerülése”¹⁸ volt.

A konfirmáltak ifjakká váltak, de azért nem vettük le gondunkat, szemünk előtt tartottuk őket. Szerettünk is az ifjúsággal foglalkozni, eleinte a Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet keretében – majd az államosítás után –, a Magyar Népi Szövetség titkári

¹⁸ MOLNÁR I. 1994, 119–120.

teendőit csak azért fogadtam el, hogy legyen alkalmam az ifjúsággal foglalkozni. Igyekeztem ekkor is vallásos nevelésükről gondoskodni.

Nyáron, a régi egyházi utasítás szerint, Szent György napjától–Szent Mihályig, az ifjak részére „nyári vasárnapi tanítás” folyt. A vecsernyei Istentisztelet után az ifjak a templomban visszamaradtak. Palástomat letéve, kiálltam az Úrasztala mellé. Kezdetnek elénekeltük a múlt alkalommal tanult egyházi éneket. Majd egyházunk történetét ismertettem, Erdély történetébe beillesztve, magasabb színvonalon, mint az V-ik osztálynak. Ezt követően egyházi énekeket tanultunk. Előbb feleségem, később a kántor vezetésével. A gyülekezet által ritkán énekelteteket választottuk, így például, a 305-et: „Urunk Atyánk, az Ég lakója” kezdetű, amely az ifjúság kedvenc éneke lett.

Az ifjúsággal való nyári foglalkozás közé tartozott, a „Megéneklünk Románia” versenyen való részvétel. Előírt énekekkel, szavalatokkal kellett részt venni, évenként más-más faluban. Ilyenkor táncot is mutattak be az ifjak, ez már a feleségemre tartozott. Téli estéken a kultúrotthonban, az ifjakkal önképzőkörszerű összejöveleteket tartottunk. A leányok elhozták magukkal guzsalyaikat, fonás közben énekelünk. A kántor, a „Mi dalaink”-ból népdalokat tanított, amit az ifjak nagyon szerettek. Feleségem vagy én, a magyar történelemből és irodalomból, epizódokat olvastunk fel. Az ifjak egyike, a témához illő verset szavalt. Utána megint énekelünk.

Ifjúsági munkánkat beragyogta a „Fáklyaláng!” Segesváron jártamban, láttam a plakátokat, hogy a marosvásárhelyi, akkor még „Székely Színház” előadásában műsorra kerül, Illyés Gyula drámája. Ifjainkra gondoltam: milyen jó lenne, ha ők is megnézhetnék ezt a történelmi darabot. Az egyik este összehívtuk az ifjakat. Az éppen nálunk nyaraló sógornóm, feleségem nővére, aradi magyar–történelem szakos tanárnő, ismertette velük a dráma történelmi háttérét: az 1848–49-es szabadságharc záróeseményeit. Ilyen szellemi felkészülés után, szerettem volna, ha az ifjak, külső megjelenésükben is, az eseményhez méltón öltöznének. A székelyruhára gondoltam. A leányoknál

nem volt gond. Már konfirmálásuk alkalmával elértem, hogy ezt viseljék. A legényeket is megkértem, törekedjenek az idősebbektől fehér harisnyát és csizmát szerezni.¹⁹ Zsiga Imre válaszát még a mai napig sem felejtettem el: „Ha olyan nagyon szereti, húzzon a tiszteletes úr harisnyát, én igaz nem, ebben a melegben!”. Véleményét legénytársai is osztották, így kénytelen voltam megelégedni az ünnepi, fekete öltözékükkel. Az előadás kora délutánján, szép, sárnélküli időben, *megindultunk Segesvárra*. Az ifjak, a 16 km-es rövid, gyalogutat választották. Feleségem és én, autóbusszal akartunk menni és lementünk Nádasra, a megállóhoz. Az autóbusz késett. Így az ifjak, gyalog, hamarabb beértek, mint mi. Tudatták velünk a lesújtó hírt, amit a plakátok közöltek: „Az előadás elmarad.” Elkeseredtünk. Hiába vágyakoztunk a szép előadásra és tettük meg a hosszú utat! Közben az ifjak megszomjaztak. Elmentünk az unitárius papi lakra, vizet kérni. Nagy Feri, unitárius lelkészbarátomnak elkeseregtek a „tragédiánkat”. „Ne búsuljatok!” – vigasztalt. „Nemsokára kezdődik a vallásos ünnepélyünk, azon a ti ifjaitok is, ének és versszámokkal felléphetnek.” Így is történt. Ifjaink az önképzőkörön tanult énekekkel és versekkel gazdagították a segesvári unitáriusok vallásos ünnepélyét. Holdvilágos szép este lett, mire hazaindultunk. Felülről az „Ég lámpása”, belülről a történelem „fáklyalángja” világította utunkat.

Az ifjak szerepeltek a húsvét, karácsony másodnap, szilveszteri és szüreti báli előadásokon. Ilyenkor, a feleségem által betanított, egy felvonásos színdarabokat játszottak, kórusban énekeltek és egyénileg szavaltak. Az ifjak csoportjának önálló tevékenysége is volt, mint a már említett „határkerülés” és a karácsonyszombat esti kántálás.²⁰

A gyermekek és ifjak mellett, munkánk a felnőttekre is kiterjedt. Erről legszebb emlékem a *családlátogatás*ról maradt fenn. Újesztendőnek első heteiben a falut csoportokra osztva – egy-egy presbiter és délutánonként feleségem kíséretében – sorra

¹⁹ Akkor még a 35–40 éven felüli férfiak nagy része fehér harisnyát viselt.

²⁰ A pipei karácsonyi kántálást, Burus János, Csíkszeredában megjelent *Kútő* című folyóirata közölte.

látogattam a családokat. Palástot öltve imádkoztam, bibliát olvastam és az Úri imát a családtagokkal közösen elmondtuk. Majd leülve, elbeszélgettünk. Mindenütt a legnagyobb tisztelettel fogadtak. A családlátogatást elődeim nem gyakorolták, én vezettem be. Eredményességét mutatja, hogy utódomtól, Foris Géza lelkésztől is igényelték. A családlátogatás befejezése után megkezdtük a húshagyókeddi házasember-bál előkészítését, ami szintén kedves, pipei emlékeink közé tartozik. Fiatal és javakorabeli édesanyák, édesapák és még nagyszülők is feláldozták téli estéiket és szerepet tanultak. Írástól és olvasástól elszokott falusi embernek nagy gond volt ez, nekünk is az előadás megrendezése. Sem a tanítónőképzőben, sem a teológián nem tanították a színdarab-rendezés tudományát, maga az élet nevelt rá. Mégis teltházassal előadásokat tartottunk.

Legalkalmasabbnak a népszínműveket találtuk. Bármennyire a kritika keresztútjában állottak, a falusi ember szellemi színvonalát legjobban ezek közelítették meg. Igaz, a falusi ember, ünnepi (romantikus) oldalát mutatták be, de a radikális hétköznapit, a maguk tapasztalataiból amúgy is jól ismerték, az élet nyitott színpadán naponként, kínkeservesen eljátszották. A szereplők kiválasztása is nagy gondot jelentett. Családlátogatásunk, híveinkkel való egyéb alkalommal való találkozásainkkor megfigyeltük a jó előadó-képességűeket. A darab megkívánta kor és alaptermészetéhez mértén jelöltük ki közülük a szereplőket. Ezt, a szerepek kiírása követte, ami a feleségem gyöngybetűivel történt: szerepről-szerepre, az egész forgatókönyvet kézzel lemásolta.

A kijelölt szereplőket felkerestük, megkértük őket a fellépés vállalására. Mikor összeállt a szereplőgárda, megbeszélésre hívtuk őket, ismertettük a kiválasztott színdarab tartalmát, a szerepek kívánta magatartást. Kiosztottuk a szerepeket. Megkértük őket hogy otthon gyakorolják folyékonyan olvasni. Mikor erről meggyőződünk, olvasópróbát tartottunk. Folyékony olvasás után kívülről tudták a szerepeket. Megkezdtük a színpadi szövegpróbákat. Mikor már a szöveget hibátlanul tudták, következett a játékpóba. A forgatókönyv és a mi elgondolásunk szerint irányítottuk őket. Eleinte csetledeztek, botladoztak, de idővel mind jobban és jobban kisimultak a mozdulatok. A próbák hetekig eltartottak.

Amikor már a szövegmondás, a mozdulatok, maga a játék, kedvünk szerint való volt, akkor az öregek és a gyermekek előtt megtartottuk a főpróbát. Az esetleges hibák megbeszélése után jött az előadás. A színpadot berendeztük. A hátteret, hazuról hozott ágytakarókkal kiképeztük. A spárgával kétfelé húzható függöny is takarókból készült. A világítást petróleumlámpákkal oldottuk meg. A színpad felé függőlámpát szereltünk, a nézőtéren falilámpák világítottak, még istállólámpa is akadt közöttük. A szereplőknek a feleségem súgott. Úgy elrejtőzött a függönyök, lepedők mögött, hogy a közönség nem, de a szereplők jól láthassák. Csak szájmozdulatát figyelték, és annak halk súgásából a szöveget megértették. *Amatőrök amatőrrei voltunk, rendezők és szereplők is.* Azért, a lelkes közönség vastapssal jutalmazott. *A falu népe együtt volt, és ez volt a főcélunk.* Megelőzőleg, két vállalkozó szellemű fiatal házasember, nem sajnálták a fáradságot, télvíz idején, havas ösvényeken, hegyen-völgyön át, kb. 15–15 km-t gyalogolni, hogy Szenterszében megfogadják „Forgács” zenekarát. Ennek muzsikája mellett örvendeztünk egymás örömének, vigadoztunk reggelig. A házasember-bálok szép emlékét híveink is megőrizték, amint azt, évtizedek múlva, Barabás László néprajzkutató előtt kifejezték.²¹ Sikeres darabjaink: a „Bor”, a „Falurossza”, a „Csikós”, a „Cigány”, a „Betyár kendője”, stb. voltak. A házasember-bál, fényes erkölcsi és anyagi sikerrel járt. Az anyagi siker a kultúrotthon javát szolgálta.

Nemcsak az általunk rendezett vidám közösségi összejöveteleken vettünk részt, hanem azokon is, melyeket híveink családjaink körében tartottak. Az életfordulók közül a keresztlő, konfirmáció, a papi lakon tanúk előtti esküvő, akkor még nem járt nagy dínom-dánommal. Szűk családi körben mentek végbe. Ezekre nem is voltunk hivatalosak. Annál szélesebb körre terjedt a templomi esküvőt követő lakodalmi vacsora, amelyre a pántlikás vőfélyek minket is meghívtak. El is mentünk, hiszen a menyasszony pártáját mindig a papné tette fel. A lakodalomban, a vacsorán a násznagy imádkozott. Én pohárköszöntőt mondtam. Beszédem végén egy dedikált, templomi énekeskönyvvel

²¹ BARABÁS L. 2000, 67.

ajándékoztam meg az ifjú párt. A lakodalmi vacsora után mi is táncra perdültünk.

Az öröm mellett *híveink bánatában is osztoztunk*. Halálesetkor a halott gyászlepedőjét a feleségem pikkírozta ki. Én a hivatalos gyászszertartás mellett a virrasztóba is elmentem. Imádkoztam a koporsó mellett, bibliát olvastam, temetési énekeket énekeltünk. Ha nem is tudtam a kártyázást eltöröltetni, de legalább ellensúlyoztam. Különösnek hangozhat, de a torban is részt vettem. Elődeim nem mentek. Ők a torba hívás helyett egy tyúkot és egy fél liter pálinkát kaptak. Engem, még beszoigálásom idején, a szertartás végeztével behívtak és megvendégeltek. Mint rendes lelkésztől, már elvárták a rendszeres megjelenést, de azért a tyúk és a pálinka továbbra is megmaradt. Az új szokás beépült a régi hagyományba: Foris Géza utódom, úgy a virrasztóban, mint a torban részt vett.²² A tort mérsékelt keretek között tartották: juhhúsból készült gulyáslevest, kenyeret, pálinkát, bort tettek az asztalra. Az asztali imádságot a „temetőgazda” mondta. Én, rövid beszédben emlékeztem a halottra, a családnak vigasztalást kívántam. *Majd egy öregebb szószóló arra kérte a jó Istent, hogy gazdag tárházából fordítsa vissza a gyászoló családnak a ránk fordított költségeit*. Végezetül egyházi éneket énekeltünk. Köztük olyant is, amely az unitárius szertartásból már kiment, mint például az 1837-es énekeskönyvben még benne levő: „Oh, keserves jajszó” kezdetűt, melyet a katolikusok ma is énekelnek. (Így válik az egykori liturgikus ének paraliturgikussá.)

A felnőttekkel való foglalkozásom közé tartozott – mint titkárnak – a Magyar Népi Szövetség gyűlésein, nem szívesen, de muszájból való részvétel. Ezeket mindig a „kiküldöttek” szervezték meg. Egy szép, nyári vasárnap, harangozás előtt beállított a „táskás ember”.²³ Tudtomra adta, hogy gyűlést akar azonnal szervezni. A következő párbeszédet folytattuk: – *Én*: „Mi lesz a gyűlés tárgya? – *Ő*: „Az új alkotmány törvény.” – *Én*:

²² BURUS J. 1994, 287., 292.

²³ A pipei köznyelv így nevezte a „pártaktivistákat”, akik kezükben mindig aktatáskát lógattak.

„Mit mond az új alkotmány a kultusz törvényről?” – Ő: „Szabad vallásgyakorlatot.” – Én: „Igen? Akkor először harangozunk, megyünk a templomba és azután gyűléselünk.” Így is történt!

A feleségemnek mint tanítónőnek előírták, hogy az asszonyok között szervezen olvasókört. Sok szervezés nem kellett. Az alkalmas keret megvolt rá: az évszázadok óta fennálló asszonyfőnök! Ezt használta ki a feleségem. Muszájból, nem szívesen, egy-egy újságcikket felolvasott. Aztán elbeszélgettek az asszonyok mindennapi dolgairól, még az egyháziakról is. Így került szóba a *tojásgyűjtés*. A falut egymás között csoportokra osztották. Azoknak élére vezetőket választottak. A csoportvezetők vasárnap délután, a vecsernye után, a rájuk osztott családokat felkeresték, tojásadományukat egy listára feljegyezték, a papnénál az eredményről elszámoltak. A begyűlt tojásokat hétről-hétre a szövetkezetben értékesítették. A kapott összegből a templomba – az Úr asztalára, a szószékre, a padelőkre – piros bársonyterítőket vásároltak. Ez lett az olvasókör látható eredménye.

A hívek, értük tett fáradozásainkat meghálálták. A konfirmálók tavasszal veteményes kertünket felásták. Az ifjak meglepetésszerűen kenderünket kinyűtték. Segítettek a kendi Küküllőre levinni, kiáztatni és hazahozni, megszáritani és kitilolni. A lányok télen a papi lakon, kalákában megfonták. Ősszel a török-búzánkat a fiúk, lányok vidám énekszó mellett kihántották. A legények a padlásra felhordták.

A *családos emberek* a hálájukat a búza és borkepevével fejezték ki. Az aratás befejeztével, a *presbitérium* „*keperekifikáció*”-t tartott, ami egyfajta társadalmi osztályozásnak felelt meg: a híveket egészségképekre, félkepeésekre, vékásokra, oszporásokra és napszámfizetőkre osztották. Az egész kepe: egy kalangya (30 kévés) búzát, 2 veder mustot, 1 véka zabot fizetett. A félkepe ennek felét. Fél kepeét inkább a fiatalabb korú házasemberekre osztották ki, akik szüleikkel egy fedél alatt laktak, de külön igás állatokkal rendelkeztek. A fiatal, új házások, esküvőjüket követő évben nem kepezték. Az évközben özvegygé vált asszonyok, emberek a félkepeések sorába kerültek. Az igás állattal nem, de földdel rendelkező emberek a vékások közé kerültek. Egy véka

törökbúzáat fizettek. Azok, akiknek sem földjük, sem igásállatuk nem volt, oszporások lettek, napszámmal fizettek. Özvegy, szegény asszonyok fonással adóztak. Pénzfizetést, a belsőemberek a hívektől nem kaptak.

A búza és a must kepehordás, mind a papi család, mind a hívek részére, ünnepi jelentőséggel bírt. A hívek aratáskor a maguk részére 26, a pap részére 30 kévés kalangyákat raktak. A saját termését addig senki sem kezdte hordani, amíg a kepezés nem járt le.

A presbitérium által kitűzött nap hajnalán, a harangszóra indultak a hívek szekereikkel hogy ki-ki, a maga búzaföldjéről a képét bevigye. A papi udvaron korán reggel sorakoztak a szekerek. A papnál a megyebíró és az idősebb egyházfi, a kántornál – kinek a papnak vitt mennyiség fele járt – egy idősebb presbiter és az ifjabb egyházfi volt jelen. A papi udvaron, a szekérszín elé, terített asztal volt kitéve, rajta frissen sült kenyér, bor és pálinka. Ahogy jöttek sorjában a szekerek, a kepező atyafi az asztal előtt megállott, vágott egy szeletet a kenyérből, kívánsága szerint borral vagy pálinkával kínáltam meg. Azután behajtott a csürbe és kévéit egyenként megszámlolva feldobta a pajta hijára. Itt az egyházfi szépen elrakta azokat. A számolásra azért volt szükség, hogy a megyebíró számba vehesse: eleget tett-e a kepező a rászabott kötelességnek? Azt is szemmel tartotta a megyebíró, hogy rendesek-e a kévék, a gazdája nem verte-e a kerék agyához. A kepezés módját és a megyebíró kötelességét, régebb, a 19. században szigorú egyháztörvény szabályozta. Idő fordultával, a törvény elévült, de végrehajtása, mint szokás megmaradt, és a szérún való cséplés elrendeléséig a székelyföld falvaiban gyakorolták, így Pipén is.

Az első kepehordás alkalmával, 1948. augusztus 3-án történt: „Tiszteletes úr, hallottuk hogy az éjjel családjában szaporodás történt: fiú-e, vagy leány? – „Leány.” – mondtam. „Akkor csak egy ajándék kéve jár, ha fiú lenne, akkor kettőt adnánk”.

A koradélutáni órákban, a kepehordás véget ért. A megyebíró és az egyházfit ebédre hívtuk, ami a családban ünnepi alkalomnak számított.

A kepehordást követő vasárnap, „kepeköszönő” prédikációt tartottam. Ebben utaltam arra a bensőséges viszonyra, mely a kepezés nyomán a lelkészi család és hívei között kialakult.

Ezt a bensőséges viszonyt beárnyékolta a szérún való cséplés elrendelése. Hogy az a pipei gazdák számára milyen tortúrával járt, azt leírni most, nincs hely. Nem is jó rá emlékezni. A kepezéshez, azonban kaptunk kiskaput. A kötelező búzavetést és a „kótá”-t a papi földekre is kirótták. Kalangyánkénti kepehordásról szó sem lehetett. Akadt azonban néhány vállalkozó szellemű presbiter, aki szekerével kiment a búzahatárra és több gazdának kepekalangyáját felrakta. Azt a látszatot keltette, mintha az én búzatermésemet hordanák és raknák a már megkezdett asztagra, ahol szintén a megyebíró és az egyházi segített. Mindenkinek a kepezését azért nem hordhatták össze. Akik kimaradtak, azoktól cséplés után szedték össze a vékával kimért kepezést. Egyik egyházi az Alszezből, másik a Felszezből indult el szekerével és töltötte zsákba a búzát. Egy kalangyára egy véka volt számítva. A megtelt zsákokat felhordták a padlásra. Az ebből sült kenyérnek már nem volt olyan jó íze, mint a hazahozott kérékből készültnek. A szérú megkeserítette. A pap a járandóságot kepeköszönő prédikáció alkalmával köszönte meg.

A *szüretet* – hála Istennek – nem lehetett „szérüsíteni”. Az a maga hagyományos rendjén ment végbe. Szüret után, amikor a szőlősgazdák sajtolni kezdtek, az első – zavaros – csorgást pincéjükbe letöltötték. Mikor már szép tisztán eregült a must, a papnak és a kántornak járó részt egy kis cseberbe öntötték. A csebert vízhordó rudakkal, egy tányér szőlő kíséretében felvitték a belsőembereknek. A papnál, a pincelépcső vakablakában előre ki volt készítve a vackorpálinka és a frissen sült fehér kalács, melyből minden kepezőt megkínáltam. A kepeket az előre elkészített hordókba töltötték. Az úrvacsorához, családonként 2–3 liter mustot adományoztak, azt külön hordóba töltötték. Ha, a kepező családjában abban az évben fiút kereszteltem, akkor egy veder, ha leányt, akkor fél veder mustot ajándékoztak.

Amilyen fontosságot nyert életünkben a közösségért végzett szellemi munkánk, *épp olyan fontosságot tulajdonítottunk gyer-*

mekeink nevelésének is. Számunkra a kettő egyforma jelentőséggel bírt. Két leányunk és egy fiunk a pipei parókián töltötték gyermekkoruk első és egyben legszebb éveit. Itt szerezték első élményeiket. Beilleszkedtek a falu gyermektársaságába. Kis játszótársaikkal életre szóló barátságot kötöttek. Az egyik leánykánkat bölcsőben hoztuk Pipére, a másik leányunk – akit az ajándékkéve illetett – és a fiunk, itt születtek. Sorra veszem őket.

1. *Klára-Zsuzsánna* 1947. június 8-án született, Magyarországon. 1948. szeptember 24-én kereszteltük Pipén. Keresztszülők: az édesanyának nőtlen testvérbátyja, a nagyobbik hajadon nővére, egy apai rokon és egy falubeli házaspár.

2. *Mária-Gyöngyi* 1948. augusztus 3-án született. Őt is 1948. szeptember 24-én kereszteltük. Keresztszülők apai részről: egy rokon házaspár, hajadon leány és nőtlen unokatestvér, anyai részről: a kisebbik nővér és a faluból pedig egy házaspár, kinek menyje lett.

3. *Levente* 1950. június 15-én született és azon év szeptember 4-én kereszteltük. Keresztszülők: az édesanya nőtlen testvérbátyja és hajadon két nővére, az édesapának a hajadon leány és nőtlen unokatestvére.

Nevelésükhöz segítségre volt szükségünk. Legelső segítségünk a 45-ös házszám alatti harangozóné, *Tót Mózsiné édesanyja*, *Zsuzsika néni* volt. Az első hónapokban, amikor még nem volt szolgálónk, gyűlésekbe, szerepróbakra kellett menjünk és őt hívtuk át a mi Zsuzsikánk mellé. A pesztraságot szívesen vállalta, önfeláldozóan végezte, amiért a mai napig is hálásan emlékezünk rá. Amikor a családunk gyarapodni kezdett, rendszeres segítséget fogadtunk, mint *Pali Gyula bácsi leányait: Idát és nővérét, Vilmát, majd Balázs Ágnest*, akik több ideig voltak segítségek, családtagnak számítottak. Őket követte a Véckén született Tót Róza, kiből Pipén „Pap Róza” lett, mert őt évig lakott nálunk. Igazi, mindenes segítség volt. Ha kellett, benn a házban gyermekdajka, szobalány, szakácsnő, ha szükség kívánta, a házon kívül kerti-mezei munkás, állatgondozó, béres volt. Bihalunk csak neki adta le a tejét. Pénzfizetéssel jutalmaztuk, de ha ez nem volt, akkor malacot, borjút kapott, amiből édes-

apja kocát illetve fejőstehenet nevelt. Tőlünk ment férjhez. A családi kapcsolat azóta sem szűnt meg, hiszen komaasszonyunk lett, az első fiát mi kereszteltük.

A gyermeknevelésben jó segítségünk volt a feleségem nagyanyja, az árkosi Tóth Dánielné, Veress Klára. Nyolcvan évét meghazudtoló friss erővel pergette orsóját, és fonás közben mesélt dédunokáinak, különösen fiúkat dédelgette nagy szeretettel. A gyermek csak úgy tudott elaludni, ha nagymama maga mellé vette, és minden alkalommal elmondotta, a még fiatal korában tanult esti imáját:

„Én édes Istenem,
Mindnyájunknak Atyja.
Te vagy az én lelkemnek
Minden gondolatja.

Mikor a fejemet
Álomra lehajtom,
Nyugvó párnámon is
Nevedet sóhajtom

Mikor az ég boltján
Kél a piros hajnal,
Feléd rebeg ajkam
Hálaadó sóhajjal.
(Mindenütt erődnek
Örködő hatalma,
A napot s a holdat
A te kezéd tartja.)

Téged hívlak Atyám
Mindig segítségül
Nálad nélkül minden,
Csak homokra épül

Gyöngye a mi munkánk,
Nyomtalanul elvész,

Ha Te meg nem áldod,
Elhordja a szélvész.”

Az imádságot a feleségem őrizte meg emlékezetében. Az ő jegyzetéből másoltam le. Az imádság megjelölt négy sora (negyedik szakasz) kivételével, kevés eltéréssel megegyezik a Domokosné, Bálint Piroska hosszú imádságának negyeik szakaszával (12. házszám) Feleségem is ezzel az imádsággal hajtott a álomra fejét még idős korában is. Ugyanezt a változatot jegyeztem le, a Kis-Küküllő mentén, Désfalván egy unitárius asszonytól, aki szintén katolikus nagyanyjától tanulta. A Piroska imádsága tizenkét szótagú sorokból áll, a nagymamái és a désfalvi, hatból.

Zsuzsika lányom nem a tanítónő édesanyjától tanult meg olvasni, hanem a dédnagymamától, sajátos módon. Láta, amint a nagymama imakönyvét vagy az újságot olvasta. Őlébe kapaszkodott és kezdte kérdezni: „Nagymama, ez milyen betű?” Addig nyaggatta, amíg minden betűt megismert és folyékonyan össze tudta rakni őket. Mire iskolába került, édesanyja bosszúságára, már tudott olvasni. Azért bosszúságára, mert amíg a többiekkel a betűket silabizálta, addig az ő gyermeke figyelmét nem tudta lekötöni. Ezért Marikát iskolás kora előtt nem engedte, hogy nagymamától kicsalni a betűismeretet.

A gyermekek felnevelése, a családfenntartás megkövetelte a szellemi munka mellett a fizikait is. A „Díjlevél”, a lelkész használatára 8 hold és 200 négyszög öl földet állapított meg. Ebből 1400 négyszög kaszáló, a többi szántó volt. A földek a nyomásos rendszerű hármashatáron, 19 parcellában terültek el. A legkisebb félvékás (3,5 ári), a legnagyobb félhold (4 vékás, 28 ári) terjedelmű volt. Leginkább a hegyoldalak tetején, a patakok martján helyezkedtek el. Például a papi kenderföld, a falusi kenderföldek végében, a nádasi patak mellett hosszában húzódott el. A gazdák földjei mind rájártak. A régi szólás-mondás érvényesült: „Szántás későn, kaszálj hamar és a tied el nem marad.” Szántáskor, a gazdák ekéjükkel mindig a mi földünkön fordultak meg. Ha korán szántottunk, a miénket összetaposták.

A Díjlevél biztosította, hogy a földeket a hívek szántják meg. Azonban, az egyre jobban rájuk nehezedő kényszer miatt, ez nem valósulhatott meg mindig.

Kettőnk közül a feleségemnek volt valamelyes érzéke a mezőgazdasághoz. Habár ő is értelmiségi családból származott, községi jegyző gyermeke volt, de Árkoson, gazdálkodó nagybátyjával egy telken laktak. Tőle sok, hasznos tevékenységet megtanult. Nekem, mint banktisztviselő gyermekének, a mezőgazdasághoz csak annyi közöm volt, hogy nagyapám cigány kocsisa a trágyával megrakott szekeren maga mellé ültetett, kezembe adta a gyeplőt és én, szülővárosom – Dicsőszentmárton – főutcáján boldogan hajtottam a lovakat a mezőig.

Az élet megtanított tehenet tartani, ekeszarvát, villa, kapa nyelét fogni de a kaszát már nem. Pap Mózsi bácsi bárhogy igyekezett a kaszálás rejtelmeibe beavatni, sehogy sem sikerült sűrű rendet vágni. A kaszálásra mindig embert fogadtam.

Mezőgazdálkodásunk nem csorbította hivatásbeli kötelességeink teljesítését, inkább kiegészítette azokat. Általa közelebb kerültünk híveink verejtéket, kudarcot, örömet gyöngyöző életvitelének megismeréséhez. Megismertük, hogy a teraszos oldalon olyan „csóréfejű” búzát lehet termelni, melynek két nyár kellett²⁴, de siker tartalmában bármilyen más fajtánál gazdagabb volt. Nehezen szoktam meg az ekeszarvát is tartani, de amikor a feketén fénylő barázdák egymás mellé simultak, lelki gyönyör fogott el. Jézus magvetőről szóló példázatát saját gyakorlatunkban éltük át. Ujjongó öröm ölelt át, amikor a serkenő búza selymes zöld takarója borította el a barázdát. Nem csak a szószéken hirdettem, de mindennapi munkánkban is éreztük Isten szerető jóságát, amint végig lengett aranyló búzatáblánkon.

Istenhez emelő áhitat fogott el, amikor a természet ébredésekor hátramentem a papi kerttel szomszédos, a régi falu „Felszege” helyén nőtt, fehérbe virágozott meggyfák alá ihletet nyerni. Életet keltő, madárdalos tavasz volt. Szorgalmas méhek zsongása, mint szépen zengő orgonaszó, dicsérte a teremtő csodás alkotását. Mintha Mécs László: „Tavaszi zsoltár” című verse – a kelt volna

²⁴ Lásd *Az év ünnepei Pipén* című fejezetnél.

életre. Kell-e ennél prédikációs gondolatot ébresztő, fenségesebb háttér?

Az ihlet kapálás közben is megszállt. A csűr háta megett, a „mosolygó alma”-fánál (pipei almafajta) kapálgattunk. Feleségem mind a két felé, jobbra és balra is forgatta a kapát. Csozálták is a pipei asszonyok, hogyan lehet így kapálni. Én csak egy felé tudtam. Egyszer csak, a pászma közepén, lecsaptam a kapát és berohantam az irodába. Mikor visszatértem, feleségem kérdőre vont: „Miért hagytál egyedül?” „Megérintett az ihlet, le kellett jegyeznem gondolataimat a vasárnapi prédikációhoz, nehogy elszálljanak.”

Szénaszárítás közben már rákésztültem az ihlet fogadására. Nem csak villát és gereblyét, hanem füzetet és ceruzát is vittem magammal. A rendeket szétráztam, hadd száradjanak. Addig leültem a vackorfa árnyékába, elővettem füzetemet és a ceruzámat, ott elkészítettem vasárnapi prédikációm vázlatát. Isten szabad ege alatt, prédikációvázlat készítésén kívül, még kátéórát is tartottam. A szántást is és a kátéórát is sürgette az idő. Az elsőt azért, mert május elején jártunk, a másodikat azért, mert közelgett a konfirmáció. A konfirmálókat kihívtam a „Hét” oldalára, ahol szántottam. A teheneket kiengedtem legelészni, leültem a gerendelyre, a növendékek elém telepedtek, és a kátéórát megtartottuk. A szabad ég alatt, a nyíló barázdában, Isten teremtő erejét, Isten és ember munkatársi viszonyát élőben tudtam szemléltetni.

A mezőgazdaszatot előzőleg egy nagyobb és mellette egy kisebb tehénnel kezdtem meg. A kettőt a szekér elé fogva hajtottam ki a falu utcáján. Éppen a megyebíró, Orbán Áron bácsi, jött velem szembe és rámköszöntött: „Így na, így kell nekifogni!” – A felesége, Kádár Juliska néni már elnézőbb volt velünk szemben, amikor megtanított aratni. A nádasí út mellett, a „Malom”-nál sarló alá érett búzavetésünk. Feleségemmel mi is elmentünk aratni. Éppen csak azt nem tudtuk, hogyan kell a sarlóval bánni: magunk felé vagy kifelé kell fordítani? Nekem sejtelmem sem volt róla. De még a feleségem sem tudta otthoni gyakorlatából, mert Árkoson kaszával arattak. Tanakodás közben arra jött a megyebíró felesége, Juliska néni. A feleségem, szégyent félretéve, meg-

kérdezte: „Juliska néni, legyen szíves mutassa meg, hogyan kell aratni sarlóval?” Juliska néni lehajolt a búza mellé, bal kezével összenyalábolt egy marék búzaszálat, jobb kezével a sarlót maga felé fordítva, a földtől kb. egy araszra levágta. Kétfelé osztotta, a kalászsoknál összekötötte, letette a földre. Újra vágott egy markot, a kötélre helyezte, amikor már kb. 12 marok összegyűlt, rátérdelt, a kötél két szarát összecsavarta, megkötötte és az így kialakult kévét lábraállította. „Na, így kell csinálni! A sarlóval mind a ketten dolgozzanak, de a kévekötés és majd a kalangyalás, a férfi dolga! A kötélkészítés az asszonyé! De, tiszteletesasszony – fordult a feleségemhez – Hozott-e tiszta, fehér rongyot?” – „Az t minek Juliska néni?” „Ha a kezüket elvágják, legyen mivel bekötözzék!” „Oh, mi tudunk arra vigyázni!” – volt a magabiztos válasz. Azzal Juliska néni továbbment, és mi neki fogtunk aratni. A feleségem alig suhintotta sarlóját, az első marokba az ujjából vér serkent. Hamar elővette zsebkendőjét és bekötötte. Egész nap úgy aratott. Este nem mertünk a főúton, a templom felé, hazamenni. A hátsó úton, a „Hendergác” felé mentünk, nehogy Juliska néni meglássa feleségem bekötött kezét.

Nagy gondot okozott a szénahordás. Négyféle módját gyakoroltuk:

– *Lepedővel hordás*, ez volt a legegyszerűbb. A káposztás-kertbe nem lehetett szekérrel menni. Egy nagyobb lepedőbe összekötöttük, Béla Mózsai a hátára vetette és úgy vitte haza.

– *A karóval hordás* volt a második mód: egyenesen a pajta híjára. Annak temetőfelőli oldala nem volt bedeszkázva. A régi temetőből, az egykori templom helyére legereblyéltem, „fiókokba” raktam a szénát. Két hosszú karót a „fiók” alá dugtam, feleségem hátulról, villával megnyomta, egyenesen a pajta híjára húztuk. A karók végeit a gerendákra feltettem, hátulról, a karók másik végeit megemeltem és az egészet a többi szénára rádöntöttem. Még villa sem kellett hozzá.

– *A harmadik változathoz* már Tót Mózsit, a harangozólegényt, hívtam segítségül. A temető árkából – régi iratokban: „Kölpény” – a szénát az aljba gereblyéltem, fiókokat rak-

tam. Mózsiival rendre a karókkal a szénát a csűrbe vittük és a pajtahijára felhánytuk.

– A legnehezebb *a negyedik változat* volt: ide már szekér és a feleségem segítsége kellett. Már két egyforma tehenünk volt. Szüretkor, a nagygalambfalviaktól tizennégy veder borért, új szekeret szegődtem. Bortisztuláskor el is hozták a saroglyás, félvágású szekeret. Kaszálás után eléje fogtam a teheneket és elmentünk a „Szelesvölgy” meredek oldalára, szénáért. A szekeret a feleségem rakta. A faluban legjobban a papné tudott szénásszekeret rakni, úgy sarkalt, úgy völgyelt, hogy a pipeiek csak bámulták. Amikor a rakodás kész volt, a nyomtatórúddal a szénát lekötöttük, megindultunk a lejtős úton a szekérrel lefelé. Óvatosan lehetett csak haladni, mert az út egyik fele magasabb volt, mint a másik, a szekér könnyen feldőlhetett. Egyensúlyozni kellett. Egy hosszú karót, hátul, a szénán keresztülszúrtunk. Feleségem ment a tehenek előtt, én hátul egyensúlyoztam: ha balra dőlt a szekér, jobb oldalán csipeszkedtem a karóra és fordítva. Így váltakozva, hol jobb, hol baloldalon egyensúlyozva, értünk le az aljba. Visszatekintettünk és akkor borzadtunk meg, mikor megláttuk, honnan és hogyan értünk le az aljba.

Mikor nem a feleségemmel mentünk szénáért és más rakta a szekeret, mindig feldőltem. Két ilyen eset maradt meg az emlékezetemben. Egyszer, szép, sima helyen, a már említett „Malomnál” Pali Vilma rakta a szekeret, a marhák alig léptek egyet, feldőltek. Másik alkalommal a Ferenc Minya kaszálójában Béla Mózsi rakta a szekeret. A marhák meg sem mozdultak és a szekér oldalra dőlt. Isten jó volt hozzánk, mind a kétszer arra vezette a „tanyás”, ifj. Burus Andrást, ki mind a kétszer kisegített a bajból és újra rakta a szekerünket.

Ha már a „tanyás” Burusra került a szó, akkor még egy hozzáfűződő emlékezetem rögzítem. A Pali János bácsitól kapott szőlőhelyünkről már írtam. Ma is örzi nevünket, a falu határneveiről írt tanulmányában, a „tanyás fia” „Adorján szőlőjének”²⁵ nevezi. A pipei asszonyok segítettek megmunkálni. Feleségem a szőlőmunkát örömmel tanulta. Már csak azért is, mert addig

²⁵ BURUS J. 1994, 165.

szőlőgerezdet csak a piacon látott, de szőlőtökét még sohasem. Pipén látta először, hogy hol terem a szőlő. Engem pedig férfi híveim tanítottak meg „preckelni” (permetezni). Pipei recept szerint előkészítettem a „kéklevet”, Orbán Dezsőtől, ki akkor már kántor volt, elkértem a „kékvizet” hordóját. A levét beletöltöttem, a teheneket befogtam a szekérbe és kihajtottam a „Csillaghegybe”. A szőlőlábja²⁶ alatt levő barackfa árnyékába állítottam. A teheneket, a járommal együtt, szabadon akartam engedni, azzal a céllal, hogy hazahajtom és munkám végétével visszahozom őket. A rúdfő szegét kihúztam, de ebben a pillanatban egy légy az egyik tehenet megcsípte, ettől megmozdult. A járom a rúdfőről kiszabadult és a szekér hátrafarolt és a meredek lejtőn leereszkedett, egy szilvafa tövében megállott, részeire bomlott. Hála a jó Istennek, egy darabja sem tört el. Burus András, kinek tanyája a közelben volt, otthonról, az ijedségtől megdermedve, nézte a szokatlan látványt, a segítségemre sietett. A szekeret helyreállítottuk, a hordót, mely épen maradt, még egy csepp víz sem folyt ki belőle, feltettük a szekérbe. A teheneket visszafogtuk, és elmentem permetezni.

Így, két életformában, pergett le a pipei kilenc évünk. Mint értelmiségiek, a falu szellemi vezetését vállaltuk. De szépen gyarapodó családunk is volt. Róluk a kepe mellett, a mindennapi kenyérről és ruházatról éppen olyan formán gondoskodtunk, mint falunk népe. Szántottunk, vetettünk, arattunk, szénát szárítottunk – haza is hordtuk, permeteztünk, szüreteltünk, állatokat gondoztunk – tehenet, juhot, disznót, egy időben még kecskét is, sőt bihalat is tartottunk.

Ha már ideérkeztem, *állataink közül* kettőt megemlítek név szerint: Bundást és Zsófit.

– *Bundás, hűséges házőrzőnk*, gyermekeink játszótársa, feleségem hazakísérője volt. Az asszonyfonóból, olvasókörből – a templom sarkától –, a késő esti órákban egyedül nem mert a lépcsőkön, a mély árokba leereszkedni. Egyet kiáltott: „Bun-

²⁶ „Szőlőlábja... a lejtős, vagy hegyoldalra telepített szőlőterületnek a völgy felé eső része, Kis darab, füves területek, amelyen szüretkor a kocsival megálltak.” Lásd *Magyar Néprajzi Lexikon* 1982, V. 96.

dás!” – és a hűséges állat, asszonya hangját meghallva, azonnal ott termett, és feleségem biztonságban jött haza.

– *Zsófi, a bihalbocs*, engem kísérgetett hűségesen. Az anyját, hóbortjait nem bírva tovább, eladtuk, őt megtartottuk. Nagy szabadságban élt. Nappal az udvaron járt-kelt, kedve szerint, a csordába is kihajtottuk. Egy napon sajtért mentem a „majorház”-hoz²⁷, Szentjános völgyében volt a „nyomás határ”. Egyik oldalon a marhák legeltek, a másik oldalon a juhokkal „kosaraztak”. A majornak mérges kutyái voltak, messziről kiáltottam: „Fogja meg őket, nehogy reám támadjanak!” Zsófi, a túloldalon meghallotta hangomat, árkon – bokron szökdelve, ott termett gazdája mellett. Máskor, a boltig kísért végig a falun. Azzal már *a hűség határát túllépte*, mikor egy szép vasárnap, észrevétlenül, a templomig elkísért. A hátam is borzódik és a szívem hangosan ver az ijedségtől, arra gondolva: mi lett volna, ha akkor én véletlenül, hátratekintve, Zsófit meg nem látom és a templom ajtójához egy pár lépésre levő cinterem ajtaját be nem zárom?

Az ilyen idillek, falusi életformánk szépségét tarkították.

A parókia falain belül is zajlott a falusi életforma. Őszi és téli estéken, ott is pergett az orsó és csattogott az osztováta, mint a falu más házaiban. Feleségem, Róza segítségével a lányok által megfont kenderfonalból zsákot, malombajárót és ágybavalót, törölközőkendőket szőttek. A gyapjút esténként, amikor nem volt gyűlés, másnapi óraterv elkészítése közben, nagymamával és Rózával megfonták és a tavaszi vakációban megszőtték. Megványoltattuk, a gyermekeknek és a feleségemnek kabát készült. Egy részét megfestették feketére, és abból nekem hétköznapi ruha lett.

A fennebbi emlékekhez kapcsolódik „folklorizálódásom” is. 1997 szeptemberében, falutalálkozóra készülve, a „Népújság” munkatársa, Gligor Róbert Pázsint Bótos Gyurkával interjút készített. Ebből kiderült hogy: „A régi pap, Adorjáni Károly, egyik pénteken, Balavásáron eladta tehenét. A másik héten is elment, újat vásárolni. Vett is egy piros-tarkát. Vígan hajtotta hazafelé. A faluba érve, feltűnt a papnak hogy milyen ismerősen mozog a

²⁷ A juhász tanyája.

tehén az utcán. Nem kellett vezetni, jobbra-balra téríteni. A paplak felé tartott, a nyitott kapun át egyenesen az istállóba futott, a jászolynál megállt és várta hogy kössék meg. A pap, az egyik csodálattól a másikba esett: honnan tudta az idegen tehén, hova kell menni? Másnap kicsapta a csordába. Közben eső lett, a pap új tehenéről lemosta a piros foltokat. A pap még csak most esett bámulatba: hiszen, ez az ő régi tehene! Új gazdája piros foltokat festett rá és ő így vette vissza régi tehenét.”

Első olvasásra meglepődtem és megdöbbsentem: milyen pletykás szóbeszédbe keveredtem? Aztán érdeklődni kezdtem a faluban. Rájöttem, hogy addig gyűjtöttem a folklórt, amíg magam is, egy apáról-fiúra szálló anekdota vagy valamilyen más „műfaj” hőse lettem. A néprajz fogalma visszaadta józan ítélőképességemet. Eszembe jutott hogy minden mondának, anekdotának van történeti alapja: csak a nép száján kiszíneződik, esetleg visszájára fordul. Kezdem keresni ennek is a történeti alapját. Meg is találtam. Tényleg volt egy piros-tarka, Nádasra letelepedett mócóktól vásárolt tehenem: Rúzsinnak hívták. Kevés idő múlva eladásra szántam mert olyan kicsi volt hogy este, ha elfelejtettem megkötni, és leültem így megfejni, a nyitva felejtett könyöklő ablakon²⁸ kiszökött és én ott maradtam kezemmel az üres sajtárral. Egyik pénteken vevőre találtam. Másik héten lementem újat vásárolni. Kaptam is egy nagy testű, fakó színű „Lenke” nevűt. Büszkén hajtottam hazafelé. Amikor a faluba értünk, tényleg elcsodálkoztam, hogy milyen otthonosan mozog az én Lenkém. A Bálint Juli néni kapujánál meg is állott. Akkor derült ki hogy a gyalakuti kupec, akitől vettem, az azelőtti pénteken vásárolta Juli nénitől. Így, hát az anekdota vagy a monda alapelemei adva voltak: a piros-tarka és a visszavásárolt tehén, maga a pap is, személyemben. Az eső a népi fantáziában már könnyen zuhogott. Az alapelemek összemosódtak és kikerekedett a szájról-szájra hagyományozódó folklóralkotás.

²⁸ Könyöklő: „a csűrben elhelyezett istállók falán, a jászol felett hagyott ablakforma nyílás, amelyet rendszerint tolóajtóval zárnak el. A csűr takarmánytároló részéből, a könyöklőn át adagolják a szénát a jászolba. Az erdélyi csűr formájához, beosztásához kapcsolódó szerkezet.” Lásd *Magyar Néprajzi Lexikon* 1980, III. 301.

Emlékeimben, ha tovább kutattam, eszembe jutott egy régi olvasmányom: biztos forrása memóriámból már kikopott, valamelyik *Unitárius Naptárban* vagy ahhoz hasonló népszerű olvasmányban jelenhetett meg. Ott lóról és nem tehénről volt szó de annak is a pap volt a hőse: szürke, rügös lovát, egyik vásáron eladta, a másik vásáron vett egy piros pej. Hazavitte, de szomorúan tapasztalta, hogy éppen úgy rüg, mint a régi lova. Egy kiadós eső után rájött a titok nyitjára. Eladott lovát új gazdája pirosra festette, és a pap azt vette meg tőle. Az eső lemosta róla a piros festéket, és ő nézhette régi, rügös lovát. Ezt az írást valaki Pipén elolvashatta, és rám alkalmazta: a lóból tehén lett. De az átváltozás a néprajz világában törvényszerű jelenség. A főhős mindkettőben a pap. Mint bármely folklóralkotásnál, itt sem lehet nyomára akadni, ki és hol kezdte el? Nem firtatom. Megelégszem Bölöni Domokos, marosvásárhelyi írónak, szintén a helyi „Népújság”-ban közölt megállapításával: „Akiről a nép anekdotát vagy mondát indít el, azt a szívébe zárta.”

Köszönöm egykori pipei híveinknek hogy szívükbe zártak!

A „Hendergác” falurész alatt visszajövet, a mostani „Felszeg” útjára kiérve, a „Faragójánál”²⁹ találtam a múltból itt maradt, *41-es, szalmafedeles ház* lakóit, *Pázsint Hegedüs Györgyöt és családját*. A család legidősebb tagja, az 1883-ban született id. özv. *Pázsint Györgyné*, sz. Kádár Zsuzsika néni. Előzőleg Juli leányánál, Gergely Tót Mózesnél lakott, amint már említettem. Amikor leányánál a gyermekszaporulat miatt szűk lett a kicsi ház, Zsuzsika néni, fiához költözött. Ott is halt meg, 93 éves korában, 1976. február 24-én. *Gyermekei: György*, 1908-ban, *Júlia*, 1910-ben született. Ő később kerül sorra.

Pázsint Hegedüs György ebben a házban alapított családot. *Felesége*, az 1917-ben született, *Bálint Piros Mária* volt. Egybekelésük 1932. július 10-én történt. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvő egy napon volt. Gyurka bácsi 24 éves legény, Mária néni 25 éves, elvált asszony volt. Amint már említettem első férjétől, *Pázsint Minyától* volt egy leánya, *Ida*, kinek születésé-

²⁹ A szájhagyomány szerint, valamikor itt faragták ki az új házakhoz szűkséges épületefákat.

ről már beszámoltam (lásd 37. házsám). *Férje, Bálint Ágoston* révén még visszatérek hozzá.

A második világháború szele Hegedüs Gyurka bácsit is megérintette. A bécsi döntés után ő is beállt a menekülők sorába. A román „koncentra”³⁰ elől, Besztercén talált menedéket³¹, de nem a magyar katonaság elől. Besorozták honvédek. Kikerült az orosz harctérre, ahol fogságba esett. Nyolcévi távollét után került haza, falujába. Nagybibik fiát kisiskolás gyermekként hagyta itthon, meglett legényként látta viszont. Kicsi fia még pólyás volt, s iskolás gyermek lett, mire hazakerült.

Távolléte alatt Mári néni, eréllyel, szorgalommal nevelte gyermekeit s vezette kicsiny gazdaságát. Megfogta az ekeszarvát, szántott, vetett, kapált, aratott, hogy gyermekeinek a mindennapi kenyeret előteremtse. Gyurka bácsi a fogságból hazatérve, kezébe vette kicsiny családja irányítását. Elszántan művelte a pipei hármashatáron levő földjeit. Hat napon át a mező barázdájában dolgozott, a hetediken Isten házában imádkozott családjáért.

48 évet éltek együtt. Hamarabb Mári néni halt meg, 1980. május 14-én, 72 éves korában, szívasztma végzett vele. Gyurka bácsi 83 évesen, 1991. október 12-én halt meg.

Gyermekeik:

1. *Ida*, amint ismeretes, Mári néni első házasságából való, de Gyurka bácsival együtt nevelték fel.

2. *György* 1933. április 14-én született, a hat hétben, május 14-én keresztelte három keresztszülőpár, az édesapának legénykori jó barátai. Szerény magaviseletű legény volt. Korán, 19 éves korában mondott búcsút legényéletének. Esküvőjéről már megemlékeztem (lásd 16. házsám).

3. *János* 1940. február 24-én született. Őt is a hat hétben, március 26-án keresztelte két keresztszülőpár, a szülőknek jobb oldali és szembeakó szomszédja. Feleségemnek szófogadó tanítványa, nekem szelíd konfirmándusom volt. Az ő esküvőjéről is beszámoltam már. Mivel, Gyurka bácsi fiai külön családot alapítottak, én is külön foglalkozom velük.

³⁰ A kötelező, katonai munkaszolgálat románból, magyarosított neve.

³¹ A Besztercére menekült pipeiek fényképén ő is rajta van.

Ifj. Pázsint György és Rüszt Ilona gyermekei ott születtek, a 41-es ház hátsó szobájában.

1. *Emma* 1953. november 3-án született, a hagyománytól eltérve, 1954. június 7-én kereszteltem, két keresztszülőpár, az édesapa testvére és az édesanya unokatestvére jelenlétében. 21 éves korában *ment férjhez*, a vele egy idős, *Nagy Béla* segesvári református ifjúhoz. Polgári esküvőjük 1976. szeptember 14-én, a templomi október 16-án volt. Segesváron telepedtek le.

2. *Ilona* 1957. március 24-én született, a hat hét elmúltával, szeptember 25-én keresztelte két keresztszülőpár. A fő keresztanya az édesapa unokatestvérenek a felesége volt. 21 éves korában *ment férjhez*, a vadadi születésű, unitárius *Iszlai József* agrármérnökhöz. Polgári esküvőjük 1978. június 21-én, a templomi augusztus 25-én volt. Nádason telepedtek le. Itt született *János-Zsolt fiúk* 1978. április 9-én. Augusztus 26-án keresztelte két keresztszülőpár. A fő keresztanya az édesapa kollegájának a felesége volt. *Loránt fiúk* 1981. április 26-án született, november 22-én keresztelte az édesapának rokona és az édesanyának a legénytestvére.

3. *György* 1965. március 7-én született és június 7-én keresztelték két keresztszülőpár jelenlétében. A fő keresztanya az édesanya unokatestvérenek a felesége volt. A másik pár a szülők ifjúkori jó barátja volt. 25 éves korában *vette feleségül* a vele egyidős, szatmári születésű, *Fecske Györgyi*, református leányt. Polgári esküvőjük 1990. március 17-én, a templomi április 28-án volt. Nádason telepedtek le. Ott született: *Dalma-Györgyi leányuk* 1992. március 24-én, két hónap múlva, május 24-én keresztelték, két keresztszülőpár jelenlétében, akik a szülők közeli rokonai voltak.

Pázsint Hegedüs János és a 33. házszám alatti *Bálint Jolán*, esküvőjük után Pipén maradtak. Gyermekeik ott születtek. Közben Nádason vettek házat, oda telepedtek át.

Gyermekeik ott nőttek fel és kötöttek házasságot.

1. *Jolán* 1965. május 24-én született, október 24-én keresztelte két keresztszülőpár, az édesanyának közeli rokonai. 25 éves

korában *férjhez ment*, a szintén nádasi, 22 éves, ortodox vallású, *Ion Cătălin* ifjúhoz. Polgári és templomi esküvőjük, pontosan 27 évvel később, ugyanazon a napon volt, mint a szülőké. Az anyakönyv több adatot nem közöl róluk.

2. *János* 1968. május 5-én született, november 7-én keresztelte két keresztszülőpár, az egyik az édesapának legénykori jó barátja. 19 éves korában *feleségül vette* a 17 éves, a szintén nádasi lakos, de pipei születésű, *Pázsint Melindát*, a „bótos” unokáját. A pipei sors játéka hogy mind a két apatárs Pázsint János, csak az egyik „Hegedüs”, míg a másik „bótos”. Polgári esküvőjük 1986. december 29-én, a templomi 1987. január 3-án volt. Egy fiú és egy leány születéséről tudósít az anyakönyv. *Sára-Aliz* 1991. február 8-án született, május 5-én keresztelte két keresztszülőpár, az édesapának testvére, az édesanyának rokona. *János-Ábel* 1995. május 30-án született, augusztus 15-én keresztelték. A keresztszülők neve nincs beírva az anyakönyvbe.

1883–1995 között követtük a 41-es ház lakóinak és leszármazottainak életútját. Mire a 112 év végére értünk, a falu utolsó szalmatetős háza a „Faragója” mellől eltűnt. Valamikor négy generáció otthonát jelentette, érvényesítve a közmondást: „Jó emberek kicsi helyt elférnek.” Helyébe, hozzá képest, palotaszzerű, szép, új ház épült. Éppen csak üresen maradt. Lakói elköltöztek: az öregebbje, Zsuzsika néni, Mári néni és Gyurka bácsi, a „Kerekszőlő” sírhantjai alá, a fiatalabbját – kit erre, kit arra sodort az élet szele. Nem a régi, szalmatetős házat nosztalgiazom vissza hanem fáj az új ház üres fala. A faluban még sok ilyen ház okoz fájdalmat.

A 42-es házszám alatt lakott az 1893-ban született Orbán György, feleségével, a vele egy évben született Bálint Judittal.

Gyurka bácsi testvérei: Orbán Burus Mózes, Orbán Dombi vagy Burus Sándor, a Csöbben élő Orbán Mészáros vagy Burus András, valamint a Szebenben élő leánytestvérük, Szalmáné Orbán Sára, voltak. Utóbbi, testvérei gyermekein sokat segített. Juci néni testvére Bálint Kicsi Albert bácsi volt. Polgári és egyházi esküvőjük tanúk előtt, egy napon, 1939. május 29-én

volt. Gyurka bácsi 46 éves öreglegény, *Juci néni*, ugyancsak 46 éves, elvált asszony volt. *Első férje*, *Gergely János*, kórházi ápoló volt Dicsőszentmártonban. *Ebből a házasságból született lányuk*, *Judit* Nyáradkarácsonyfalvára ment férjhez.

Magányos emberek voltak. Három vékás (22 ári) szőlőt birtokoltak. A falu közösségében s az egyházközség életében nem vettek részt, de egyházi kötelességeiknek eleget tettek. A templomba ünnepnapokon inkább Juci néni járt. 17 évet éltek együtt. Hamarabb Juci néni halt meg, 63 éves korában, 1956. október 20-án, tüdőgyulladásban. Gyurka bácsi hat évvel később, 1962. augusztus 5-én, tüdőrákban. Közös gyermekük nem volt.

A 43-as házsám legidősebb lakója, a Nagykenden 1875-ben született özv. *Bálint Zsiga Lajosné*, *Kőszegi Katalin*, református vallású asszony volt. 19 évi özvegység után halt meg 1959. április 16-án, gutaütésben, 84 éves korában. Három gyermekét ismertem, *Istvánt*, a ház gazdáját, aki 1895-ben született, *Júliát*, de a születési évét nem ismerem. Szebenben volt elmekórházi ápolónő. Sohasem ment férjhez, hogy testvére gyermekein segíthessen. Harmadik gyermek *Mariska*, akiről, mint *Simó Mihálynéről*, a 26. házsám alatt már megemlékeztem.

Bálint Pista bácsi felesége, a Székelyvéckén 1898-ban született, római katolikus *Török Jozefa* néni volt. Vallását végig megtartotta de azért a pipei unitárius templomba is eljárt. Adakozó lelkű asszony létere az egyházközségi gyűjtésekhez mindig hozzájárult. Pista bácsi konzervatív gondolkozású, de jóindulatú ember volt. Az első világháborúban az ojtózi csatában harcolt. Mikor *Laci fia* autót vett, egy nyáron elkocsikáztak a harctéri emlékhelyet felkeresni. Itthon, a hármashatáron szerteszt fekvő földjeit és 14 ári (két vékás) szőlőjét kemény szorgalommal dolgozta. A jó Isten házasságukat hat fiúval áldotta meg. *Egyik fiúk*, *Lajos*, legszebb legénykorában meghalt. Pista bácsi belátta, hogy a többi öt fiának tisztességes megélhetőségéhez nem tud elég földet örökíteni, ezért három fiát ipari pályára adta. Egyikből technikus lett. A legkisebbik az ekeszarvánál maradt.

Házasságkötésük idejét az anyakönyv nem rögzíti, de első fiúk születési adataiból következtetve, kb. 45 évet élhettek együtt. Jozefa néni halt meg hamarabb, 1969. június 8-án, 71 éves korában, asztmában. Mint jó katolikus asszonyt, a magyarországi plébános temette, de sírjánál Foris Géza, pipei lelkész is szolgált. Pista bácsi 76 éves korában, 1971. január 13-án, általános érzelmeszedésben, végelgyengülésben halt meg.

Gyermekeik:

1. *Lajos* születési–keresztelési adatait az anyakönyvi kötet nem tartalmazza. A halotti bejegyzésekből következtetve, 1923-ra tehetjük születési idejét. Fiatalon halt meg szívgyengeségben. 1949. június 3-án, 26 éves korában temettem el.

2. *István* 1925. június 11-én született, a hat hétben, július 8-án keresztelte két keresztszülőpár, az édesapának jó barátai. Ennél a keresztelésnél a Bálint Istvánok domináltak. Az édesapát, a megkeresztelt gyermeket, a keresztapát is, mind úgy hívták.

A családban ő lett az első iparos. Szabó mesterséget tanult, Segesváron helyezkedett el. Ott ismerkedett meg a 22 éves, református vallású, *székelymuzsnai Kocs Idával*. A megismerkedésből *házasság* lett. Pista 26 éves volt, mikor megesketttem őket. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1952. augusztus 24-én volt. Gyermeük nem született.

3. *József* 1927. december 12-én született, a hagyományos hat hétben, 1928. január 1-jén keresztelte egy keresztszülőpár. A keresztapa az édesapának jó barátja, a keresztanya az édesanyának, római katolikus hitrokona volt. Ő is iparos pályára lépett. Az anyakönyvben több adatát nem találtam.

4. *Domokos* születési, keresztelési adatait az anyakönyvben nem találtam. Gyülekezeti naplóm szerint 1953-ban katona volt. Értesülésem szerint *Simó Jolánkát*, a 28-as Simó János leányát vette feleségül.

5. *László* 1933. augusztus 9-én született. A hat hétben, szeptember 11-én keresztelték. A két keresztapa az édesapának jó barátai voltak.

Lacihoz fűződik legsikeresebb pipei élményem. Konfirmándusom lévén, feltűnt szorgalma, gyors felfogású értelme. Kár lenne e fiút parlagon hagyni – gondoltam magamban.

Az édesapját biztatni kezdtem, taníttassa tovább a fiát. Pista bácsi erről hallani sem akart: „Egyik legény fiamat eltemettem, hármát iparosnak adtam, erre a két kicsire itthon, a gazdaságban szükségem van” – volt a válasz. Szerencsémre, Jozefa néninél meghallgatásra találtam. Az ő segítségével, Pista bácsi tudta nélkül, beírtuk a közeli Nagykenden az akkor indult általános iskola nyolcadik osztályába. Jozefa néni azt is lehetővé tette, hogy Laci a sürgős nyári munkaidőben feljárjon hozzám, előkészítőre a felvételi vizsgára. Végül sikerült a marosvásárhelyi fémipari technikumot elvégeznie. Az „Azomureș” vegyipari kombinátban kapott alkalmazást. Nevét az anyakönyv többet nem említi. A család elbeszélése szerint édesanyja falujából nőtt, egy leányuk született. Marosvásárhelyen élnek.

6. *Imre* 1936. május 26-án született. Őt már a hagyománytól eltérően, a hat hét után, augusztus 15-én keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapa jó barátja és annak felesége, jelenlétében. Éles felfogású konfirmándus növendékem volt. Víg kedélyű, szókimondó, jellemes legényke lett, mint a 40. házszám alatt, a Fáklyalánggal kapcsolatosan említettem. Imre az ifjúsági előadásoknak lelkes szereplője volt. 25 éves korában *vette el a 29 éves Bálint Balázs Ágnest*. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük, egy napon, 1961. március 9-én volt.

Ugyanazon év július 23-án megszületett *Imre fiúk*, akit október 29-én keresztelt két keresztszülőpár, az édesapának jó barátai. Teológiát végzett. Unitárius tömbvidékeken, a Homoród, az Aranyos, a Nyikó mentén szolgált, mint lelkész. Pipei származású leányt vett *feleségül*, a Nádasra költözött *Domokos István* és *Bálint Piroska*, 24 éves, *Mária* leányát. A vőlegény egy évvel fiatalabb, 23 éves volt. Polgári és templomi esküvőjük egy nap eltéréssel, 1984. december 7–8-án volt.

Zsiga Imrének és Balázs Ágnesnek *Ildikó leányuk* 1965. december 19-én született, a hagyománytól eltérően, 1966. május 1-jén keresztelték két keresztszülőpár jelenlétében, az édesapának jó barátai. 21 éves korában *ment férjhez a székelyszállási*, 25 éves, római katolikus *Veres Mártonhoz*. Polgári esküvőjük 1986. március 30-án, a templomi április 5-én volt, Pipén. Az anyakönyv többet nem beszél róluk.

Pipén, mai nyelven szólva, „unikum”-nak számított az ökumenikus család. Most azzal találkoztunk. A református édesanya unitárius fia, római katolikus menyé egy családot alapítottak. Három falu szülöttjei, három vallás hívei, gyermekeiket együtt nevelték, emberekké.

A 44-es házsám alatt, az 1871-ben született, id. Gergely Simó András István lakott, betegágyában ismertem meg 80 éves korában. 1951. január 13-án temettem el, végelgyengülésben halt meg. Felesége Burus Róza, a Burus András (70. házsám) édesapjának volt testvére. Halálozási éveiből következően, 1879-ben született. Nehéz életutat járt végig. Férjét, mint hosszasan ágyban fekvő beteget, éveken át ápolta. Mózes fia gyermekeit egy ideig ő nevelte. Szellemi fogyatékos leányát gondozta. Kereszthordozó életerejét, a pár lépésnyire levő templomból mérítette, ahova minden vasárnap buzgón eljárt. Vallásos érzésű, imádkozó asszony volt. Földjeit és két vékás szőlőjét István fia művelte. Férjét 10 évvel élte túl. 1961. április 15-én, 82 éves korában halt meg, végelgyengülésben.

Három gyermekét ismertem:

1. *István* halálozási adataiból számítva, 1896-ban, a Millennium évében született. Később visszatérek hozzá.

2. *Mózes*. Rávonatkozó adatokat csak két leánya keresztlésénél találtam. A pipeiek elmondása szerint kétszer nősült. Első feleségétől elvált és elvette annak testvérét. Ő iparos ember lett. Szabó mesterként Kolozsváron telepedett le. A pipei anyakönyvbe két leánykájának a neve van beírva.

Jolán 1935-ben született. Augusztus 21-én, egy keresztszülőpár, a szemben levő szomszédok keresztelték, december 1-én. Négy hónapos korában, szívgörcsben meghalt.

Ibolya 1936. október 13-án született. A hat hétben, november 28-án keresztelte egy keresztszülőpár, az édesanyjának testvére és annak felesége. Pipére kerülésünkkor nagyanyja viselte gondját. Itt járt iskolába. Az elemi osztályok elvégzése után, Kolozsvárra ment, majd Torockón lett tanárnő.

Gergely Mózes kicsi fia, szintén Mózes is a nagyanyjánál nevelkedett elemista korában. Anyakönyvi adatokat nem találtam róla.

3. *Róza* a halotti könyvből következtetve, 1916-ban született. Szellemi fogyatékos, gyenge fizikumú leány volt. Édesanyja halála után, István bátyjához költözött, annak fia és menyje gondozta. 1977. novemberében nyomtalanul eltűnt hazulról. Holttestére 1978. április 5-én találtak a nádasi patakban.

A 45-ös házszám az iskolát és mellette a templomot jelölte.

A templomon túl, a papi lakra vezető lépcső ajtaja mellett, a 46. házszám alatt lakott papi családuknak jobb keze: a harangozó. A papnak nem volt rokona a faluban. Ha valamilyen segítségre szükségünk volt, a harangozó családjához fordultunk. *Gergely Tót Mózsi bácsiékra* mindig számíthattunk. Mint párttag, fegyverviselési engedélyt kapott, minek köszönhetően, nagy vadász lett. Egyik kemény, téli napon elment az erdőre farkasra vadászni. Amíg odajárt, a farkas az ő malacát vitte el az ólból. Télen disznóölésnél segédkezett. E jeles tevékenységre mi is többször hívtuk. A szászok földjeiből ő is kapott birtokot. Párttag volt, de ez harangozói tevékenységében nem zavarta.

Mózsi bácsi 1905-ben született. *Felesége, Pázsint Hegedűs Júlia* volt, aki 1910-ben született. Éveken át éltek élettársi kapcsolatban, viszonyukat 1933. február 15-én szentesítették. E napon volt polgári és tanúk előtti, egyházi esküvőjük. Összesen 41 évet éltek együtt. Juli néni halt meg hamarabb, 1970. március 19-én, 60 éves korában, paralízisben. Mózsi bácsi közel egy év múlva, 1971. február 7-én, 66 évesen, gyomorrákban halt meg. A bécsi döntés Mózsi bácsit is, családjával együtt, Besztercére kényszerítette. Gyermekek is született ottan. Háború után jöttek haza. Családjuk azután még új tagokkal szaporodott. Szép *gyermekesre*ggel gyarapították a falu magyar unitárius közösségét.

1. *Mózes* 1930. szeptember 28-án született. A hagyományos hat hétben, november 2-án keresztelte egy keresztszülőpár: az édesapának jó barátja és felesége. Szorgalmas dolgú, életvidám, énekes kedvű legényként ismertem meg. A harangozást az édesapja vállalta, de ő végezte. A jobb kéz szerepét is ő töltötte be. A papi családnak, gazdasági munkájában gyakran volt segítsége. Nem csak nappal látogatott el hozzánk, hanem esténként

is többször volt házunk vendége. „Pap Rózához” járt vizitába. Húségesen udvarolt neki, mégis Orbán Geci Árpád lett a nyertes. Mózsi, amint később sorra kerül, Nagybúnon vigasztalódott meg, 29 éves korában. Az odavaló *Páll Rozáliát vette feleségül*. 1959. február 7-én esküdtek meg a leány falujában. Már nem voltam pipei pap, amikor a lakodalomra minket is meghívtak.

2. *Juliánna* 1933. április 1-jén született, 23-án keresztelték, a hagyományos hat hétben. Keresztszülők az édesapának négy barátja, feleségeikkel. Egy éves korában, skarlátban meghalt.

3. *Erzsébet* 1935. október 10-én született, a hagyomány szerint, a hat hétben, november 7-én keresztelte egy keresztszülőpár, az édesapának jó barátja és annak felesége. Édesanyjának kisebb testvérei gondozásában nagy segítsége volt. Első konfirmándusaim közé tartozott. 21 éves korában, 1956. december 9-én, templomi gyülekezet előtt *esküdött meg*, a református, 26 éves, *Szász István, kundi legénnyel*. Férjét követve, eltávozott a faluból.

4. *Amáli* 1940. augusztus 22-én született. Hagyományosan, hat hét múlva, szeptember 15-én keresztelték. Keresztszülei: Kozma Béla lelkész és felesége és az édesapának egy jó barátja feleségével. Feleségemnek szorgalmas tanítványa, nekem konfirmándusom volt. 17 éves korában, 1957. július 8-án *esküdött meg* egyházilag, tanúk előtt a 22 éves, *korondi Lőrincz István ifjúval*. Fiúk, *István* 1957. augusztus 11-én született, a hagyományos hat héthez közel, szeptember 29-én keresztelte az édesapa bátyjának két jó barátja és azok feleségei. Az anyakönyv több adatot nem tartalmaz róluk. A Zsil völgyében, a bánavidéken telepedtek le.

5. *Gizella* 1942. október 25-én született. Hagymányszerűen, november 26-án keresztelték. Keresztszülei az édesapának két jó barátja és feleségeik. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. 21 éves volt, amikor *férjhez ment* a 25 éves *Demeter Vilmoshoz*. Polgári és templomi esküvőjük, egy napi eltéréssel, 1963. január 26–27-én volt. A faluban maradtak, itt alapítottak családot. Később sorra kerülnek.

6. *János* születési idejét az anyakönyv nem jelzi. Az esketési anyakönyvből következtetve, 1945-ben, Besztercén született.

18 évesen megházasodott. A 20 éves *Bálint Balázs Margitot vette feleségül*, a Balázs Ágnes néni (6. házszám) legkisebb leányát. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1963. november 23-án volt.

7. *Gyuri* 1949. május 25-én született. Őt már a hagyománytól eltérően, november 13-án kereszteltem, három keresztszülőpár előtt. Mindnyájan, az édesapa jó barátai. Házasságkötési adatait az anyakönyvben nem találtam, bizonyára a *felesége* falujában esküdtek. A születési bejegyzések között szerepel, hogy Gergely György és *Lőrinczi Erzsébet*, pipei lakosoknak, *Juliánna leányok* született 1972. július 24-én. Öt hónap múlva, december 24-én, karácsony szombatján keresztelték. Keresztszülei, az édesapának két jó barátja és azok feleségei voltak. Gergely Györgyné más falusi volt, mert Pipén Lőrincz család, abban az időben nem volt. A halottas anyakönyvből tudom, hogy Gergely György kovács, 25 éves korában, agyvérzésben, 1974. május 16-án meghalt.

8. *Sándor* 1951. december 2-án született. Két hónap múlva, február 3-án kereszteltük. Keresztszülei a feleségem és én voltunk, rajtunk kívül, az édesapának két jó barátja és azok feleségei. Így Gergely Mózsi bácsival is komák lettünk.

Alább, sorra veszem a gyermekek családját:

1. *Mózes és felesége, Páll Róza*, azon a fiatal házasok közé tartoztak, akik esküvőjük után, a faluban maradtak. A másvallású és más falusi asszony is, férje után, Pipén telepedett le. Később, kiköltöztek a szülei házból és ők is a „Csillaghegy” alatt építettek kényelmes téglaházat. Itt nevelték fel *gyermeküket*:

Juliánna 1960. május 3-án született. A hagyománytól eltérően, június 19-én keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. 21 éves korában *ment férjhez* a 22 éves *református Szabó Attila, balavásári ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1981. november 14-én, a templomi, december 5-én volt. A férj falujában telepedtek le. Az anyakönyv neveiket többet nem említi.

Magdolna 1970. április 2-án született. A hagyománytól eltérően május 31-én keresztelte két keresztszülőpár, az édesapának jó barátai. 23 éves korában *ment férjhez*, a 29 éves *Gergely Imre, zetelaki, római katolikus ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1993. július

6-án, az egyházi – tanúk előtt –, augusztus 22-én volt. Azért tanúk előtt, mert öt hónap múlva, 1994. január 6-án megszületett *Enikő leányuk*, akit május 29-én kereszteltek. Keresztszüleit az anyakönyv nem örökítette meg.

A faluban telepedtek le. Megvették a „tanyás Burus” házát, az lett az otthonuk. Hosszú idő után most történt meg először, hogy más falusi vőlegény Pipén, menyasszonya falujában telepedett le.

Az ifjú Gergely Mózesék 30 évet és 7 hónapot éltek együtt. Hamarabb a feleség halt meg, 1989. szeptember 8-án, mellrákban, 60 évesen. Mózsi halálát már az új anyakönyv jegyzi.

Gergely Tót Gizella és Demeter Vilmos gyermekei:

Hajnal 1964. február 28-án született, május 18-án keresztelte két keresztszülőpár, az édesapának jó barátai. 22 éves korában *ment férjhez*, a 25 éves, *székelyvéckei Lippai István, római katolikus ifjúhoz*. Az anyakönyv többet nem említi őket.

Vilmos 1967. július 30-án született, október 29-én keresztelte három keresztszülőpár: az egyik, az édesapának testvére, a másik kettő, barátai. 24 éves volt, amikor *feleségül vette* a 21 éves, *nagykendi Marosi Hajnalkát*. Polgári esküvőjük 1991. szeptember 14-én, a templomi szeptember 28-án volt. Nádason telepedtek le. Ott született *Csilla leányuk*, 1993. január 9-én és május 16-án keresztelték a szülők testvérei. A fő keresztanya az édesapának volt testvére. *Szabolcs fiúk* 1995. május 16-án született, szeptember 30-án keresztelték a szülők testvérei és egy jó barátjuk. A fő keresztanya az édesanyának volt testvére.

Gizella 1971. december 7-én született. 1972. április 3-án keresztelték a szülők testvérei. A fő keresztanya az édesanyának testvére volt. 20 éves korában *ment férjhez* a 21 éves, *nyáradremetei, római katolikus Fancsali Ernőhöz*. Polgári esküvőjük 1991. december 16-án, az egyházi – tanúk előtt – december 21-én volt. Azért történt így, mert három hónap múlva 1992. március 28-án megszületett *Róbert fiúk*. Június 20-án keresztelték a szülők testvérei és egy jó barát házaspár. A fő keresztanya az édesanyának volt a testvére.

3. *Gergely Tót János és Bálint Margit* esküvőjük után egy ideig még Pipén laktak. Itt született *egyetlen leányuk, Margit*,

az esküvő után öt hónappal, amikor az édesanya a 21-ik évében járt. Augusztus 6-án keresztelte két keresztszülőpár, a tanító és a lelkészi házaspár. A szülők ezután Nádasra költöztek. Ott nevelték fel lányukat. A fiatal Margit, 19 éves korában *férjhez ment a magyarországi unitárius Széll János ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1983. július 15-én, a templomi augusztus 13-án volt. Segesváron telepedtek le. Itt született *Attila fiúk* 1984. január 1-jén, akit május 6-án keresztelt meg öt keresztszülőpár. *Delinke leányukat* Segesváron keresztelheték, a pipei anyakönyv nem említi.

Gergely Jánosról – pipei nevén, Tót Jancsíról – Barabás László is megemlékezik, idézett könyve 63. oldalán a farsangi lakodalommal kapcsolatban: „Ő a szószóló, a közvetítő a bakkusok és a külvilág között.”³²

A nagycsalád köréből kivált kiscsalád élete változatos migrációt mutat: a szülők, Pipérről, Nádasra költöztek. Leányuk Pipén született, Nádason nőtt fel és Segesváron telepedett le – az unokáik már ott születtek. A kis család, a hagyományon bármennyit is lazított, egyben hű maradt hozzá: életfordulóikat megszentelni – harmad és negyedízigen is – hazahívta őket a pipei harangszó.

A 47-es házszám alatt, a Románzsákodra vezető út és a „Fellegvár”-i út kanyarjában terült el az 1897-ben született Bálint Gyirkó Elek bácsi portája. Kertje tele van maga oltotta gyümölcsfákkal.

Kétszer nősült. *Első feleségéről* nincsen anyakönyvi bejegyzés. Csak azt tudjuk, hogy ebből a *házasságból* született két gyermeke:

1. *Judit leánya* 1911-ben. Születési évét a halotti anyakönyvből állapítottam meg. *A Bálint Piros Albert felesége lett.* A maga rendjén szölok róluk.

2. *János fia* születési évét a temetési anyakönyvből sem tudtam megállapítani, mert nincs beírva, hogy hány éves korában halt meg. Nádasra, római katolikus családba nősült. Gyermekeire reverzálist adott.

Elek bácsi *másodszor*, az 1887-ben született *Pázsint Rákhelt vette feleségül*. Élettársi viszonyukat, első gyermekük születése

³² BARABÁS L. 2000, 63.

után hét évvel törvényesítették. Polgárilag és egyházilag – tanúk előtt – egy napon, 1930. február 23-án esküdtek meg. Elek bácsi 51, Ráki néni 41 éves volt. Húsz évet éltek együtt, ebből törvényesen tizenkettőt. Előbb Ráki néni halt meg 55 éves korában, 1942. július 28-án, ismeretlen betegségben. Elek bácsi 13 évvel élte túl feleségét. 76 éves korában, végelgyengülésben halt meg. Házasságukból két gyermek született.

1. *Sándor* 1923. május 28-án született, a hagyományos hat hétben, június 17-én keresztelte egy koma-pár, az édesapának jó barátja. *Felesége, Orbán Juliska* volt, az Orbán Ilka András testvére. Születési évét az anyakönyvben nem találtam meg. Mindketten húsz évesek voltak, mikor polgárilag és egyházilag is egy napon, 1943. február 14-én megesküdtek templomi gyülekezet előtt. A gyermekek Pipén születtek, Nádason nevelkedtek, ott is mentek férjhez. Közben a család leköltözött Nádasra. Sándor, a nádasi unitárius gyülekezetnek lelkes tagja és megyebírója lett. Ott is temették el 67 éves korában, 1990. április 4-én, májrákban halt meg. 47 évet élt együtt feleségével.

Házasságukat *három gyermekkel áldotta meg a jó Isten:*

Irma 1944. augusztus 4-én született, a hat hétben, szeptember 10-én keresztelték. Egy pár keresztszülője volt, az édesapa testvére és annak felesége. Az anyakönyv többet nem említi.

Róza 1947. október 12-én született. A hagyománytól eltérően december 27-én keresztelte két pár, az édesapának jó barátai. Már mint nádasi lakós, 20 éves korában *ment férjhez* a szintén nádasi, 25 éves, *Iván Mihály, unitárius ifjúhoz*. 1967. augusztus 20-án, egy napon volt polgári és egyházi esküvőjük. Hat hónap múlva megszületett:

Sándor fiúk 1968. február 17-én. A hagyománytól eltérően, szeptember 1-jén keresztelte két keresztszülőpár, az édesanyának egykori, pipei szomszédbarátnői. 20 éves korában megnősült, a 17 éves *Iván Veronika, nádasi unitárius hajadon lett a felesége*. Polgári esküvőjük 1987. december 9-én, a templomi 1988. április 9-én volt. A polgári esküvő után két hónapra fiúk született, a családban, a nagyapával együtt *negyedik Sándor*, 1988. február 15-én. A szülők templomi esküvője napján, ápri-

lis 9-én keresztelte négy keresztszülőpár: a szülők testvérei és jó barátai. *Ivor-Mihály* fiúk, 1991. december 13-án született. A hagyománytól eltérően, 1992. február 16-án keresztelte három keresztszülőpár, az édesanya rokonai és jó barátai.

Mihály, Bálint Róának és Iván Mihálynak második fiúk, 1972. április 20-án született. A hagyománytól eltérően, két hónap múlva, július 20-án keresztelte három keresztszülőpár, a szülőknek testvérei és jó barátja. Házasságával kapcsolatban, az anyakönyvben hiányos adatokat találtam. A házassági anyakönyvben 1994-ben található Iván Mihály ifjú és Bálint Irén hajadon neve. A többi adat – a polgári, egyházi esküvő ideje, a felek életkora, az esküvő színhelye –, az anyakönyvbe nincs feljegyezve. Bár több Iván Mihály az anyakönyvben nem szerepel, bizonytalan azonosításba nem akarok bocsátkozni.

Juliánna, Bálint Gyirkó Sándornak és Orbán Juliskának a legkisebbik leánygyermekük, 1952. június 10-én született és az apa húgának, Vilmának fiával egyszerre kereszteltem, november 2-án. Keresztszülei egy hajadon leány, valamint a szülők két barátja és feleségeik. Mint nádasi lakos, 22 éves korában *ment férjhez a nádasi, evangélikus vallású, szász nemzetiségű, Ivan Erhard*, 23 éves ifjúhoz. Polgári esküvőjük 1973. december 13-án, a templomi, 1974. február 10-én volt.

Első fiúk, László 1974. szeptember 28-án született, a hagyománytól eltekintve, nyolc hónap múlva, 1975. május 17-én keresztelte egy barát házaspár, egy hajadon leány és az édesanyának két legény-unokatestvére.

Második fiúk, Ervin-Károly 1976. március 13-án született, a hagyománytól eltérően öt hónap múlva, augusztus 20-án keresztelték. Keresztszülei két magyar barátházaspár – egyik pipei származású – volt, egy nádasi házaspár és egy szomszéd falusi ifjúlegény.

Mindnyájan Nádasra telepedtek le. *A szülőfalu zárt közösségből való kiszakadás új kapcsolatokat teremt a család életében, de kereszteléskor, névadáskor, esketéskor még élnek a gyökerek.*

A 47-es házszám alatt, Bálint Gyirkó Elek házában lakott, fia mellett, leánya is, Vilma, aki 1925. december 25-én született,

és a hagyománytól eltérve, 1926. április 18-án keresztelte egy szomszéd házaspár. Fiatal leány korában, elődöm, Kozma Béla háztartási alkalmazottja volt. Azt a szerepet töltötte be, mint nálunk Pap Róza. Később Szebenbe ment szolgálni. Ott ismerkedet meg a *siklódi születésű, Pálfi Márton* szolgálégnnyel. Az ismeretségből *házasság lett*. Pipére kerülésünk első éveiben, fiatal házasokként kerültek haza, 28–29 évesek lehetnek. Szorgalmas, jó dolgú fiatalok voltak. Márton a faluban sokat járt kasszásnapzámba, hogy gyarapodó családjának életkörülményeit biztosíthassa. Mint református férfi, a pipei unitárius közösségben jól érezte magát. Fiait is unitáriusoknak keresztelte, ebben a vallásban is nevelte fel őket. Gyermekeik születése után, ők is Nádason szereztek házat, és oda telepedtek le. Márton ott is halt meg 1955. november 19-én, 75 évesen, végelgyengülésben.

Gyermekeik:

1. *Judit* 1949. december 4-én született és a hat hétben, 1950. január 3-án kereszteltem. Keresztszülei: az édesanyának leánykori jó barátnői és azok férjei, valamint egy hajadon leány. 19 éves volt, amikor *férjhez ment* a 26 éves medeséri unitárius *Bodó Károly* ifjúhoz. Polgári és templomi esküvőjük egymást követő napon, 1968. december 13–14-én volt. Több adatát az anyakönyv nem rögzíti.

2. *Márton* 1952. június 23-án született, a hagyománytól eltérően, november 2-án keresztelte két keresztszülőpár: az édesanyának rokonai. 24 éves korában már, mint nádasi lakos, *vette feleségül* a pipei, unitárius *Gergely Klárát*. Polgári esküvőjük 1976. november 21-én, a templomi december 2-án volt.

Öt hónap múlva megszületett *Márton fiúk*, 1977. április 20-án, akit a hagyománytól eltérve, augusztus 7-én keresztelt két házaspár, a szülőknek rokonai.

Közben a család Segesvárra települt. Ott született *Zoltán-Attila fiúk*, 1980. szeptember 18-án, akit a hagyománytól eltérve, 1981. március 8-án keresztelt négy házaspár, ketten az édesapának rokonai, ketten a család Segesváron lakó jó barátai.

3. *János* 1957. október 13-án született Pipén és 1958. január 5-én keresztelte két házaspár, az édesanya barátai. 22 éves

korában, nádas lakosként *feleségül vette* az odavaló, 19 éves, unitárius, *Béres Juliannát*. Polgári esküvőjük, 1979. május 16-án, a templomi 10 nap múlva, május 26-án volt

Júlia leányuk, 1986. december 26-án született, csak egy év múlva, december 12-én keresztelte őt házaspár, közöttük az édesapának és az édesanyának testvérei, valamint nádas magyar és román barát házaspár.

Bálint Gyirkó Elek utódainak családfája is közel 100 éves.

Innen, a 47-es háztól kilépve, a pipei „Fellegvár”-ba érkezünk. Valaki Kolozsvárról hozhatta magával ezt a nevet, és humoros kedvében Pipe faluszéli, hegyoldalra épült házcsoportjára alkalmazta. Miképpen az akkori kolozsvári hegyoldalra nyúló városrész a szegények lakóhelye volt, úgy Pipén is itt laktak a szegényebb családok, köztük a „hívők”, illetve szombatisták, az adventisták.

A 48-as házszám alatt a falu mindenese, Simó Béla Mózsi lakott. Megkülönböztető nevét testvérbátyjától örökölte. A halottas anyakönyvből következtetve, 1916-ban született. Kissé szellemi fogyatékos volt. Egyedül tengette életét. A falu minden házához bejáratos volt. A házkörüli és mezei munkákban mindenhol segített. Hozzánk is sokszor eljött fát vágni. A falu jószívű adakozásából és napszámból tartotta fenn magát. 69 éves korában 1985. április 3-án halt meg tüdőgyulladásban.

A 49-es házszám alatt, a pipei adventisták vezetője, Orbán Imre lakott családjával: feleségével és két gyermekével. Anyakönyvi adatokat róluk és a többi hittestvéréről nem tudok felmutatni. A balavásári gyülekezethez tartoztak, ott anyakönyvelhették őket. Mindkét gyermekét, *Imrét és Magdát* feleségem tanította. *Magda* beszédhibás volt. A feleségem túlórázott vele, hogy a tanulásban ne maradjon el és ne legyen a többi gyermek gúnyolódásának célpontja. Orvosi kezelés eredményeképpen beszéde normális lett. Kicsi *Imre* iparos pályára lépett, szobafestő lett. Az édesapja bibliát olvasó és ismerő ember volt. Becsületes munkásemberként

ismertem meg őket. Később Egrestőre költöztek, ahol hittestvérei közül többen laktak és közelebb kerültek balavásári központjukhoz. Velük egy fedél alatt lakott Pipén Orbán Imre anyósa, az 1888-ban született *Bálint Mária*. Amilyen buzgó hívő volt Imre, éppen olyan vallásos, templomba járó asszony volt az anyósa. Vallásosságát, Imre tiszteletben tartotta. Mári néni 69 éves korában, 1957. szeptember 8-án halt meg végelgyengülésben.

Az 50-es házsám alatt lakott a pipei adventisták nesztora, legöregebb tagja, Orbán Áron, a suszter. Vele együtt lakott elvált lánya, Mészáros Ibolyka hasonnevű lányával és a kisfiával. A fiatalabb Ibolyka, amint már szó esett róla, a falu rangos családjába, a Pali fiak közé került.

A hívők csoportjába tartozott az *52-es szám alatt lakó Mezei Borka Juli néni*, hasonnevű leányával. Fonással és napszámmal keresték kenyerüket.

A pipei adventisták a falu társadalmi, közösségi életében nem vettek részt. A faluban missziós tevékenységet nem fejtettek ki. Minden szombaton legyalogoltak a 16 km-re levő balavásári imaházukba.

Az 51-es házsám alatt lakott, az 1900-ban született Gergely Kerekes István, feleségével, az 1901-ben született, római katolikus, zetelaki származású, Szávuly Ilonával, valamint István fiúkkal. Mindketten, mint fiatalok, Medgyesen szolgáltak, ott ismerkedtek meg és keltek egybe. Onnan jöttek haza a férj falujába. Pista bácsi párttag volt. A nádasi szászokéból kisajátított földjükön gazdálkodtak.

Fiúk, István, az esketési anyakönyvből következtetve, 1928-ban született. 20 éves korában ismertem meg. Jó munkás, dalos kedvű legény volt. Nyári estén, a „Felszeg”-en szépen csengő énekszó zendült végig. Tudtuk már hogy Kerekes Pista megy Orbán Geci Ilonához vizitába. A vizitajárás eredményéről Ilonával kapcsolatban a 25-ös háznál beszámoltam.

Pista legénykorában is, házasemberként is amatőr színjászó volt, az általunk rendezett népszínművekben. Már, mint házas-

ember, játszott a „Falu rosszá”-nak a főszerepét. A szereplőgárda olyan sikeresen játszott, hogy még a szomszéd falvakba is meghívtak vendégszerepelni.

Pisták Nádásra való költözésük után az öregek a „Fellegvár”-i házukban magukra maradtak. Előbb Pista bácsi halt meg 1961. december 13-án, 61 éves korában, érzelmesedés okozta gutaütésben. Ilonka néni, római katolikus vallása mellett végig kitartott, de azért unitárius szertartással temették el, 1968. december 16-án, 67 évesen. Szívbjában halt meg.

Az 53-as házszám alatt, az 1880-ban született, *Demeter Csöbi Mihály bácsi lakott családjával*. Pipén, mindenki Csöbi Minya bá'-nak ismerte. Megkülönböztető nevét szülőfalujától kapta. Fiatal korában a Csöbbel szomszédos Bordoson szolgált az unitárius lelkésznél, Kovács Istvánnál. A lelkész átkerült Pipére, magával hozta kocsisát is. A gazda a papok sorsát követve más eklézsiába ment, de Minya Pipén maradt. Római katolikus léte, unitárius családot alapított. Családja boldogulásáért sokat fáradozott. Pipei papságom utolsó éveiben két kicsi lovával a naponta összegyűlt tejet hordta a nádas csarnokba. Lovai mellett nagy vigyázattal kellett elmenni. Amilyen kicsik voltak, éppen olyan nagyot tudtak rúgni a figyelmetlen járókelőn. A jó Isten Minya bácsit hosszú élettel áldotta meg. 92 éves korában, 1972. március 2-án halt meg, végelgyengülésben.

Kétszer nőszült. Első feleségéről az anyakönyv nem tesz említést. A második, *Bálint Júlia*, 1894-ben született, 68 éves korában, 1962. október 13-án temették el, végelgyengülés okozta halálát.

Gyermekei:

a) *Az első házasságból:*

1. *Mária* a halottas anyakönyvből következtetve, 1916-ban született. Fiatal korában Szebenben szolgált. Ott született *szerelemgyermekét*, *Andrást hazahozta*, itthon nevelte fel, nehéz körülmények között. Fél karjára nyomorékon, mindent elkövetett, hogy gyermekének a mindennapi kenyerét előteremtse. Iskolaszolgának is beállott, hogy biztos keresethez jusson. Andrásból

később traktorista lett. A faluból eltávozott, a Mezőségen telepedett le. Nyomorék édesanyját még sem vette maga mellé, hogy fáradozását meghálálja. Ahogy a faluban hívták, Csöbi Mári, 76 éves korában, 1992. február 18-án halt meg végelgyengülésben.

2. *Árpád* adatai az anyakönyvben nem találhatóak. Csak gyülekezeti naplómiban van feljegyezve neve, évszám nélkül.

b) *Második házasságából:*

1. *Júlia* 1928. december 12-én született és a hagyományos hat hétben, december 31-én keresztelték. Keresztszülők: két barátházaspár. Több adatát nem találtam az anyakönyvben.

2. *Ilona* 1931. december 20-án született, de csak 1933. március 12-én keresztelte három házaspár, az édesanya rokonai. Több adatot az anyakönyvben nem találtam.

3. *Ida* 1935. november 6-án született, december 31-én keresztelte egy házaspár, a szülők jó barátja. Konfirmándus növendéke volt. 28 éves korában, 1963. november 9-én *esküdött meg* a 24 éves *Barabás Lajos, székelyvéckei, római katolikus ifjúval*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon volt.

Ezzel lejtünk a „Fellegrár”-ból és a házalást újból a „Felszeg”-en folytatjuk. *Felfelé, az utca baloldalán jöttünk, most visszafordulva, jobb oldalon haladunk végig.*

Az 54-es telken lakott az újlaki születésű, előbb görög katolikus, majd ortodox vallású, román nemzetiségű, Medrea Mihály komám, népes, magyar családjával. Édesapjával a háború alatt Pipére jött majornak. A szegődség lejártá után az édesapja hazament, ő itt maradt. A felsőbb közigazgatási hatóság, a 18 éves legényt kinevezte pipei bírónak. Ezt a tisztséget, abban az időben csak román ember tölthette be. A faluban, később letelepedett másik román ember, Lighizău, akkor még „grancsár” (határőr) volt, nem jöhetett számításba.

Medrea Mihály, 18 éves korában, nem csak bíró, hanem házasember lett. *Feleségül vette, a 23 éves, Orbán Kádár Juliskát, Orbán Áron (63. házszám) leányát. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napon, 1943. szeptember 12-én volt. Mint házasember végezte el a katonaságot. Leszerelése után az ifjúsági munkánkban is segítségünkre volt. A kötelező ünnepek*

műsoraihoz, a katonaságnál megismert és előírt énekeket a fiataloknak betanította. Mihály koma apósától kapott földjét és 6 ári szőlőjét két lovával szorgalmasan dolgozta. Majorosságot is vállalt. Még a messzi Szászdályába is elszegődött.

A pipei unitárius magyarok számát *szép gyermeksereggel gyarapították*:

1. *Erzsébet* 1943. október 22-én született. A hagyománytól eltérően, december 26-án keresztelték. Egy ifjú hajadon leány és két ifjú legény voltak a keresztszülők.

2. *Mihály* 1944. december 3-án született. A hat hétben, december 26-án őt is karácsony másodnapján keresztelte két házaspár, az anyai nagyapának barátai.

3. *István* nevét csak a gyülekezeti naplóm rögzíti, születési dátuma nélkül. Az anyakönyvben nem találtam bejegyzését.

4. *Etelka-Juliánna* 1951. január 21-én született, március 26-én kereszteltem. A család úgy tartotta ildomosnak, ha a megyebíró unokáját a lelkész felesége tartja keresztvíz alá. Így lett Medrea Mihály a kománk és felesége, Juliska komámasszonyunk. Rajtunk kívül még a szomszéd házaspár, egy legény és egy hajadonleány is a keresztszülők közé tartoztak.

5. *Aron* 1952. augusztus 13-án született, a hagyománytól eltérően, november 2-án kereszteltem. Az anyakönyvben egy gyermeknek sem találtam további adatát.

Medrea koma is kimenekítette családját a kollektív elől a faluból. Előbb szülőfalujában, Újlakon telepedtek le, majd Küküllősárdra költöztek. Évtizedek múlva az egyik egyházi gyűlésen, Medrea Pistivel találkoztam. Büszkén újságolta hogy ő a sárdi unitáriusok megyebírója, az apja pedig a románok kántora.

Az 55-ös számú telek, az egyik legrégebbi pipei család, a Ferencz testvérek tulajdona. Az egykori gazdaságra, ottani szolgálati éveim alatt már csak a nagy kőház emlékeztetett. Két testvércsalád lakott benne: Mihály és József. Megkülönböztető nevük nem volt. Más ilyen nevű család a faluban nem élt.

Ferencz Mihály 1898-ban született. Nehéz természetű ember volt. Szerette a rendet betartani, de ő maga annak megteremté-

séhez nem járult hozzá. Ő más elfoglaltságot keresett magának. Az aratóba csak alkonyatkor ment ki, a munkát számbavenni. A kalangyák katona-glédába kellett álljanak. Ha, valamelyik a sorból kilátszott, családja tagjaival a kévét szétszedette és újrarakatta, hogy a sor egyenes legyen. Igás állatot nem tartott, pedig földjei terjedelmét tekintve a falu közepes gazdái közé tartozhatott volna. Erre utal 18 ári nagyságú szőlője is. Földje megmunkálásához szükséges fogatos munkát az azt végző falubeliéknél ledolgoztatta családtagjaival.

Nem volt iszákos ember, mégis szűkösen éltek. Házassága révén, jó módú családokkal került sógorságba. *Felesége, Burus Juli néni*, a volt bírónak, Burus Andrásnak testvére, 1894-ben született. Férje természetének ellentéte volt. Végtelen türelmes, jó munkás asszony volt. Mínya bá'-nak sok szeszélyét eltűrte.

Habár az anyakönyvi kötet esküvőjük napját nem idézi, első gyermekük születési dátumából következtetve, fél évszázadnál többet éltek együtt. Hamarabb Mihály bácsi halt meg, 74 éves korában, 1972. június 2-án, prosztatarák áldozata lett. Juli nénit hosszú élettél áldotta meg a jó Isten. 90 éves korában, 1984. december 5-én halt meg, végelgyengülésben.

Egymás ellen viharzó életükben 8 gyermekük született:

1. *Károly* 1923. március 24-én született, a hagyományos hat hétben, április 20-án keresztelte egy házaspár, a pipei családok többszörös komája, Zongor Samu és neje, Orbán Sári néni. Pipére kerülésem első évében, fiatalon, java legénykorában, 25 évesen, 1948. október 20-án temettem el. Tüdővérzésben halt meg.

2. *Mihály* 1924. október 29-én született, a hagyománytól eltérően, december 28-án keresztelte egy házaspár, az édesanyjának leánykori, szembelakó szomszédja. Szellemileg fogyatékos létére, házkörüli és mezei munkára jól fel tudták használni.

3. *Irma* 1926. szeptember 24-én született. A hagyománytól eltérően december 5-én keresztelte egy házaspár, az édesapának legénykori jó barátja. 23 évesen ment férjhez, a 24 éves, *magyarzsákodi, unitárius Hegedűs István ifjúhoz*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1949. december 27-én volt. Tanúk előtt eskettem meg őket.

4. *János* 1928. szeptember 13-án született, a hagyománytól eltérően, 1929. január 13-án keresztelték. Keresztzülei, a családnak harmadik szomszédja voltak. A család legértékesebb tagja lett. Ipari pályára lépett, szabóságot tanult. Mint jó mester, Segesváron telepedett le. Ott nősült és alapított családot, szorgalmas munkájával szerzett, saját házában. Szüleit, testvéreit, sokat segítette. *Özvegyen maradt édesanyját magához vette, öregségében ápolta, gondozta.* Juli néni náluk halt meg.

5. *Árpád I.* 1931. április 18-án született, négy hónap múlva, augusztus 8-án keresztelte ugyanaz a házaspár, aki az első fiút is. Három éves korában a skarlát elragadta.

6. *Ida* 1934. április 24-én született, nyolc hónap múlva, december 23-án keresztelte az édesapának egy másik legénykori barátja és felesége.

7. *Árpád II.* 1937. június 4-én született. 1938. március 20-án keresztelte két házaspár: az egyik az édesanyjának a testvére. Csecsemő korában meghalt. Halálát csak a keresztelési anyakönyv „Megjegyzés” rovatában jelzi: „mh” beírás. A halotti anyakönyvben neve nem található.

8. András neve csak a gyülekezeti naplóban szerepel, születési-keresztelési dátum nélkül. Az anyakönyvben nem találtam rá. Idegbeteg gyermek volt. Úgy látszik, a szülők egymás ellen viharzó élete rajta hagyott nyomot. Ludasra, az idegbeteg gyermekek otthonába került. Jani bátyja többször felkereste. Ott is halt meg.

Az 55-ös számú telken, a köház pitvarából nyíló hátulsó szobában lakott feleségével a másik Ferenc testvér is, József, az 1894-ben született Rűsz Judittal, a Rűsz Albert bácsi (16. házszám) testvérével. Juci néni özvegyen, a halotti könyvből következtetve, 37 éves korában (esketési életkorukat az anyakönyv nem közli) ment férjhez a legényember Ferenc Józsefhez. Polgárilag és egyháziilag is egy napon esküdtek meg, 1931. január 10-én. Egyházi esküvőjük a lelkészi irodán, tanúk előtt történt.

Józsi bácsi, csendes természetével ellentéte volt testvérenek. Huszonöt évet éltek együtt. Előbb Juci néni halt meg, 62 éves

korában, gyomorrákban. 1956. április 20-án temettem el. *Józsi bácsit*, egyedül maradván, a *Bordoson élő, Vajda Zakariásné – Mári testvére, vette magához*. Ott is halt meg, ott is temették el, 1965 őszén. Életkorát, halála, temetése pontos idejét az anyakönyv nem jelzi.

Egyetlen gyermekük, *József*, 1933. december 24-én született. Születése után meghalt. Az anyakönyv bejegyzése szerint: „bábaasszony keresztelte meg”. Tátrai Zsuzsanna megállapítása itt is érvényesül: „Ha az újszülött gyenge volt, a bábaasszony keresztelte meg.”³³

Az 56-os házszám alatt lakott az 1897-ben született *Simó Magyar Áronné, Pázsint Judit*, özvegyasszony. Férjével, tíz évig élettársi kapcsolatban éltek. Viszonyukat 1930. szeptember 14-én törvényesítették. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük ezen a napon volt. Simó Áron akkor 31, Pázsint Judit 33 éves volt. Összesen 24 évet éltek együtt. Simó Áron, java férfikorban, 45 évesen, vesebajban halt meg, 1944. június 9-én. Juci néni férjét, 24 évi özvegység után követte. 69 éves korában, 1966. április 15-én halt meg a szebeni elmegyógyintézetben, sárgaságban.

Gyermekeik:

1. *Áron* születési-keresztelési adatait, a meglevő anyakönyvi kötet nem tartalmazza. Esketési adatából következtetve 1921-ben született. Fiatalkorában „pakulár”-nak szegődött, felnőtt korában major lett. 24 éves korában megházasodott. A *harasztkereki Barát Máriát vette feleségül*. Polgárilag 1945. április 3-án, egyházilag, tanúk előtt, április 9-én esküdtek meg. Házasságuk rövid ideig tarthatott, mert 1947-ben, Áront mint elvált embert ismertem meg. Azután nősült újra. Egy *nagykendi* özvegy vagy elvált, *gyermekes asszonyt vett el, akit Katinak hívtak*. Elkerültek Pipéről. Évtizedek múlva, Balavásáron találkoztam Áronnal, mint az ottani termelőszövetkezet állatgondozójával. Az autóbusz állomása mellett csinos kis háza volt.

2. *János* édesanyja nevében van beírva. Simó Áron mint természetes apa szerepel. 1923. május 2-án született, a hagyományos

³³ *Magyar Néprajzi Lexikon* 1977, I. 176.

hat hétben, május 25-én keresztelte egy házaspár, apai jó barát. Családja révén bővebben szólok róla.

3. *Lajos* 1926. október 10-én született. Keresztelési adata nincs beírva. A megjegyzési rovatban ez áll: „mh”. Halálának dátuma ismeretlen.

4. *Mihály* a szülők rovatában csak „Pázsint Judit, megesett nő” szerepel. 1929. május 12-én született, a hat hétben, 24-én keresztelte özv. Gergely Mihályné és még két barátházaspár. A megjegyzési rovatban itt is ez áll: „mh”. Halála ideje nincs bejegyezve.

5. *István* 1934. december 19-én született. A hat hétben, 1935. január 27-én keresztelte egy házaspár, jó barát. Szülei házában alapított családot. 24 éves korában nősült, a nála két évvel idősebb, a 26 éves *Orbán Rózát*, Orbán Gyula bácsi leányát vette feleségül. Polgári és templomi esküvőjük, 1958. december 21-én volt. Ifjú házasokként, ők is vállalták a faluban maradást, később a kollektívnormát.

Gyermekeik:

1. *István* 1959. november 20-án született, a hagyománytól eltérően, 1960. április 18-án keresztelte két házaspár, egy jó barát és egy szomszéd. 28 éves korában vette feleségül, a 22 éves, *székelyvéckei születésű, római katolikus Dénes Erzsébetet*. Polgári esküvőjük 1987. március 14-én, a templomi, április 25-én volt. Segesváron telepedtek le.

2. *Árpád* 1963. július 18-án született és a hagyománytól eltérően 1964. március 30-án keresztelte két házaspár, a harmadik szomszéd és az édesanya testvére. Az anyakönyv több adatát nem ismerteti.

3. *Emma* 1967. december 29-én született és 1968. április 15-én keresztelte két házaspár. Az első neve kiolvashatatlan, a második az édesanya unokatestvére volt. Az anyakönyvben róla sincs több adat.

4. *Róza* 1969. augusztus 27-én született. A hagyománytól eltérve jó későn 1970. június 1-jén keresztelte két keresztszülőpár: az első más falusi, a második nevét nem tudtam kiolvasni. 22 éves volt, amikor férjhez ment a 25 éves, *kissolymosi unitá-*

rius Berkeszi Istvánhoz. Polgári esküvőjük 1991. április 26-án, a templomi május 18-án volt. Segesváron telepedtek le.

A szomszédban az 56a házszám alatt is özvegyasszony lakott, az 1905-ben született Fazakas Mária, Rűsz Lajosné, a Fazakas Pista (3. házszám) bácsi leánya. Eleinte, ők is törvénytelen házasságban élhettek, mert 1928-ban született első gyermekét az ő nevének anyakönyvelték. Természetes apa nincs bejegyezve. Az 1931-es születésnél már a törvényes apa, Rűsz Lajos szerepel. Élettársi viszonyukat 1930. december 3-án törvényesítették. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napon volt. Az anyakönyvbe, mint legény és hajadon vannak beírva. A vőlegény 25, a menyasszony 27 éves. Hány évet élhettek együtt, nem tudtam megállapítani. Rűsz Lajos halálát az anyakönyvben nem találtam meg. 1947-ben, én Mári nénit özvegyasszonyként ismertem meg. Hűséges templomba járó, imádságos lelkű asszony volt. 57 éves korában, 1962. június 28-án meghalt.

Gyermekei:

1. *Margit* 1928. június 12-én született. Két hónap múlva, augusztus 12-én keresztelte két házaspár, az édesanyának leánykori barátnői. Férje révén, a 11. házszámnál emlékeztem meg róla.

2. *Lajos I.* 1931. július 23-án született, keresztelése is ugyanazon napra van beírva. Nem lehet tudni, hogy halva született-e vagy élt-e egy pár óráig. A megjegyzési rovatba „mh” van bejegyezve. A csecsemő meghalt, de a neve következő testvérében tovább élt.

3. *Lajos II.* 1933. július 26-án született, augusztus 13-án keresztelte három házaspár, az édesapának legénykori jó barátai. Később szólok róla.

4. *Sándor* 1934. december 7-én született, a hat hétben december 31-én keresztelte egy házaspár, az édesapának jó barátja. Másfél éves korában, gyomorhurutban meghalt.

A fiatal Rűsz Lajos az 56a házszám alatti szülői házba hozta fiatal feleségét, a már említett, 23 éves, Bálint Dombi Ilonát. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1958. február 12-

én volt. Fiatal házasságként ők is a faluban maradtak. Vállalták a kollektív parancsuralmát, de gyermekeiket a családi fészekből kirepítették. 35 évet éltek együtt. Lajos aránylag korán itt hagyta családját. Alig volt 60 éves, mikor 1993. március 13-án szívinfarktus kiragadta övéi közül.

Gyermekeik:

1. *Lajos* 1959. augusztus 1-én született, a hagyományos hat hétben, szeptember 18-án keresztelte két házaspár, az édesanyjának testvére és leánykori barátnője. 24 éves korában megházasodott. *Felesége a 21 éves román nemzetiségű, ortodox vallású Butea (Pintea?) Ioana* lett. Polgári esküvőjük 1982. augusztus 21-én, az egyházi – tanúk előtt – 1983. január 29-én volt. Segesváron telepedtek le. Itt született meg 1982. július 16-án, a polgári esküvő előtt *Tünde-Izabella leányuk*, akít a szülők egyházi esküvője napján keresztelt két házaspár, az édesapa rokonai.

2. *Zita* 1963. október 7-én született és a hagyománytól eltérően december 26-án, karácsony másodnapján keresztelte az édesanya nagynénje és a bal oldali szomszéd házaspár. 21 éves korában ment férjhez a pipei születésű, de Nádasra költözött, 23 éves Simó Árpádhoz. Polgári esküvőjük 1984. augusztus 22-én, a templomi szeptember 1-jén történt.

3. *Zoltán* 1969. május 26-án született, a hagyománytól eltérve, augusztus 31-én keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátja, az édesanyjának nagynénje. 23 évesen vette feleségül *Pál Máriát*, kinek életkora, születési helye, vallása az anyakönyvből nem derül ki. Polgári és templomi esküvőjüket egy napon, 1992. január 22-én tartották. Segesváron telepedtek le. Itt született *Zoltán fiúk*, 1992. november 11-én és a hagyományos hat hétben, december 27-én, karácsony harmadnapján keresztelték. A keresztszülei, az édesanya és édesapa testvérei voltak. Két házaspár, valamint két ifjú legény és egy hajadon leány.

4. *Jenő* 1971. január 26-án született. A hagyománytól eltértek, mert hat hónap múlva, augusztus 22-én keresztelte két házaspár, az egyik az édesapának rokona, a másik neve kiolvashatatlan. 24 éves korában megházasodott a 17 éves nádasai, szász nemzetiségű, evangélikus vallású *Cloos Ursulát vette feleségül*, kinek

családnevét később felvette. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napon, 1994. szeptember 29-én volt. Az édesapa nevét öröklő Jenő fiúk 1994. december 23-án született és 1995. február 13-án keresztelték, de a komák neve az anyakönyvből hiányzik. Itt már az édesapa Cloos Jenő néven szerepel.

Az 57-es házszám az idős és ifjú Gergely Simó András István portáját jelzi. Pista bácsi 1896-ban született. Rendszertető, rendtartó, pedáns ember volt. Ő volt a falu állatorvosa, az állatbetegségek gyógyításához jól értett. Fekete „Rigó”-ját (a lovát) testvérként szerette. Egy vékásnál nagyobb, (8 ári) szőlőjét szakértelemmel művelte. Feleségét, Simó Máriát, a Simó Péter testvérét, 43 éves korában, még mint beszolgáló lelkész temettem el: 1947. január 7-én. Méh-operáció közben halt meg. A megmaradt anyakönyvi kötet házasságkötésük idejét nem ismerteti. Fiúk születési adatából következtetve 25 évet élhettek együtt. Pista bácsi 76 éves korában, 1972. január 18-án halt meg végelgyengülésben.

Egyetlen fiúk:

István 1923. március 3-án született, s a hagyományos hat hétben, április másodikán keresztelte egy házaspár, az édesapának legénykori jó barátja. 23 éves korában megházasodott. A Gergely Pali Mihály, 21 éves, Irma leányát vette feleségül. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1946. április 20-án volt. Az ifjú Sebe Ferenc magyarországi lelkész eskette meg őket. Pistát annak idején az öreg Sebe Ferenc keresztelte meg. Komoly, törekvő, egyházas szellemű ifjú házaspárnak ismertem meg őket. Hétköznap a mező barázdájában szorgoskodtak, vasárnap az Isten házában imádkoztak. Mint általában a pipeiek, ők is tudták hogy „Emberé a munka, Istené az áldás”. Egy vékás, 7 ári szőlőt műveltek.

Pista egyházi is volt, Magyar János társával híven szolgálták a gyülekezetet. Feleségével, Irmával 48 évet éltek együtt, aki 69 éves korában, 1994. április 9-én meghalt. Halála okát az anyakönyv nem jelzi.

Gyermekeik:

István 1947. november 25-én született, a hagyománytól eltérve, 1948. május 17-én kereszteltem meg, négy keresztszülőpár jelenlétében. A főkeresztszülő a családdal jobboldalt szomszéd házaspár, a második házaspárnál pedig a férj az édesapának legénykori jó barátja. A harmadik házaspár az édesanyának unokatestvére, a negyedik az ő leánykori jó barátnője, valamint egy ifjú legény, az édesapának „egybéli” barátja. Segesváron telepedett le.

Irma 1949. június 20-án született, a hagyománytól eltérően, október 2-án kereszteltem, két házaspár előtt. A keresztyánok, az édesanyának leánykori barátnői voltak. 24 éves korában *ment férjhez*, a 30 éves református vallású segesvári, *Koncz Kálmánhoz*. Polgári esküvőjük 1973. május 3-án, a templomi két nap múlva, május 5-én volt. Előbb Segesváron telepedtek le, majd Marosvásárhelyre költöztek. További adatairól az anyakönyv nem tudósít.

Lajos 1955. november 10-én született. 1956. március 25-én kereszteltem három keresztszülőpár jelenlétében az édesanya, édesapa ifjúkori barátai. Lajos több adatát az anyakönyvben nem találtam.

Csaba 1961. február 12-én született, július 23-án keresztelte két házaspár: az első az édesanyának ifjúkori barátnője, a második házaspár nevéből csak „Gyulát” lehet kiolvasni. 26 éves korában házasodott meg. *A kiskendi* születésű 22 éves református vallású *Menyhárt Erzsébetet vette feleségül*. Polgári esküvőjük 1987. április 21-én, a templomi május 26-án volt. Segesváron telepedtek le. Róla sincs több anyakönyvi tudósítás.

Pistákék gondozták édesapja szellemileg fogyatékos testvérét, Rózát.

Az 58-as házszám alatt, az 1907-ben született, *Orbán Pap Mózes* családjára keserű fájdalmat robbantott a második világháború. A bécsi döntés a rettegett „koncentra” őt is menekülésre kényszerítette. Ő is elhagyta faluját és családját, Besztercén kötött ki, ahol a pipei menekültek összetartottak. Együvé tartozásukat segítette a Kolozsvárról kijáró R. Filep Imre, későbbi

budapesti lelkész, a későbbi magyarországi unitárius püspök missziós szolgálata. Mózsi bácsit, átszökése után idővel, besorozták magyar honvédeknek. Az orosz frontra került s ott fogságba esett. Négy év után szabadult az embert állati módon gyöttrő lágerélettől. 1948. augusztusának egyik vasárnap délutánján a férfiak egy csoportja a kántori lakás – akkor már kultúrotthon – udvarán kuglizott. Egyszer csak valaki a kapuból elkiáltja magát: „Jó Pap Mózsi bá”! Az egész társaság kitódult az útra üdvözölni a rég nem látott falubelit. A felszeg útján Mózsi bácsi ballagott felfelé. Kiszabadulva a jó barátok öleléséből, nyolc éve elhagyott otthona felé sietett, hiszen 33 éves volt, mikor a „Bükk” legelőjén átszökött Véckére, s onnan Besztercére. 41 évesen tért haza. Nyolc év távollét után vágyott viszontlátni családját. Lesújtó csalódás fogadta. Családjának csak töredékét találta otthonában.

Távollétében felesége élettársi viszonyba került Petrițan Ioan regáti határőrrel. Nádason laktak, viszonyukból gyermek is született. Mózsi bácsi gyermekeinek egy része anyai nagyanyjuknál, az idős Rűsz Sándornénál talált menedéket, más része az édesanyjával maradt. Volt, aki közben meg is házasodott. Legnagyobb fiánál, Sándornál talált menedéket. Mózsi bácsi megkísérelte visszaállítani családjáé egységét. Hazahozta feleségét, egybegyűjtötte gyermekeit s anyósához költöztek. Itt igyekeztek új életet kezdeni. Nem volt kivel. Juli néni nem tudott ellenállni a kísértésnek, visszament Petrițanhoz.

Orbán Pap Mózsi bácsi családi tragédiájával kapcsolatban, felesége házasságtörése felett nehezen tudok pálcát törni. Az adott történelmi körülményeket veszem figyelembe. Juli néni ahhoz, hogy férjével találkozhasson, többször át kellett lépnie a bécsi döntés határát. Ilyenkor szüksége volt a Regátból ide vezényelt Petrițan „grenicser” segítségére. Ő a súlyos börtönbüntetéssel járó, tiltott határátlépés felett szép summáért szemet hunyhatott. Jutalmul Juli néni börtönnel való fenyegetéssel magához kényszeríthette, a védtelen asszony börtöntől való félelmében engedhetett a kényszernek. Így keletkezhetett a szép család tragédiája.

Mózsai bácsi rövid egyedüllét után, *Bálint Dombi Lajosné, Hermina néni* személyében méltó élettársra talált. Új házasságába magával vitte legkisebb leányát, aki Hermina néni gyermekeivel testvéri viszonyban nevelkedett.

Mózsai bácsi csendes, megbízható, jó munkás, buzgó templomba járó ember volt. A falu közvéleménye s a gyülekezet a Hermina nénivel való együttélését nem minősítette vadházasságnak. Megértették, hogy a négy gyermekes özvegyasszony és a cserbenhagyott családapa egymás segítségére vannak utalva. Szimbolikus eklézsiakövetés után úrvacsorával is élhettek. Mózsai bácsit presbiternek is megválasztották. A falu közéletében is szerepet vállalt. Részt vett a kultúrotthon bizottságában, falufelügyelőként Pipét a nádasi néptanácsnál képviselte.

Hermina nénivel való 44 évi, békés együttélés után, 86 éves korában, 1993. március 12-én végelgyengülésben meghalt.

Orbán Pap Mózes és Rüszt Júlia gyermekei:

1. *Sándor* 1927. május 2-án született, a hagyományos hat hétben június 7-én keresztelte egy házaspár, a pipeiek többször említett komája, Zongor Samu és felesége. Alább visszatérek hozzá.

2. *Juliska* 1929. március 29-én született, hagyományosan a hat hétben április 14-én keresztelte egy házaspár, az édesapának rokona. Édesapja távollétében, miután az édesanyja elhagyta családját, Sándor bátyjával és Ella húgával, az apai hajlékban húzódtak meg. Testvéreire mosott, főzött, gondozta őket. Édesapja hazatérése után nemsokára 23 éves korában *férjhez ment* a 26 éves *besztercei, református Péter Sándor ifjúhoz*. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük 1951. október 14-én volt. A faluból elköltöztek.

3. *Irén* 1931. december 15-én született. Őt is a hagyományos hat hétben, december 26-án, karácsony másodnapján keresztelte két házaspár. A családnak akkori bal oldali szomszédja, valamint az édesanyjának leánykori szomszédja. A család szétesése után nagyanyjánál, Rüszt Sándornénál talált menedéket. Lakott Nádason édesanyjánál is. 25 éves korában *férjhez ment* a 24 éves *Bálint Ágoston Domokoshoz*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1957. január 6-án volt. Később említtem őket.

4. *Mózes* 1937. június 4-én született, a hat hétben július 11-én keresztelte egy házaspár, a lelkészi család (Kozma Béla és felesége, Tesla Aranka). Konfirmándus növendéke volt. A család megbomlása az ő lelki világában hagyott legmélyebb nyomot. Őt is nagyanyja vette védőszárnyai alá. Több adatát az anyakönyv nem közli.

5. *Ella* 1940. január 4-én született, őt már a hagyománytól eltérően 12 hét múlva, március 31-én keresztelte két házaspár szintén a lelkészi házaspár, valamint az édesanyjának egy rokona. Még pólyás vagy a pólyából alig kikerült gyerek lehetett, mikor az édesapja elhagyni kényszerült családját. Iskolás korban járt, amikor megismerte. Családi körülményei okozhatták beszédhibáját. Feleségemnek tanítványa volt. Iskolán kívül sokat foglalkozott vele, míg dadogását legyőzte. Mostohaanyja, Hermina néni is szeretettel viselte gondját. Mire konfirmándusom lett, a kátéból értelmesen, folyékonyan tudott felelni. További életútjáról *férje, Simó Jenő* révén megemlékeztem.

Észrevétel: Szépen, hagyományos keretek között fejlődött a család a második világháborúig. Négy gyermek ülte körül a megterített asztalt. Az ötödik a bölcsőből mosolygott testvéreire. Amikor a szülői szeretetre a legnagyobb szükség lett volna, akkor robbantotta szét a történelem vihara a kis családot. Az édesapát a bécsi döntés, az édesanyját a román „grenicser” sodorta el gyermekei mellől.

Az 58-as házba Orbán Pap Mózes bácsi hazajövele előtt oda-házasodott fia, Sándor, 20 éves korában. A 18 éves Burus Sárít, a volt bíró, Burus András leányát vette el. Polgári és templomi esküvőjük egy napi eltéréssel 1947. március 29-én, illetve 30-án volt.

Gyermekeik:

1. *Sándor I.* 1947. augusztus 13-án születetett, 18-án keresztelte egy házaspár, a tanító, aki lelkész hiányában el is temette.

2. *Ida* 1948. október 24-én született. A hagyománytól eltérően 1949 január 9-én kereszteltem, három házaspár előtt. A szomszéd és jó barátok voltak a komák.

3. *Sára* 1952. február 7-én született, őt is a hagyománytól eltérően augusztus 3-án kereszteltem. A főkeresztanya a szomszéd hajadon leány volt, rajta kívül még egy jó barát házaspár volt a keresztszülő. 21 éves korában *férjhez ment* a 23 éves gagy unitárius *Hurubás Attilához*. Polgári esküvőjük 1973. augusztus 30-án, a templomi szeptember 29-én volt. Segesváron telepedtek le. A pipei anyakönyv nevüket többet nem említi.

4. *Sándor II.* 1957. január 4-én született, hagyománytól eltérően november 3-án keresztelte két házaspár – egy jó barát és a szomszéd.

Az 59. szám alatt *Orbán Gyula és családja* lakott – születési dátumukat alább közlöm. A Felszeg egyik legszebb, utcára nyíló, négy ablakos „L” alakú, 2 szoba, konyha-kamrás, tornácos házukat a szász típusú, kétfelé nyíló magas kapuval, saját szorgalmukkal emelték. Gyula bácsi megfontolt, munkás ember volt. Méheitől megtanulta a szorgalmas gyűjtést. A pipei, nehezen művelhető hármashatáron szép kis vagyont szerzett. Jövedelmi forrásukat növelte a családjával telepített fél hold – 28 ári – terjedelmű szőlőjük. Anyagi előmenetelükhöz *felesége, Burus Róza* néni, a Burus András másik testvére is hozzájárult. Amit Gyula bácsi szekérral a nagykapun behordott, azt Róza néni gondosan beosztotta.

Az anyagiak mellett a lelkiekről sem feledkeztek el. Kihasználták a templom közelségét, szemben laktak vele. Annak, vasárnapról-vasárnapra, buzgó látogatói voltak. Jól tudták, „nem csak kenyérral él az ember, hanem Istennek ígéjével is”.

Gyula bácsival kapcsolatban, az ő hibáján kívül, kellemetlen emlék villan fel bennem. A pipei életünkben még be sem melegedtünk, mikor odaköltözésünk második hetében a faluban megjelent a Magyar Népi Szövetség kiküldötte, egy bizonyos Damó nevű táskás ember. Magával hozta az Ekés Front (Groza Péter által alapított, román politikai párt) nádasi tagozatának elnökét, valamint két csendőrt. Megkezdték a falu elején minden háztól bizonyos mennyiségű törökbúzáat rekvirálni. Végigjárván a falut, az iskolába gyűlést hívtak. Gyűlésbe menet, Gyula bá-

csival találkoztam. Elkeseredve panaszolta nekem, hogy padlásáról az összes törökbúzáat elvitték.

A falugyűlésben Damó elvtárs elétárta a szokatlan gabonagyűjtés hazafias célját. Hozzászólásomban új falum védelmére keltem, Gyula bácsira hivatkozva, sérelmeztem eljárásukat. Gyűlés végeztével Damó elvtárs szekérre ültetett a két csendőr közé, hogy Nádasra a község házára s onnan, Erzsébetvárosra a börtönbe vitessen. Mikor Nádasra értünk, bement az irodába, Erzsébetvárosra telefonálni. Ekkor az Ekés Front Elnöke hozzám szólt: „Du-te acasă pãrinte” (Menjen haza, Tiszteletes Úr). Úgy is tettem. A magyar ember, a magyar vesztére tört, de a román ember megmentette a magyar papot. Később az esetnek fordítottjáról is beszámolok.

Gyula bácsi családjának születési adatait nem kellett az anyakönyvből kiböngésznem, saját keze írásából közlöm. Ti. tulajdonában volt a Ferencz József-féle: *Unitárius Kis Tükör* egy példánya, ami egy családlátogatásom alkalmával nálam maradt. Azóta is híven őrzöm. Hátsó borítólapján, Gyula bácsi írásával, a következő feljegyzés olvasható:

„Eben az Unitárius Kistükörbe Be Jegyzendő Az én Családom születési Évei és hónapja és napjai Orbán Gyuláé

Az Édesanyánk Rüszi Juliána, Született 1862 Márczius 23.dikán.

Családfő Orbán Gyula Születet 1893. Április 6.dikán.

Neje Születet Burus Roza 1897: Február 4.

Gyerekeik: Orbán Gyula Születet 1920. Január 4.

Orbán András Születet 1922. Január 1.

Orbán Emma Születet 1925. Május 7.dikén

Orbán Dezső Születet 1929 Január 15.dikén

Orbán Róza Születet 1932 November 27.dikén.”

Orbán Gyula bácsiék házasságának tartamára csak következtetni tudok első gyermekük születési idejéből. Eszerint kb. 43–44 évet élhettek együtt. Előbb Gyula bácsi halt meg, 67 éves

korában, érelmeszesedés okozta gutaütésben, 1961. augusztus 9-én. Róza néni 15 évvel később, 1976. október 10-én 79 évesen, tüdőasztmában.

Dezső, a kisebbik, itthon maradt, egyetlen fiú jogán a szülői hajlékban alapított családot. Őt, legszebb legény korában, 19-ik évében ismertem meg.

Értelmes, jó felfogású ifjú volt. Vidáman énekelt és jól táncolt. Táncos tehetsége érvényesült, mikor ő is részt vett a már említett „csürdöngölő” csoportban. Táncuk az ifjúsági versenyek s a szüreti bálók állandó műsorszáma volt. Énektehetségét szentebb célokra is érvényesítette.

Az iskolák államosításakor a tanítókat eltiltották a kántorizálástól és egyéb egyházi ténykedéstől. Az egyházközségekben kántorhiány keletkezett. Az egyház vezetősége a hiány pótlására 6 hónapos énekvezéri tanfolyamot szervezett Kolozsváron. Jó zenei hallású, írni-olvasni tudó, értelmes falusi földműves ifjakat toboroztak. Ide küldtük mi is Dezsőt. Néhaj Péterffy Gyula, a teológia zenetanára úgy bevezette őket a kotta és billentyűk világába, hogy falujukban az egyházi éneket orgonaszóval tudták vezetni. Így lett Dezsőből is pipei kántor. Nyári vasárnapi tanításkor az ifjaknak az énekeskönyv új énekeit tanította. Így akarta az istentiszteleti éneklés repertoárját felújítani.

Egyházi téren kívül az ifjúsági munkánkban is segítségünkre volt. Téli esti összejöveteleinken a fiataloknak népdalokat tanított. Vezérkönyvül az „Erdélyi Fiatalok” által kiadott: „Mi Dalaink”-at szereztem meg számára. Szőkefalván voltam már, mikor lakodalmára visszahívott. Esküvőjéről már említést tettem, a 8-as házszám alatt.

Most gyermekeiken a sor:

1. *Dezső* 1959. április 20-án született, öt hónap múlva, szeptember 27-én keresztelte egy szülőpár, az édesapának első unokatestvére, anyai részről. Az egyházi pályán egy fokkal fennebb lépett, az édesapja kántor volt, ő pap lett. Elemi és középiskolai tanulmányai után teológiát végzett. 24 éves korában megnősült, *Fitori Melindát* – kinek életkora az anyakönyvben nincs bejegyezve –, *vette feleségül*. Polgári és templomi esküvőjük

1983. augusztus 20-án volt Pipén. Illett is, hogy a pipei kántor fiából pap, és a felsőrákosi kántor leányából papné legyen. Székelymuzsnán kezdték szolgálatukat. Azóta a háromszéki Kálnokon pásztorolják a híveket s vigyázzák a falu hagyományát, ahogy azt a Duna Televízióban láthattuk. Valamikor, a 19. század végén Pipéről ment Székely Zsigmond Gyepesre papnak, most Pipe szülöttje az ő útját követi. Dezső ma Homoród mentén, Gyepesen szolgál.

2. *Ibolya* 1960. augusztus 6-án született. 1961. január 8-án keresztelte két házaspár, az első az édesapának legénykori jó barátja, a másik nevét nem lehet kiolvasni. 23 éves korában férjhez ment. A 22 éves *héjjasfalvi*, református *Péterfi Attila* lett a férje. Polgári esküvőjük 1983. augusztus 15-én, a templomi szeptember 10-én volt. Az anyakönyv több adatukat nem ismerteti. A családtól úgy értesültem, hogy Magyarországra telepedtek.

3. *András* 1963. november 10-én született. 1964. március 30-án keresztelte két házaspár. A fő keresztanya az édesanyának testvére, a másik nevét itt sem lehet kiolvasni. Az anyakönyvből több adatát nem ismertem meg.

Az 59. házszám alatti három generáción egy évszázadot végigtekintve társadalmi emelkedést láthatunk. Földműves nagyapának kántor fia, s ennek révén lelkész unokája van.

A szomszédba átlépve, a 60. házszám alatt, a kántori lakásban élt családjával *Major Vencel*, az énekvezér tanító.

Csekefalván született, Székelykeresztúron végezte a tanítóképzőt. A háború után, amikor az állami iskolában is helyre állott a magyar nyelvű tanítás, Pipére került igazgató tanítónak és az egyházközségben kántornak. 26 éves korában itt talált életpárjára. Munkatársát, a sárpataki református 18 éves *Böjte Irént vette feleségül.* Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1946. augusztus 25-én volt. *Gyermeük* is itt született. Apja után őt is *Vencelnek* hívták. Valamelyik szülőnek a falujában keresztelhetnék, mert nevét az anyakönyvben nem találom.

Vencel, a falunak népszerű nevelője volt. Az ifjúsággal sokat foglalkozott. Ő kezdeményezte és vezette le, a hívek anyagi

áldozatával és Gergely Pali Mihály megyebíró segítségével, a háborúban megrongálódott orgona javítását. Az egyházközségnek jegyzője volt. A lelkészi állás üresedése alatt csecsemőket keresztelt és temetett. Sátoros ünnepek másodnapjain, amikor a nádasi szórványban szolgáltam, ő prédikált, és nagypénteken a passiót énekelte. Az 1948-as iskolai reform szüntette meg pipei működését. Azt a tanítót, aki az egyházközségnél kántoriát végzett, nem hagyták régi helyén, máshova helyezték. Vencel hazament szülőföldjére. Előbb a tanügyben, majd az adminisztrációban helyezkedett el. Néptanácsi titkár, később elnök lett.

A 61-es házszám alatt lakott Szabó Irén, 48 éves özvegyasszony két árvájával: Antallal és Irénnel. Szebenből kerültek haza. A családfő, aki katolikus lehetett, mert gyermekei ehhez a valláshoz tartoztak, ott halt meg, az anyakönyv ezért nem tud róluk. Édesanyjukat 49 éves korában, 1949. július 11-én temettem el, tüdőgyengeségben halt meg. Gyermekei így kétszeres árvák lettek.

Anti suhanc korú legényként, két kicsi lovával fuvaroskodva igyekezett a maga és testvére életén segíteni. Nem csak a színpadon, de az életben is igyekezett Ludas Matyi szerepét alakítani. Szeleburdi, de életrevaló, jóindulatú legény volt. Ottani éveim alatt katonának vonult. Azon a pályán is maradt.

Irénnét Zongor-Ligyizóné, Sárrika néni vette gondozásába, mint nevelt leányát pártfogolta.

*Később ebben a házban ismertem meg Simó Peti Juci nénit. Első férje, Simó Kádár András, két fiával magára hagyta. Fonásból élő, imádságos lelkű, templomba járó öregasszony volt. Megkülönböztető nevét második férjétől, Peti bá'-tól kapta. A jó Isten hosszú élettel áldotta meg. 88 éves korában, 1971. február 14-én temették el, végelgyengülésben halt meg. *Két fiát, Istvánt és Jánost*, apjuk nevéen különböztették meg a többi Simóktól. Így lettek Kádár Pista és Kádár János. A nagyobbikról később emlékezem meg, a kisebbik a háznál maradt:*

János 1926. szeptember 10-én született. A hagyományos hat hétben keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. Komoly gondolkodású, megfontolt, szorgalmasan törekvő fia-

talembernek ismertem meg. Legény korában sokat szolgált a nádasi szász gazdáknál. Folyékonyan beszélte nyelvüket. Komolyságban, szorgalomban magához illő *élettársra talált Gergeley Pali Ilonában*, a Pali Mihály leányában. Polgári és templomi esküvőjük 1951. június 24-én, a falu fogadott ünnepén, „Szent János” napján volt. A vőlegény 25, a menyasszony 22 éves volt. Esküvőjük után János szülőházában telepedtek le. Itt születettek gyermekeik. Pipei vasszorgalommal Nádason szép házat építettek. A kollektív elől idehúzódtak. Innen könnyebben tudott János segesvári munkahelyére ingázni. Nádason nőttek fel gyermekeik is. 39 évet éltek együtt. Ilona 61 éves korában, 1990. április 19-én idegbajban meghalt.

Gyermekeik:

János 1953. május 2-án született, a hagyományos hat hétben 28-án kereszteltem három keresztszülőpár jelenlétében. A fő keresztanya, az édesanya első unokatestvérének a felesége volt. A második és a harmadik pár, az édesanya ifjúkori jó barátnői és férjeik. 21 éves korában megházasodott. A *kissolyosi* református 20 éves *Irénkét* vette feleségül (a családnév olvashatatlan). Polgári esküvőjük 1974. november 19-én, a templomi négy nappal később 23-án volt. Segesváron telepedtek le. Jánost fiatalon, 24 éves korában végzetes baleset érte, 1977. április 14-én temették el. Korai halála szülei és fiatal özvegye életét fekete bánattal árnyékolta be.

Pál 1954. november 22-én született. A hagyománytól eltérve, 1955. január 27-én kereszteltem, egy házaspár előtt. A fő keresztanya az édesanya anyai részén való első unokatestvére. 26 éves korában házasodott meg. A *makkfalvi* 25 éves, református *Dávid Ibolyát* vette feleségül. Polgári esküvőjük 1980. január 28-án, a templomi április 13-án volt. Segesváron telepedtek le. Több adatát az anyakönyvből nem ismertem meg.

Károly 1957. augusztus 14-én született. A hat héten kívül, október 13-án keresztelték. A szomszéd leány és annak férje voltak a keresztszülők.

István 1961. február 12-én született. Az első magyar király, Szent István napján, augusztus 20-án keresztelte egy házaspár,

az édesanyának apai első unokatestvére. Az anyakönyvben több adatát nem találtam.

A *62-es házszám*, az 1912-ben született *Bálint Piros Albert* és népes családjának volt az otthona. Megkülönböztető neve piros arcához, magas termetéhez talált.

A magyar négy év alatt családjától ő is elszakadt, követte a többi pipei menekültek példáját. Előbb Besztercén, majd a közeli Csöbben talált menedéket. Ott szolgált Kiss úrnál. Innen könnyebben haza tudott lépni. A magyar határőrök és a román grenicserek éberségét kijátszva vagy lekenyerezve néhányszor hazalátogatott. Egy ilyen titkos hazarándulás eredményeként felesége ikreket szült. Hazatérte után néhány évig elvállalta a harangozást. Nem csak a híveket hívogatta a templomba, hanem minden alkalommal családját is hozta. Megyebírósa alatt történt ama nevezetes püspöki szüret, melyről a 2002-es *Unitárius Naptárban* beszámoltam. Boldog volt, mikor főtisztelendő dr. Kiss Elek püspök úr saját hajlékában felkereste. A vele egykorú *felesége*, a Gyirkó Elek bá' leánya, *Bálint Gyirkó Judit* volt. Mindketten 21 évesek voltak, amikor összeházasodtak. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1933. január 15-én volt.

Juci néni erélyes, dolgos asszony volt. Férje távollétében falubeli asszonytársai példáját követve megfogta az ekeszarvát, a kasza, kapa nyelét, mert a gyermekek kérték a mindennapi kenyeret. Disznóöléseink alkalmával főszakácsnénk volt. Albert bácsival 35 évet éltek együtt. Juci néni halt meg hamarabb. 1968. január 8-án, ötvenhetedik évében szívbaj végzett vele.

A gyermekek a háztól mind elszállingóztak, *Albert bácsi egyedül maradt. Maga mellé vette Bálint Péter Ilonát*, aki 16 éven át gondozta. Hetvenharmadik évében halt meg gutaütésben. 1984. február 15-én temették.

Gyermekeik:

1. *János* 1933. november 13-án született s a hagyományos hat hétben, december 31-én keresztelte négy házaspár, mind az édesapának legénykori jó barátai. Első konfirmándusaim közé tartozott. Bízgatásomra, az elemi elvégzése után tovább tanult.

Erdészeti technikumot végzett. Szováta vidékén kapott alkalmazást, de nem csak azt, hanem *menyasszonyt is, Csalóka Róza* római katolikus, vármezői leány személyében. Polgári esküvőjükkel egy napon, 1953. február 14-én a római katolikus szülők hajlékában, unitárius szertartás szerint, családi környezetben, tanúk előtt eskettem meg a 20 éves vőlegényt a 18 éves menyasszonnyal. Később a Zsil völgyében helyezkedtek el.

2. *Judit* 1935. szeptember 8-án született, a hagyománytól eltérve, december 15-én keresztelte egy házaspár, a szomszéd-ból. Ő is konfirmáló növendékem volt. A népes család helyzetén könnyítendő Szebenbe ment szolgálni. Ott ismerkedett meg a kápolnásfalusi, 26 éves *Péter Endre* római katolikus ifjúval. Az ismeretségből *házasság lett*. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napi eltéréssel 1958. május 17–18-án volt Pipén, amikor Juci 23 éves volt. Szebenben telepedtek le. Nevük a pipei anyakönyvben többet nem fordul elő.

3. *Emma* 1937. szeptember 12-én született, és a következő év április 11-én keresztelte egy házaspár, mindkét szülőnek ifjúkori barátja. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. 20 éves korában *ment férjhez* a 28 éves magyarországi, római katolikus *Gulácsi Kálmánhoz*. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napon, 1957. január 6-án volt. Az anyakönyv a továbbiakban nem említi őket.

4. *Róza* 1940. április 23-án született, a hagyománytól eltérően szeptember 8-án keresztelte két házaspár, a szülők ifjúkori jó barátai. Ő is tanítványunk és konfirmándusunk volt. 20 éves korában ő is magyarországi legényhez *ment férjhez*, de unitáriushoz, a 29 éves *Hegedűs Józsefhez*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1960. május 16-án volt. Segesváron telepedtek le. Az anyakönyv nevüket többet nem említi.

5–6. *Albert és Lajos* ikrek, 1943. május 11-én születtek, augusztus 20-án keresztelte: Albertet, Kozma Béla lelkész és felesége, Lajost, a szülők egy jó barátja. Lajos a keresztelés utáni napon meghalt, Albert életben maradt. Betűország rejtelseibe feleségem vezette be. Én Jézussal, legjobb barátjával igyekeztem megismertetni. Csintalanságának csillapítása próbára tette

pedagógusi türelmünket. Végül megkomolyodva 30 évesen sikerült megnősülnie. *Felesége* a csöbi születésű, 23 éves római katolikus *Fülöp Rozáli* lett. Polgári esküvőjük 1973. február 10-én volt. A templomi egy héttel később Pipén, február 17-én. Segesváron telepedtek le.

7. *Ida* 1946. január 21-én született, a hagyományos időn kívül április 7-én keresztelte három házaspár. A fő keresztszülők: a tanítói házaspár, két keresztelő pár a szülők testvérei voltak. A 19 éves *Idához* jött „*férjhez*” az Alszezből az ifjú *Bálint Kicsi Károly* 21 éves korában. Polgári esküvőjük 1965. június 16-án, az egyházi tanúk előtt, 19-én volt.

A migráció ebben a családban is bekövetkezett. A faluban csak az egyik ifjú pár maradt. A többiek Segesvárra, Szebenbe, Vármezőre, illetve a Zsil völgyébe telepedtek.

Amint már a fentiekből kiolvasható volt, itt, a „Felszegben”, alapított családot az alszezi ifj. *Bálint Kicsi Károly Bálint Piros Idával*. Előbb *Ida* szülei házában laktak, majd a *Rüsz Sándorné megüresedett 67. számú házába telepedtek*. Itt születtek a gyermekeik is. Végül *id.* *Kicsi Károly* megvette számukra a szomszédjában *Kicsi Lajos Gyula* üressé vált házába és bennvalóját. Gyerekeiket itt nevelték fel. 27 évet éltek együtt. Hamarabb *Ida* távozott. Legdolgosabb korában, 46 évesen, 1992. október 9-én agyvérzés áldozata lett.

Gyermekeik:

1. *Edit* 1965. július 27-én született, a hagyománytól eltérően december 5-én keresztelték. A fő keresztszülők az édesapának testvére és annak férje, a második pár az édesapának jó barátja és felesége voltak. 21 éves korában ment *férjhez* a 22 éves, unitárius *Fülöp Kálmán nádasi ifjúhoz*. Nádason telepedtek le. Polgári esküvőjük 1986. január 18-án, a templomi egy héttel később, 25-én volt. Nádason születtek *gyermekeik* is:

Kálmán 1986. október 24-én született, a másik év február 22-én keresztelte három házaspár, köztük az édesanyjának anyai nagybátyja s még két jó barát házaspár, valamint egy nőtlen leány és két hajadon leány. Mindannyian nádasiak.

Bálint-Csaba 1991. június 6-án született, november 17-én keresztelte: két jó barát házaspár, valamint két nőtlen legény – az édesanyának fiútestvérei és öt hajadon leány.

Bálint Kicsi Károlyék következő gyermeke:

2. *Éva* 1967. május 6-án született. Egy év múlva, 1968. június 9-én keresztelte az édesapának jó barátja és az édesanyának unokatestvére. Több adatát az anyakönyv nem ismerteti.

3. *Károly* 1979. július 19-én született. November 8-án keresztelte két házaspár: a fő keresztszülő neve olvashatatlan, a második, az édesapának nővére és férje. Az anyakönyvi bejegyzés szerint Károly kőműves mesterséget tanult. Segesváron kapott alkalmazást. Nádasról nősült, 26 éves korában vette feleségül a pipei származású 24 éves *Simó Etelkát*. Polgári esküvőjük 1996. január 16-án, a tanúk előtti, egyházi, február 13-án volt. Esketéskor lakhelyüknek Segesvár van bejegyezve. Polgári esküvőjük előtt hét hónappal 1995. május 30-án született *Beatrice leányuk*, akit egyházi esküvőjük előtt három nappal, 1996. február 10-én keresztelt két házaspár, az édesapának testvérei. Kereszteléskor a szülők lakhelyének Nádas van beírva.

Bálint Kicsi Károlyék utolsó gyermeke:

4. *János* 1973. december 5-én született, 1974. április 24-én keresztelte két házaspár, az egyik az édesapának jó barátja és felesége, a másik az édesanyának fiú testvére, feleségével. Több adatát az anyakönyvben nem találtam.

A migráció ebben a családban is érvényesült. A Pipén született gyermekek Nádasra és Segesvárra telepedtek.

A 63-as házszám alatt az 1897-ben született Orbán Áron és családja lakott. Világot járt ember volt. Részt vett az első világháborúban. Angol fogságból került haza. Fogságbeli élményeiről sokat beszélt. Ott tanult meg szépen „kuplézni”. Társaságát vídám óráiban ezzel szórakoztatta.

Szép hangjával segédkantori tevékenységet is folytatott. Az iskolai reform alkalmával, amint azt már említettem, Major Vencelt eltiltották a kántorizálástól s Pipéről elhelyezték. A gyülekezet énekvezér nélkül maradt. Ideiglenesen a feleségem

vállalta az orgona működtetését, a gyülekezet viszont férfihanghoz volt szokva. Ezért megkértük Áron bácsit, hogy az orgona-szó kíséretében vezesse az éneket, amit készséggel teljesített.

Áron bácsi megyebírósága alatt, az egyházközség életében fontos események, nagy javítások történtek. A templom északi oldalán a fal és a torony között, kisgyermekfej nagyságú hasadás keletkezett, amit csak aláfalazással lehetett kijavítani. A Székelyszállásról fogadott Miklós János mester a kérdéses helyen az alap alá jó mélyen leásott. Cementhabarcsba rakott terméskövel aláfalazott, a falban támadt réseket is betömte. A templomot kívül-belül kimeszelte. Annak belső déli falába elhelyeztük a két világháború pipei hőseinek emléktábláját. Mai napig fáj nekem, hogy a táblakészítő Bojtor „elvtárs-úr” nem az én szövegemet írta fel, így az helyesírási hibával került a falra (békeség). A padokat, karzatokat Bálint Dé Mihály asztalos, és az ifjú Bálint Kicsi Lajos Gyula égszínkére lefestették.

Orbán Áron megyebírósága idején ásták a papi csűr mögé az új kutat, amelyről már tettem említést. Mindezen munkálatokkal méltóan akartuk köszönteni az ősszel Pipén tartandó parciális³⁴ ugyanis a *történelmi Székelykeresztúri Unitárius Egyházkör utolsó parciálisát Pipén tartotta*. A később bekövetkezett adminisztrációs forradalom az egyházkört felszabdalta. Több eklézsia más egyházkörbe került. Magát a székelykeresztúrit is összevonták az udvarhelyi egyházkörrel.

A közgyűlés dátuma 1950. szeptember 4-ére volt kitűzve. Ahhoz engedély is kellett. Ennek beszerzése gondot okozott. Pipe, Udvarhely vármegyén kívül esett (akkor Magyar Autonóm Tartomány), ahova a többi keresztúrköri egyházközség is tartozott. Kis-Küküllő vármegye faluja volt, a járási és megyei központoktól messze volt. Az engedélyt Erzsébetvárosról és Balázsfalváról kellett beszerezni. Végre ez is megtörtént.

A közebedhez az emberek disznót vágtak, az asszonyok süttöttek-főztek, az érkező vendégek előtt a falunak jó hírért akarták kelteni. A keblitanácsban listát készítettünk, melyik egyházközség küldöttje melyik pipei családhoz fog beszállni. Ez a család

³⁴ Parciális – egyházköri közgyűlés régi neve.

a vendégeket reggelivel fogja várni. Ilyen előkészületek után virradtunk fel az ünnepi napra.

Az egyházi Főhatóság képviselőjében már előző nap megjött dr. Simén Dániel egyházi főjegyzőúr, kit megkértünk, szíveskedjék négy pipei gyermeket megkeresztelni, köztük a mi Leventénket is. Előző este jött meg a csehétfalvi kántor, Deák Albert is. A Firtos aljáról hegyen-völgyön át egy egész nap gyalogolt, míg Pipére ért. Reggel korán, egymás után sorjázta a Nyikó és Gagy menti szekerek a lelkészekkel és az egyházközségi küldöttekkel, akiket a falu végén várakozó ifjak igazítottak el szállásadójukhoz. Még a messzi Homoród mentéről is elkarikázott kerékpárján a két jó barát, Nagy Feri Recsenyédéről és Kelemen Imre Oklándról, körülbelül 60–70 km-t pedáloztak.

A közgyűlés tagjai mind együtt voltak, a kezdés ideje, 9 óra is elmúlt már. De a legfőbbeknek, az elnökségnek, esperesnek, felügyelőgondnoknak, egyházköri jegyzőnek, magának az ünnepi szónoknak se híre, se pora. Dél felé járt már az idő, mikor végre nagy későre az esperes úr vezetésével megérkeztek. Keresztúrról jövet rövidíteni akartak. Neki indultak a nagybuni erdőnek, mely a pipei „Tilalmas”-sal határos. Az erdő sűrűjében, egy keresztútnál rossz irányba, a hétúri határra tévedtek. Sok bolyongás után találtak rá a Nádasra vezető országútra. Nagy kerülő után érkeztek Pipére. Végre 12 órakor megszólaltak a harangok.

A közgyűlés megkezdődött. Szünetében lefolyt az istentisztelet. Erre a pipei parciálisra jellemző, hogy az akkori idők három legékesebben szóló unitárius prédikátora szolgált:

– Ütő Lajos esperes, az elmúlt év eseményeit foglalta össze, egyházköri vonatkozásban;

– Az ünnepi szónok, Gellérd Imre siménfalvi lelkész volt ;

– Dr. Simén Dániel, az egyház második főembere, a teológia gyakorlati tanszékének professzora keresztelte a négy pipei gyermeket.

Istentisztelet után a gyűlés tovább folytatódott. Végeztével a vendégek a templom háta megetti cinteremben terített asztalok mellé ültek a közebedet elfogyasztani. A pipei asszonyok

főztjét jóízűen fogyasztották, a pipei hegyek levét mérsékelten kóstolgatták.

A keresztúrköri parciálisoknak egyházi vonatkozása mellett paraliturgikus mozzanata is volt. Nem csak hivatalos egyházi esemény, hanem a szomszédos falvak értelmiségének és fiatalságának találkozási alkalma is egyúttal. S mint ilyen természetesen bállal végződött. Amiért a katolikus, román, szász környezetbe szorult Pipei a Nyikó és Gagy mente, Firtos alja unitárius ifjúsága nem jöhetett el, azért a hagyományos bál itt sem maradt el. Azon régi törvény tiltása ellenére, a papok is táncolhattak. A fiatalabbja élt is a lehetőséggel. Maga az egyházköri jegyző, Ekárt Andor is megforgatta a papnékat és a pipei asszonyokat. Majd éjfél tájban, mikor a kora őszi holdvilág felvillant, a vendégek szekerekre ültek s kipihent lovaikkal hazafelé vágtattak, minket egy szép nap emlékével hagyván itt.

A parciális sikeres lefolyását a megyebíró gondoskodása, s az általa vezetett keblitanács hozzáállása biztosította.

Az egyházközséget Orbán Áron, a megyebíró vezette, de saját házáat felesége, Kádár Juliska néni irányította, aki 1896-ban született. Családi vezető szerepe kitűnik abból is, hogy a falu a családot nem az apa nevére különböztette meg a többi Orbánoktól, hanem a Juliska néni melléknevéről. Így mindenki Kádár Gyurit, Kádár Sárít stb. mondott. Anyakönyvi családneve Simó volt, de mindenki Kádár Juliska néninek hívta.

Gyakran elmesélte, hogyan emelkedtek a jobb megélhetőségű gazdák sorába. Szegényen kezdték az életet. Nyár elején a „vágatok”-ban³⁵ erdei epret, szamócát szedtek. A segesvári piacon jó árért eladták. A pénzt meggyűjtögették. Mikor már szép összeg kerekedett, két borjút vettek. Azokat nevelgették. Mikor akkorára nőttek, járomba tanították, s azokkal szántogattak. Méhészkedtek, három vékás szőlőt telepítettek. A bor jövedelméből földet vásároltak. Lépésről-lépésre haladtak előre. Két szoba, konyha, kamrás házat építettek téglából, cseréppel fedték. A „bennvaló”-ra csűrűt, istállót és más melléképületeket emeltek.

³⁵ „Vágat”: erdőrészt pipei neve, ahonnan a fákat már kivágták.

Juliska néninek még mást is köszönhetünk. Minden ünnepen meglepett minket a pipeiek kedvenc tésztájával, a sütőkemence földjén süttött, tehéntúrós, tejfölös lepénnyel. Az 52 éves többszörös nagymama közösségi munkánkban is segítségünkre volt. Az egyik „házasember” színdarabunknak lelkes szereplője volt.

Nagyobbik leányuk esketési adatából következően, kb. 55–56 évet élhettek együtt. Hamarabb Áron bácsi halt meg 1975. október 23-án, 78 éves korában, érelmeszesedés okozta végelgyengülésben. Juliska néni öt évvel később, 1980. október 26-án, 84 éves korában végelgyengülésben.

Gyermekeik:

1. *Juliska* születési adatát az anyakönyvi kötet nem tartalmazza. Esketési adatából következően, 1920-ban születhetett. Férje, Medrea Mihály révén, róla már megemlékeztem.

2. *György* 1923. január 8-án született, s a hagyományos hat hétben egy házaspár, az édesapának „egybéli” jó barátja és egy özvegyasszony keresztelte. Feleségével együtt külön házsám alatt említem meg.

3. *Lajos* 1925. december 10-én született, a hagyományos hat hétben 27-én keresztelte egy házaspár, az édesapának jó barátja. Csecsemő korában meghalt.

4. *Sára* 1927. szeptember 5-én született, a hagyományos hat hétben keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. *Férje, Fazakas Sándor* révén már megemlékeztem a 3-as házsám alatt.

5. *Áron* 1935. január 3-án született, a hagyománytól eltérve június 2-án keresztelte a lelkészi házaspár. *A családi fészekből a nagyobbak mind kiszálltak, szülei mellett ő, a legkisebb maradt.* Édesapjától nem csak nevét, hanem gazdaszellemét is örökölte. Szerette a földet s az azt megmunkálni segítő állatokat. Korán, még katonasága előtt megnősült. Gyuri bátyjával egy családból választott feleséget. Sógorasszonyának húgát, *Bálint Jakab Juliskát vette feleségül.* Polgári és egyházi esküvőjük kétnapi eltéréssel, 1955. április 9–11-én volt. Áron 20, Juliska 23 éves volt. Családjukkal együtt alább említem őket.

Az ifj. Orbán Áron feleségével a szülei házánál alapított családot.

Gyermekeik:

Erzsébet a szülők egybekelésének évében, 1955. december 2-án született, kit 1956. április 2-án kereszteltem egy házaspár, és két hajadon leány előtt, mindnyájan az édesanya részéről, a fő keresztanya első unokatestvére volt. 23 éves korában *férjhez ment a vele egyidős Hartel Rudolf* segesvári római katolikus ifjúhoz. Polgári esküvőjük 1978. január 9-én, a templomi kilenc nap múlva, január 28-án volt. Segesváron telepedtek le. Ott is született *Attila fiúk* 1980. január 3-án, május 25-én keresztelte az édesanyának Segesváron élő, de pipei születésű apai és anyai első unokatestvére s azok feleségei. Az ifjú Orbán Áron 45 éves korára már nagyapa volt.

Juliska édesapja katonasága után, 1960. január 10-én született, május 19-én keresztelte két házaspár, az édesanya távoli rokonai. 21 éves korában ment férjhez a 22 éves *Major Endre*, segesvári református ifjúhoz. Polgári esküvőjük, 1981. november 10-én, az egyházi tanúk előtt, kilenc nap múlva, november 19-én volt. Segesváron telepedtek le. Az anyakönyvben több adatukat nem találok.

A migráció itt is megbontotta a családi együttlétet. A gyermekek Pipén születtek, Segesvárra mentek férjhez, ott is telepedtek le. *Azért a gyökerekhez való ragaszkodás megmaradt bennük.* A pipei templomban esküdtek és kereszteltek. Keresztszülőknek a Segesváron élő, de Pipén született unokatestvéreket kérik fel.

A 64-es házszám alatt, az 1873-ban született, Bálint Dé Pista bácsi lakott. Öreg, özvegyemberként ismertem meg. Értelmes, jó emlékezőtehetségű ember volt. A falu régi életéről sokat mesélt. Megyebíróságot is viselt. Két vékás (14 ári) szőlője volt. 84 éves korában, 1957. január 15-én halt meg végelgyengülésben.

Három gyermekét ismertem:

1. *Dénes* 1897-ben született. Öreglegényként ismertem meg, úgy is halt meg 60 éves korában, 1957. április 14-én temették.

2. *Sára* temetési adatából következően 1900-ban született. Sohasem ment férjhez. Itt élt édesapjával, testvérével egy fedél

alatt. Gondozta, ápolta őket. Házasságon kívül *két fia született, Mihály*, kiről alább ejtek szót *és Péter*, aki 1927. február 24-én született, július 6-án keresztelte egy barát házaspár. Otltélem alatt berukkolt katonának. Azon a pályán is maradt, falujába sohasem tért vissza.

3. *Ilka* temetési adatából következtetve 1904-ben született. Burus András legénykori visszaemlékezése szerint *a falu legszébb leánya volt*.

Dé Pista bácsi *64. sz. telkén külön épült új téglaházban lakott* a már említett unokája, a mi jó kománk, *Bálint Dé Mihály családjával*. Esketési adatából következtetve 1920-ban született. Megkülönböztető nevét nagyapjától örökölte. Az elemi iskola elvégzése után Segesváron beállott asztalos inasnak. Jó mesternek bizonyult. A bécsi döntés után a román katonaság elől Magyarországra menekült. A közelben Csöbben és Bordoson húzódott meg. A háború lezajlása után hazajött, de vesztére. Katonaszökevénynek nyilvánították. Csendőrkézre került. Őrsről-őrsre Balászfalváig taszigálták. Katonai törvényszék elé akarták állítani. A meghurcoltatásától, csak úgy szabadult meg, ha beállott a Kommunkista Pártba. Később itthon sógora, Orbán Geci Lajos után ő lett a nyolc-kilenc tagból álló pipei sejt titkára. 25 éves korában megnősült, *az Orbán Elek Jancsi bá' nagyobbik leányát*, a 21 éves *Juliskát, vette feleségül*. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napi eltéréssel, 1945. július 21–22-én volt.

Dé Mihály itthon asztalos műhelyt nyitott. Az agrárreformkor a szászokéból kapott földjét dolgozta. Mint párttitkárnak, felsőbb utasításra, a kollektív gazdaság megszervezését kellett propagálnia. A megalakulást, azonban nem várta be. A szervezési hadjárat közben sikerült Nádason házat vennie, s családjával oda költözött. Visszatért tanult szakmájához. A segesvári textilgyárban mint asztalost alkalmazták. Nádásról oda navétázott. Onnan ment nyugdíjba, de nem nyugalomba. Pipéről hozott vasszorgalommal még 2003 nyarán is, 83 éves korában szőlőt bérelt és földet művelt.

Gyermekeik:

1. *Juliska* 1946. május 26-án született, a hat hétben, június 10-én keresztelte a tanítói házaspár. A segesvári gimnázium ma-

gyar tagozatán folytatta tanulmányait, a középiskola utolsó két évét a marosvásárhelyi Bolyai Líceumban, ahol érettségi diplomát szerzett. Nem sokkal ezután, 19 éves korában *férjhez ment a radnóti*, 28 éves *Vig János, római katolikus ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1965. november 10-én, a tanúk előtti egyházi, 28-án Pipén volt. Radnóton telepedtek le. Itt született mind *a három gyermekük: János, Attila*, őket követte később *Júlia*.

A pipei anyakönyv a két fiú adatait nem tartalmazza, csak *Júliáét*. Ő 1982. június 6-án született, augusztus 23-án keresztelték. Keresztszülei az édesanya testvérei voltak. Orvosi diplomát szerzett. Unitáriusnak vallják magukat. Mint a radnóti szórvány hívei, a dicsőszentmártoni egyházközséghez tartoznak. *János* itt is esküdött meg román anyanyelvű, *Susana nevű feleségével. Leányukat – Antoniát –* unitáriusnak keresztelték. Marosvásárhelyen telepedtek le. A gázvállalatnál dolgozik mint mérnök. *Attila* tehetséges fényképészként megszerezte a fogtechnikusi diplomát is. *Feleségével*, a barcasági evangélikus *Gabriellával* Radnóton telepedtek le.

Juliska, a mi Zsuzsikánk gyermekkori játszótársa volta. Az akkor kialakult lelki testvéri kapcsolatuk ma is tart. Egymást látogatják, gyermekeik együtt barátkoznak. Juliska s férje között a házassági viszony megromlott. Két évtizedes együttlét után elváltak. Férje azóta meghalt. A törékeny Juliska egyedül bocsátotta gyermekeit az életútjukra. A három gyermek nem felejtette el szelíd édesanyjuk áldozatát, amivel sikerült nekik biztos kenyeret adni kezükbe, gondos szeretettel veszik őt körül. Juliska az akaratát végigvitte, a családja unitárius maradt, így becsülik meg élettársaik vallását és nemzetiségét is.

Dé Mihályék második leánya:

2. *Emma* 1948. július 6-án született, szeptember 26-án, a Szent Mihály napi úrvacsoraosztás alkalmával keresztelte, a mi két leánykánkkal s még három pipei gyermekkel együtt Dr. Simén Dániel egyházi főjegyző úr. Keresztelte őt házaspár és két legény (szomszéd). Emma is érettségizett. Nővéréhez hasonlóan ő is 19 éves korában *ment férjhez*, de már mint nádasilakos, az odavaló 22 éves *Fülöp András*, reformátusból unitá-

riussá lett ifjúhoz. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1967. január 28-án volt. Fiatal házasságként több évig laktak Déván, ahol az építőtelepen dolgoztak. Az itt szerzett jövedelmükkel otthon Nádason, Emma szüleinek szomszédjában szép házat építettek s hazaköltöztek. *Gyermekeik* Déván születtek, de Pipén keresztelték őket.

1967. október 3-a hajnalán született *Hajnal*, akit 1968. március 31-én keresztelt: az édesanyának testvére s testvérként szeretett gyermekkori játszótársa, a mi Marikánk. 21 éves korában *ment férjhez* a vele egy idős *Orbán Balázs kelementelki református ifjúhoz*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1988. augusztus 20-án volt.

András 1971. december 10-én született, csak négy hónap múlva, 1972. április 2-án keresztelte a szülőknek egy-egy testvére. 25 éves korában mint dévai telefonkezelő *vette feleségül Tímea* nevű *erdőszentgyörgyi unitárius leányt*, kinek családi nevét és életkorát az anyakönyv nem közli. Polgári esküvőjük 1997. január 2-án, a templomi 31-én.

Hajnaléknak és Andráséknak is vannak gyermekeik, de neveiket más anyakönyvi kötet őrzi. Általuk Emmák nagyszülők, Dé Mihályék dédszülők lettek.

Emma, nagymama korában is szeretettel emlegeti gyermekkori játszótársát, a mi Marikánkat.

Dé Mihályék gyermekei, a mi gyermekeinkkel lelkileg annyira össze voltak forrva, hogy amikor az alig nyolc éves Emma tudomására jutott a mi eljövételünk híre, éjjel álmában zokogva felkiáltott: „Marika, Marika, ne menjetek el!” A kapcsolat azóta is tart, bizonyosság rá, hogy Marika Hajnalkának a keresztanyja.

Dé Mihályék egyetlen fia:

3. *Mihály* 1950. április 9-én született, a hagyománytól eltérően szeptember 4-én, a már említett parciális alkalmával keresztelte a főjegyző úr. A család abban a megtiszteltetésben részesült, hogy az egyház második főembere már második gyermekét keresztelte. Két házaspár, az édesapának jó barátai keresztelték.

Amilyen jó barátnők lettek leányaink Dé Mihályék leánykáival, éppen olyan életre szóló barátságot kötöttek fiaink, Levente

és Misi. Misi szakiskolát végzett, 23 éves korában megházasodott, a vele egy idős *Belle Rózsika bardóci* református leányt vette feleségül.

Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1973. december 30-án volt. Előbb Nádason, a Misi szülei telkén laktak, külön szobában. Gyermekük születése után Marosvásárhelyen telepedtek le. Misi mesterként a segesvári selyemszövő-gyárban kezdte munkapályáját, hasonló beosztásban, kiváló szakmai felkészültséggel a marosvásárhelyi selyemszövődében folytatta. Ott dolgozik most is.

Gyermekeik:

Edit 1974. július 9-én született, tíz hónap múlva, 1975. május 10-én keresztelte őt házaspár: az édesapának két testvére és unokatestvérei.

Tündét 1977. január 29-én keresztelték. Születése dátumát az anyakönyv nem jelzi. Keresztszülő három házaspár volt, kettő az édesapának jó barátja, a harmadik kisebbik nővére.

Két leányuk után egy *fiúk* is született: *Mihály-Csaba* 1978. május 28-án. November 19-én keresztelte két házaspár, az édesapának egyik jó barátja és az egyik unokatestvére.

Misiék, a pipei ősöktől örökölt, élelmes szorgalommal dolgoztak. Vásárhelyen tömblakást szereztek maguknak, Koronkán magánlakást emeltek és a Hargita csíki oldalán nyaraló villát építettek.

Dé Mihályék harmadik leánya, egyben utolsó gyermeke:

4. *Iréнке* 1952. augusztus 5-én született, november 23-án kereszteltem.

Általa a családdal még közelebbi kapcsolatban kerültünk. A szülők, látván gyermekeink testvéri viszonyát, meghívtak Irénke keresztzüleinek. Így Dé Mihályékkal is komaságba kerültünk.

Iréнке pedagógiai főiskolát végzett Marosvásárhelyen. Még diák éveiben megismerkedett egyik román kollegájával. Az ismerettségből házasság lett. Nádason telepedtek le. Két fiúk és egy leányuk született. Esketési és a gyermekek születési, keresztelési adatai nincsenek a pipei anyakönyvbe írva. Az édesapa ortodox lévén, a szertartásokat bizonyára ezen a valláson

végezhatték s ott anyakönyvelhették őket. Mind a három gyermek anyanyelvi szinten beszél magyarul.

A pipei szorgalom, élni akarás Irénkéből sem vezett ki. Nádason emeletes házat építettek. A Pipéről elszármazottaknak példát mutattak, a régi falu megbecsülésében. Megvették a „Gödör”-ben ” lévő három házas telket. A Bálint Dombi Lajosét (33. házszám), a Bálint Kicsi Lajos Gyuláét (34. házszám) és az Orbán Elek Jancsi bá’-ét, az édesanyja egykori szülőházát. Az egykori lakóházaknak már csak romjai maradtak. Földjüket felszántották, s veteményes kert gyanánt művelik. Hétvégi nyaralót szándékoznak ide építeni.

A család életéről szóló beszámolómat Pipén kezdtem, Nádason fejezem be. Bálint Dé Pista bácsinak hat nemzedéken átívelő családfájának gyökere több mint 120 éves. A család az egykori hagyományos, zárt falusi közösségből kivált. Új életformát teremtett magának, ami életében változásokat eredményezett. A hagyományos szokások fellazultak. Az életfordulók dátumai, a névadás szokása, a keresztszülők kiválasztása megváltozott. A család házasodási körzete kitágult. Más vallású, falusi, nemzetiségi egyének is a család tagjaivá váltak, de maradtak régi értékek is: az összetartás, az egymás megsegítése, az öregek tisztelete. Nádason éltek, de pipei vasszorgalommal dolgoztak. Ezt bizonyítja, hogy mind a négy gyermek hajlékot épített magának. Pedálozik, kaszál, kapál a 83 éves nagyapó. Szorgalmuk mellett megmaradt: unitárius hitük, magyarságuk iránti hűségük.

A 65-ös házszám alatt lakott Simó Kádár István, akkor még élettársával, Bodó Gizellával, és annak fiával Árpáddal, kit az anyakönyv Ferencnek is említ.

Kádár Pista erőt sugárzó, jó dolgú, szorgalmas ember volt. Legénykorában ő is a nádasi szászoknál szolgált. A bécsi döntés őt is Besztercére sodorta. Hazatérve magával hozta élettársát és annak fiát. Viszonyukat 1951. szeptember 30-án törvényesítették. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napon történt. Pista 30, Giza 32 éves volt. *Árpádot Kádár Pista a maga nevére íratta, fiának fogadta.*

A földreformkor kapott szászok földjén ő is eredményesen gazdálkodott. Fél vékás (4 ári) szőlőt művelt. Eleinte a szomszédház falaihoz épített, félfedelű nyári konyhában húzódtak meg. Később szorgalmával szerzett jövedelmével szép téglaházat épített. Párttag volt, de a felülről rákényszerített osztályharcban senkit meg nem bántott. Orbán Pap Mózsi bácsi után ő lett a falufelölös. A néptanácsnál Pipét képviselte. Olyan bírószerű tisztséget töltött be. Törvényes házasságban 35 évet éltek együtt. Előbb Gizi halt meg, 1986. április 3-án, 67 éves korában, szívbajban. Pista öt év múlva 1991. január 2-án, 70 éves korában, tüdőrákban.

Árpád fiúk születési és keresztelési adatait nem ismerjük. Esketési adatából következtetve, 1941-ben született. Feleségemnek tanítványa, nekem pedig konfirmándusom volt. Szelíd lelkű, jóra való teremtés volt. A pipei hagyományokhoz igazodva korán, 20 éves korában megnősült (lásd a 11-es házszám).

Gyermekeik:

1. *Árpád* 1961. június 23-án született, október 15-én keresztelte az édesapának két jó barát házastársa Az első gyermek születése után a család a nagyapák segítségével Nádason vett házat és oda telepedett le. A fiatal Árpád már nádasi lakosként *kötött házasságot* a pipei születésű és lakos *Rüsz Zitával*, Rüsz Lajos (56-os házszám) leányával, akiről fennebb már megemlékeztem.

2. *Gizella* 1965. április 21-én született, szeptember 12-én keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. Ő már Nádason született. 18 éves korában *ment férjhez* a 25 éves *Nagy László, nádasi református ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1983. június 13-án, a templomi július 23-án volt.

Zoltán fiúk 1984. február 15-én született és május 27-én keresztelte három házaspár, az édesapának, édesanyának rokonai, egy ifjú nőtlen legény, az édesanyának testvére s két hajadon leány, az édesanyának régi barátnői.

Helén-Andrea leányuk 1987. május 24-én született, szeptember 20-án keresztelték. Keresztszülők az édesanya rokonai és testvére.

Az idős Simó Árpád következő gyermekei:

3. *István* is Nádason született 1969. június 1-jén, szeptember 7-én keresztelte két nádasi házaspár, egy magyar és egy szász.

23 éves korában *feleségül vette* a 19 éves *Zete Edit segesvári, unitárius hajadont*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1992. április 11-én volt. Segesváron telepedtek le.

4. *Juliánna* 1973. június 19-én született, október 28-án keresztelte két házaspár, de nevük az anyakönyvben kiolvashatatlan. Több adatát nem ismerjük.

A család migrációja a Pipe–Nádas–Segesvár útvonalon követi. A szülők Pipéről Nádasra költöztek, a gyermekek Segesvárra telepedtek le, ott születtek meg az unokák is.

A szomszédos 66-os házastelek eredetileg a Bálint Kicsi Mózes, a Kicsi Albert bácsi testvérének a tulajdona volt.

Bankadósságba keveredett, házát, szép bennvalóját eladta. Családjával Héjjasfalván telepedett le. A Küküllő mellett kibérelt egy fűzfás berket. A fákat kivágta, a területet felszántotta, s pipei vasszorgalommal megdolgozta. Héjjasfalván gyökeret vert, nagy családnak, szép gazdaságnak lett a feje. Egyik unokája, Bálint Ferenc, Kolozsváron a belvárosi unitárius egyházközség lelkipásztora, ma már püspök. *Pipei házát Gergely Pali Mózes*, a Pali János bácsi testvére vette meg. Itt élt szépen gyarapodó családjával a háború kitöréséig. A háború vihara őt is magával sodorta, odaveszett. Hősi emléket a templom belső falán emléktábla őrzi.

Feleségéről, Burus András testvéréről, Máriáról nem tudok életfordulói adatokat közölni. Az anyakönyv azokat nem tartalmazza. Nevét csak gyermekei születése alkalmával rögzíti. Özvegyen nevelte gyermekeit. Mikor megismertem, legény fiai és nagy leányai voltak. Szép vagyunkájukat szorgalommal dolgozták. A nagyobb szőlősgazdák közé tartoztak, az Alsó szőlőben, a nádasai út mellett fél holdon szüreteltek.

Gyermekei:

1. *Mózes* 1925. december 15-én született. A hagyományos hat hétben 1926. január 25-én keresztelte jó barát házaspár, a pipeiek megszokott komája, Zongor Samu és felesége. Később visszatérek hozzájuk.

2. *János* 1928. augusztus 25-én született, a hagyománytól eltérve december 30-án keresztelték. Csendes, komoly legény-

nek ismertem meg. Házasságkötéséről már beszámoltam (lásd 11-es házszám).

Később, a Csillaghegy alatt, ők is szép téglaházat építettek. Azon kevés fiatal házasok közé tartoztak, akik a faluban maradtak. Életlehetőségüket a kollektív gazdaságban találták meg. János a pipei csoport felelőse volt.

A nevét öröklő *János fiúk*, 1955. december 2-án született és csak 1956. július 15-én kereszteltem meg, három keresztszülő házaspár előtt. A fő keresztyanya az édesanyának első unokatestvére, a második a bal oldali szomszéd házaspár, harmadik az édesapának jó barátja és felesége volt.

Margit lányuk 1957. március 2-án született, december 1-jén keresztelte két házaspár, az édesanyának egy rokona s az édesapának egy jó barátja.

Levente fiúk tizenegy év múlva, 1968. március 24-én született és csak egy év és két hónap múlva, 1969. május 26-án keresztelte két házaspár az édesapának két jó barátja és azok feleségei.

Pali Mózsiné következő gyermeke:

3. *Margit* 1932. december 15-én született, egy pár nappal lépte túl a hat hetet, amikor 1933. február 5-én keresztelte öt keresztszülő, apai jó barátok és szemben lakó szomszédok. 21 éves korában ment férjhez a 24 éves *Bálint Ágoston Áronhoz*. Őket is 1954. január 24-én eskettem meg templomi gyülekezet előtt, amikor János bátyja is úrasztala elé állott menyasszonyával. *Pipei szolgálatom legmeghatóbb emléke maradt a két testvérnek, választottjaival egy szertartás keretében történő megesketése*. Áron és Margit Segesváron telepedtek le.

Mári néni következő leánya:

4. *Olga* 1935. március 6-án született, szeptember 23-án keresztelte két házaspár édesapának jó barátai. 20 éves korában ment férjhez, a 21 éves *Szakács Ernő, szebeni unitárius ifjúhoz*. Polgári és templomi esküvőjük egymást követő napon 1956. december 31-én és 1957. január 1-jén volt. Ernő tanította be a pipei ifjagnak a szüreti bál csóztáncát. Szebenben telepedtek le.

Mari néni legkisebb gyermeke,

5. *András* 1940. április 23-án született, a hagyományos hat hét utolsó napján, június 4-én keresztelte, két házaspár, az édes-

apának jó barátai. Kicsi gyermek volt, mikor édesapját elvesztette. Feleségemnek tanítványa, nekem értelmes konfirmándus növendékem volt. Segesvárról nősült, esketési dátumát a pipei anyakönyv nem őrzi, de fiának keresztelési adata igazolja, hogy *segesvári szász leányt vett feleségül, Roth Joanat.*

Az édesapa nevét viselő *András fiúk* 1970. május 7-én született. November 8-án keresztele két házaspár, az édesapának volt pipei szomszédja és felesége révén, unokatestvére Segesvárról. Németországban telepedtek le. Gyermekkori élményeit ott is őrzi. Egyik nyáron itthon járva Marika leányunknak nosztalgiazva emlegette, hogy milyen jó volt a papi pincéből kiszűrt alma.

A 67-es házszám alatt a volt bíró, Rüszt Sándor lakott, aki 1883-ban született. Alig ismerhettem őt. Pipére kerülésünk után a harmadik hétben, 1947. december 27-én 64 éves korában eltemettem. Végelgyengülésben halt meg. Rüszt Sándorral kapcsolatban a falu népe egy történetet szájról-szájra hagyományozott.

Az esemény az 1920-as évek végén, Sebe Ferenc lelkész idejében történt.

A tiszteletes asszony egy téli este a leányokat tollfosztó kalákába hívta. Ahol leányok vannak, a legények is oda gyűlnek. Mesélgetéssel, vidám dalolással szórakoztatták a kalákásokat. A vidám hangulatban senkinek sem tűnt fel, hogy a legények közül rendre-rendre ketten-hárman ki-kilépnek az ajtón. Csuprot kértek, hogy a kútra mennek vizet inni. Még az sem tűnt fel, hogy a kútról mind derűsebben jönnek vissza, s az ének mind jobb kedvvel kezdett zengeni. A titkok nyitja a pincében rejtett. A nyitott pinceajtót a legények észrevették. Gyertyavilágnál megtalálták a félig megkezdett ötvedres hordót. Csapra nem üthették, mert az nem volt kezük ügyében. Bütüre állították, ki vették az ajtóját s a csuporral meregették a bort. Mire a kaláka véget ért, a hordó is kiürült.

A csínytevés csak másnap derült ki. Nem a pap csinált belőle kázust. A dolog a bíró fülébe jutott. Felháborította, hogy a falujában ilyen szégyenletes dolog történt. A járási székhelyre,

Erzsébetvárosra ment, s a törvényszéken a legényeket beperelte, hogy a pap borát ellopták. A pap híret vette, miben jár a bíró. A legények egy kitűzött napra idézést kaptak a törvényszéki tárgyalásra. Sebe tiszteletes egy nappal hamarabb bement Erzsébetvárosra, törvényszéki ismerőseivel megegyezett, hogy a legényeket túl szigorúan ne büntessék meg. A legények másnap a tárgyaláson megjelentek. A pap megvárta annak végét. Mikor a legények büntetlenül kijöttek, útjukat állta: „Most gyertek velem!” Egy vendéglőbe vitte őket s jól megebédeltette a társaságot. Ebéd után a peres felek szép egyetértésben indultak a 30 km-es hazafelé vezető útra.

A büntetés azért nem maradt el. Mikor kiértek a nádasi országút feletti „Rabos” tetőre, Sebe pap levette kabátját, feltúrte inge ujját, s oda szólt a legényeknek: „Gyertek, most küzdjünk meg!” Sorra megbirkózott velük s mindegyiket földhöz verte. A küzdelem után megint békésen folytatták útjukat.

Rüsz Sándor felesége, Sári néni, 1882-ben született.

Én 66 éves korában ismertem meg. Imádságos lelkű, templomba járó öregasszony volt. Házi és mezei teendőit szorgalmasan végezte. Két vékás (15 ári) szőlőt művelt. *Az ő leánya volt Orbán Pap Mózesné, Juli*, akiről már megemlékeztem, kinek családját olyan kegyetlenül szétdőlt a háború. *Unokái közül kettőt, Irénkét és Mózeset, szeretettel nevelte. Irénke ide hozta férjét Bálint Ágoston Domokost*, később említtem meg őket. Sári néni 75 éves korában, 1957. szeptember 8-án halt meg végelgyengülésben.

Egyetlen fia:

Ödön, esketési adatából következtetve 1921-ben született. Korán 18 éves korában nősült, a 20 éves *Bálint Ilonát vette feleségül*. Polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük, 1939. december 23-án volt. Az édesapjáékkal egy udvaron, de külön házzámozott kisebb épületben laktak. Gyermeük nem volt. Még a tíz évet sem érték meg együtt. Ödön fiatalon, 28 éves korában, 1949. január 2-án tüdőgyulladásban meghalt.

Özvegye a gyászév letelte után *újra férjhez* ment a nála hat évvel fiatalabb *Gergely Pali Mózeshez*. Unokatestvérek voltak. A néptanács csak úgy akarta megesketni őket, ha törvényszéki

engedélyt mutatnak fel. A törvényszék csak úgy engedélyezte egybekelésüket, ha én, a helybeli illetékes lelkész igazolom, hogy az unitárius egyház törvényei nem ellenzik az ilyen házasságot. Mivel a Szervezeti Szabályzatban erre tiltó paragrafust nem találtam, az ilyen értelmű igazolást kiállítottam. Ennek alapján köthettek polgári házasságot. Egyházi megáldásban nem részesültek. Ők voltak az egyetlen házastársak, akik csak polgári házasságban éltek. Ennek ellenére templomba járó, egyházas emberek voltak. Rokonházasságuk ellenére szellemileg, testileg ép, egészséges gyermekeik születtek:

Mózes 1952. június 2-án született, november 23-án kereszteltem. Keresztszülője egy házaspár, az édesapa legénykori szomszédja volt. Több adatát az anyakönyvben nem találtam.

Ilona 1954. szeptember 29-én született, 1955. május 30-án kereszteltem, három keresztszülőpár jelenlétében. Az édesapának két jó barátja és a szomszéd házaspár. 21 éves korában *férjhez ment* a 23 éves *Balázs József, szengyeli római katolikus ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1975. április 12-én, a templomi május 3-án volt. Segesváron telepedtek le. Több adatot a anyakönyvben nem közöl róluk.

Olga 1956. december 29-én született. A hagyományos időn kívül másfél év múlva, 1958. május 26-án keresztelték. 24 éves korában *férjhez ment* a 23 éves *Gergely Pali Mihályhoz*, a Pali Dezső fiához. Polgári és templomi esküvőjük két napi eltéréssel, 1980. január 3–5-én volt. Több feljegyzés az anyakönyvben nincs róluk.

Az ifjú párok, a migráció útjára lépve, elhagyták falujukat. Segesváron telepedtek le. A szülők otthon maradtak. Beletörődtek a kollektív normájába. A 69-es házszámot az alszegi 17-essel cserélték fel, hogy Pali Mózsi özvegyen maradt János nagybátyját öregségében gondozni tudják.

A 70-es szám alatt még élt az 1878-ban született id. Burus Andrásné, sz. Birtalan Veronika, kit 70 éves korában, végelgyengülésben, 1948. február 22-én temettem el. Leányairól, Juli (Ferencz Mihályné), Róza (Orbán Gyuláné), Mari (Gergely

Pali Mózsiné) már megemlékeztem. Negyedik leánya Kedébe ment férjhez. Szüretekre haza szokott látogatni.

Most *fiáról, Burus Andrásról* és ennek családjáról ejtek szót:

Burus András bácsi 1903-ban született, bíróságot viselt ember, az egyházközségnek jegyzője volt.

Mint pennás ember, megírta a Burus család történetét. *E szerint a 19. század végén egy Burus nevű székelyvécekei legény eljött Szent Mihály napján a pipei búcsúra.*³⁶ *A táncban megismerkedett az egyik pipei leánnyal. Az ismeretségből sorozatos vizita s abból házasság lett. A vécekei legény Pipére jött „férjhez”. Megalapította a tekintélyes pipei Burus családot.*

András bácsi nem csak pennás, hanem olvasó ember is volt. Szép nyári estéken kapuja előtti padon üldögélve értelmes beszélgető társra találtam benne. Költőkről, írókról, magyar történelmi eseményekről el lehetett vele beszélgetni. Ilyenkor vagy hosszú szekerzéseink alkalmával szoktuk megbeszélni az egyházközség, a falu sorsát. Előre megterveztük a következő presbitériumi gyűlés tárgysorozatát. Egy ilyen alkalommal támadt bennünk a halotti virrasztás megreformálásának ötlete. A kártyázást jó lenne a virrasztásból kitörölni! – vetettük fel a problémát. Elgondolásunkat a presbitérium elfogadta. Határozatában kimondotta a virrasztáskori áhítat bevezetését.

A beszélgetéseink alkalmával András bácsi visszaidézte ifjúkorát is. Elmondta milyen örömmel vett részt a legények nyár-estéli szórakozásában, a gyümölcsös kertek meglátogatásában. A legények az érett gyümölcsöt kedveseiknek szakították. A falu ezt nem számította a tíz parancsolat tilalma alá. Legénykori csínytevésnek könyvelték el. Hiszen mindenki volt fiatal.

Burus András Dé Ilkának vitte a pipei kertek legszebb gyümölcsét. András bácsi addig vitegette a legszebb gyümölcsöket a falu legszebb leányának, míg házasság lett belőle. S a házasság nyolc gyermeket, hat fiút és két leányt gyümölcsözött. A nyolc gyermekből hét felnőtt.

András bácsit nem kellett biztatni fiai taníttatására. Már a háború és a kollektivizálás előtt megkezdte a középiskolába já-

³⁶ Lásd *Az év ünnepei* című fejezetnél.

ratást. Pipei viszonylatban bármilyen szép birtoka s fél vékás szőlője volt, tudta jól, hogy hét felé osztva nem jut egyiknek sem a megélhetéséhez elegendő föld. A két leányát illően kiállította. Fiai közül a két nagyobbbat szántóvetőnek itthon tartotta, a három kisebbet szellemi magvetőnek adta.

Családja jövedelmének fokozásáért, fiai taníttatási költsége fedezéséért pálinkafőző üstöt is üzemeltetett. Meg is kapta ennek jutalmát. Kuláklistára került. Élelmességével a kényelmetlen igát idejében lerázta magáról. A jelenlegi anyakönyvi kötet szerint Pipén 1930–1997 között a legmagasabb kort ő érte meg. 93 éves korában, 1996. szeptember 24-én halt meg gyomorrákban.

Ilka néni 1904-ben született. Egy évvel volt fiatalabb András bácsinál. Biztos adatom nincsen rá, de első fiúk születési dátumából következtetve kb. 56 évet éltek együtt. Ilka nénit 74 éves korában, 1978. november 6-án temették el, agyvérzésben halt meg.

Gyermekeik:

1. *András* 1923. március 28-án született és a hat hétben, április 19-én keresztelte egy házaspár, a lelkész Sebe Ferenc és felesége. Róla és családjáról később emlékezem meg.

2. *Sándor* 1924-ben született, hónapot, napot, keresztelési dátumot az anyakönyv nem közöl. Két házaspár, az édesapának jó barátai s egy özvegyasszony, a lelkész húga keresztelte. 26 éves korában, polgári esküvőjük napján, 1950. április 1-jén templomi gyülekezet előtt *eskettem meg a 18 éves Orbán Dombi Judittal*, az Orbán Dombi Sándor leányával.

3. *Árpád* 1926. január 16-án született, a hagyománytól eltérve december 5-én keresztelte a szomszéd házaspár és még egy Bálint családnevű valaki, de keresztnevét nem lehetett kiolvasni. Az anyakönyv többet nem említ. A továbbiakat emlékezetemből idézem. Az 1930-as évek végén a székelykeresztúri unitárius gimnáziumban, „fika”-ként ismertem meg. Később átment a tanítóképzőbe és azt Enyeden végezte el. Diplomája megszerzése után Désfalván volt állami iskolai tanító és az unitárius egyházközség kántora. Egy év elteltével katonának vonult. Leszerelése után Székelyszenterzsébeten tanított. Ma-

gánúton tanári diplomát szerzett s az V–VIII. osztályt tanította. Szenterzsébetről nősült, tanárnőt vett feleségül. *Két fiúkról tudok.* Árpád Bécsben telepedett le. *Botond* tanári pályáját *Dicsőszentmártonban* kezdte, innen is nősült. *A siklódi fül-orr-gégész orvos leányát vette feleségül*, majd Csíkszeredába telepedtek le. Édesanyjuk halála után, édesapjuk is odakerült.

4. *Ilka* 1927. október 2-án született. 1928. január 15-én keresztelte két házaspár, egy özvegyasszony s két nőtlen leány. 21 éves korában *ment férjhez a 28 éves Orbán Mózes nagysolyosi református legényhez.* Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1948. november 7-én volt. Én eskettem őket. Nagysolyosba telepedtek.

5. *Sára* 1929. március 5-én született. Május 6-án keresztelte egy házaspár, a lelkész és felesége. *Férje Orbán Pap Sándor* révén már megemlékeztem róla (lásd 58-as házszám).

6. *Endre* 1933. szeptember 17-én született, 1934. január 7-én keresztelte öt házaspár, az édesapának ifjúkori barátai. Első kofirmándusaim közé tartozott. A székelykeresztúri tanítóképző elvégzése után, szülőfaluja községi központjában, Nádason kapott állást. A nádasi iskola alsó tagozatán a magyar gyermekeket tanította. *Székelykeresztúrról nősült.* Nádason szép házat épített. Mikor fiai már nagyok lettek, házassága felbomlott. Fiai, édesanyjukkal Németországba telepedtek. Egyedül maradt. Az egyházi életben, édesapja nyomdokain járva, az egyházközség jegyzője lett.

7. *György I.* 1937. március 30-án született, egy év múlva, 1938. április 19-én keresztelte az édesapa testvére és annak férje. Május 5-én mellhártyagyulladásban meghalt. A gyermek meghalt, de neve, az öt tíz év múlva követő testvérében tovább élt.

8. *György II.* 1947. április 24-én született. Három éves és öt hónapos korában, 1950. szeptember 10-én kereszteltem meg. 40 évi szolgálatom legemlékezetesebb keresztelési szertartása volt. A szülők nem akarták a templomba vinni, feltűnést keltek volna vele, hiszen az első és utolsó gyermek között huszonnégy év volt a korkülönbség. Az egyik unoka is nagyobb volt a gyermeknél. Otthon kereszteltem meg. Keresztelés előtt

Gyurival vitába keveredtem. *Kereken kijelentette, csak úgy hajlandó keresztvíz alá hajtani a fejét, ha mesét mondok neki.* Eleget tettem kívánságának, ölembe vettem, elmondtam egy mesét. *Mesemondás után jöhetett csak a keresztelés.* Három házaspár vállalta a komaságot: az édesapának két ifjúkori jó barátja s a Zongor Samu utóda, Ligyizó János és Sári néni.

Gyuri a felsőbb iskolai elvégzése után az adminisztrációban helyezkedett el. Előbb Bonyhán volt néptanácsi titkár. Onnan is nősült. A községben szép házat épített, ezért a kommunisták Mikefalvára helyezték. Most már, mint a polgármesteri hivatal jegyzője oda navétázik mindennap. Gyermekáldásban ők sem részesültek.

Pipén, e család három rekordot döntött:

A leghosszabb életkort az édesapa érte meg.

Az első és utolsó gyermek közötti korkülönbség itt a leghosszabb = 24 év.

A legtöbb középiskolát végzett ifjú e családból került ki.

A 71. házszám alatt lakott az 1890-ben született özv. Rüszt Jánosné, Gergely Judit, fiaival.

Megismerkedésünkkor, második özvegyiségét élte. Első férje adatait nem ez az anyakönyv tartalmazza. Második házasságkötési dátumát sem ismerteti. Csak azt tudjuk, hogy Rüszt János fiatalon, 45 éves korában, 1942. május 28-án tüdőgyulladásban meghalt. Juci néni nagyobb fiaival rendezte gazdaságát és fél hold szőlőjét (28 ári). 66 éves korában szívbajban meghalt. 1956. december 5-én temették el.

Első házasságából született gyermek:

1. *Mária* esketési és halálozási adataiból következtetve 1920-ban született. *Férje, Bálint Kicsi Károly* révén, a 8-as házszámnál, róla már megemlékeztem.

A második házasságban született gyermekei:

2. *János* esketési adataiból következtetve, 1921-ben született. Róla is már megemlékeztem a 6-os házszámnál.

3. *Ilona* esketési adatából következtetve, 1922-ben született. 17 éves korában ment férjhez a 23 éves *Orbán Elek Sándorhoz*.

Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1939. május 29-én volt. Nádason telepedtek le.

4. *Sándor* 1926. január 17-én született, a hat hétben keresztelte egy házaspár, az édesapának jó barátja. Őt és családját alább külön említtem.

5. *Lajos* 1928. március 10-én született s a hat hétben, április 23-án keresztelte két házaspár, a felső szomszéd és az édesapának „egybéli” jó barátja. Segesváron cipész mesterséget tanult, ott is telepedett le. *Felesége a székelyszenterzsébeti Pap Róza lett.* Esketésüket az anyakönyv nem jelzi, de *Margit* leányuk születését igen. 1949. október 24-én született és a hat hétben, november 10-én kereszteltem egy házaspár jelenlétében, aki az édesapának nővére és annak férje volt.

6. *Iréne* 1930. szeptember 4-én született, november 17-én keresztelte egy házaspár, az édesapának jó barátja. Egy éves és négy hónapos korában, hűlésben meghalt.

7. *Domokos* 1934. február 2-án született, április 8-án keresztelte két házaspár, az alsó szomszéd, és az édesapának egy jó barátja. Értelmes konfirmándusom volt. Fiatal korában Szebenben gyári munkásként dolgozott. 20 éves korában megházasodott. A 19 éves *Orbán Burus Irmát*, az Orbán Burus Mózsi bácsi leányát vette feleségül. Polgári esküvőjük 1954. március 30-án volt. Egyházilag, tanúk előtt április 19-én eskettem meg őket.

Az Irma gyermektelen nagynénje, az édesapjának testvére vette magához őket. Öregségében gondozták, s a házat ők örökölték. Pár négyzetméternyi udvarukon példás virágkertészetet rendeztek be. A gyári munkájuk szünetében pipei élni akarással művelték. A virágok olyan szép jövedelmet illatoztak, hogy a házat szépen modernizálva átalakították. Amikor a *nagyobbik fiúk*, *Domokos* elvégezte a teológiát és a székelyudvarhelyi unitárius második egyházközség lelkésze lett, szebeni házukat eladták és Székelyudvarhelyen vettek mást. Így fiúk közelébe kerülhettek.

8. *Ödön* 1936. június 23-án született és a hagyományos hat hétben, június 30-án keresztelte egy házaspár, az édesapának legénykori jó barátja. Érzékeny, finom lelkű gyermek volt, nekem konfirmándus növendékem. Amint már a 7-es házszámnál

említettem, 22 éves korában nősült, a 19 éves *Bálint Kicsi Lajos Gyula Amálit vette feleségül*. Polgári esküvőjük 1958. október 2-án, a templomi október 11-én volt. Segesváron telepedtek le, *Tibor fiúk Kolozsváron a monostori egyházközség lelkésze, az egyházkör esperese*.

Íme, egy családból két pipei gyökerű lelkész, mindketten elit egyházközségben szolgálnak. A hét felnőtt gyermek közül csak három maradt a faluban. Egyikük a szülei háznál. *Sándor* 28 éves korában *ide hozta férjhez* a Nádason lakó, de pipei születésű *Bálint Gyirkó János 18 éves Ilona leányát*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon volt. 1954. február 28-án eskettem meg őket. Házasságuk változatos volt. Amikor *első gyermekük Endre*, 1954. november 27-én megszületett, és a hat hétben, december 18-án megkereszteltem, akkor a szülők már külön éltek. Endre 23 éves korában megnősült, *a Gergely Pali Gyula leányát, a 21 éves Máriát vette feleségül*. Polgári esküvőjük 1977. január 25-én, a templomi február 5-én volt. Segesvárra költöztek. Ott született *Csaba fiúk* 1978. október 8-án, kit Pipén kereszteltek 1979. április 22-én két házaspár, az édesapának jó barátai.

Rüsz Sándorék idővel kibékültek. *Ilona leányuk* Endre fiúk születése után három évre született: 1957. december 17-én és 1958. január 26-án, a hat hétben keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. Nevével az anyakönyvben többet nem találkoztam.

A 72. házszám alatti telken két ház állott. Az egyik első szobájában, az 1888-ban született Bálint Ágoston bácsi lakott családjával. Megkülönböztető neve nem volt. A Bálintok között más Ágoston nem élt. Gyermeküket már az ő nevével különböztették meg a hasonlóktól (például Ágoston Áron, Ágoston Domi, Ágoston Amáli stb.). Ágoston bácsi tulkokkal gazdálkodott. „Ridegen” megvette őket. Felerősítve „kivágott” belőlük. Eladta őket, olcsóbbat vett helyettük. A megmaradt összeggel családja kiadásait fedezte. Két vékás (15 ári) szőlőtermése is növelte jövedelmét. 66 éves korában végelgyengülésben halt meg. 1954. április 25-én temettem el. Koporsójánál a nádasi ro-

mán, görög katolikus lelkész, Rusu Ioan is megjelent. Beszédet is mondott magyarul.

Felesége, Gergely Ráki néni, a Pali Mihályné, Juci néni testvére 1892-ben született. Hét gyermekes édesanya létére is derűs kedélyű, szépen éneklő asszony volt, természetesen illendő határok között. A pipei férfiak szívós munkabírásáról már volt fogalmam, de hogy az asszonyok is ilyen erénnyel rendelkezzenek, arról Ráki néni győzött meg. Egy kora nyári hajnalhasadtakor mind a ketten Segesvárra igyekeztünk a 16–18 km-es rövid úton. Ráki néni a vállára helyezett átalvetőjében kb. 22–25 kg „balácsi vackort” vitt a piacra. Én hivatalos ügyben jártam. A piac elbomlása után a kora délutáni órákban is együtt gyalogoltunk hazafelé. Beszélgetve értünk ki a hétúri határon keresztül haladva a nádasi „Bükk” tetőre. Én egy fa árnyékába lehűsültem, a további útra erőt meríteni. Ráki néni egy pár percnyi üldögélés után egyszer csak felpattant helyéről: „Jaj, siessek, me’ ke’ mennyek kender nyúni!” – sóhajtással már tova is lebbent. A bámulattól lélegzetem is elállott. Alig tudtam hazavánszorogni, s Ráki néninek 30 km gyaloglás után, még volt ereje és kedve kendert nyúni. Haza sem ment. A „Kenderrét” útjába esett, és neki látott a munkának. Ilyen is csak egy pipei asszonytól telik ki.

Ráki néni 26 évvel élte túl Ágoston bácsit. 88 éves korában, 1980. október 11-én végelgyengülésben halt meg.

Gyermekeik:

1. *Rákhel* születési adatait a jelenlegi anyakönyv nem tartalmazza. A család elbeszéléséből tudom, hogy *Tasnádra ment férjhez*.

2. *Róza* adatai sincsenek meg ebben az anyakönyvben. Esketési adatából következtetve 1914-ben született. *Férje, Fazakas János* révén a 3-as házszámánál már meg emlékeztem róla. Itt csak azt jegyzem meg, hogy a Magyarországra települtek között ők voltak az első hazalátogatók. A templomba is eljöttek. Negyven évi szolgálatom számomra legkedveltebb prédikációját az ő tiszteletükre mondtam.

3. *Ágoston* 1924. szeptember 12-én született és a hat hét eltelte után kilenc nappal keresztelte az alsó szomszéd házaspár. Róla és családjáról külön ejtek szót.

4. *Irma* 1926. október 7-én született, a hagyományos hat hétben október 24-én keresztelték, de, hogy kik, nem tudom, a keresztszülők nincsenek beírva. Az anyakönyv többet nem is említi.

5. *Aron* 1930. február 25-én született, s két hónap múlva, április 25-én keresztelte két házaspár, az édesapának ifjúkori jó barátai. Segesváron mesterséget tanult, ott is telepedett le. Oda vitte *feleségét* is, *Gergely Pali Margitot*. Róluk már megemlékeztem.

6. *Domokos* 1932. február 20-án született, a hat hétben, március 10-én keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. 24 éves korában *vette feleségül* 25 éves *Orbán Pap Irénkét*, Orbán Pap Mózsi középső leányát. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1957. január 6-án volt.

Domokos fiúk 1958. augusztus 21-én született, december 7-én keresztelte három házaspár, az édesapának két unokatestvére és egy jó barátja.

Irén leányuk 1961. november 9-én született, s a hat hét után négy nappal, december 26-án keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai.

Ágoston bácsi és Ráki néni utolsó gyermeke:

7. *Amáli* 1934. augusztus 20-án született és a hat hétben, szeptember 8-án keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátja és az alsó szomszéd. Ő is az első konfirmándusaim között volt. *Férje, Pázsint János* révén róla már megemlékeztem (lásd a 37-es házsám).

Édesapjáékkal egy fedél alatt, a hátulsó szobában lakott családjával az ifjú Ágoston. Ágoston a vele egy idős *Pázsint Idát*, a Pázsint Hegedüs Mari néni leányát *vette feleségül*. Az életfordulók körül érdekes helyzet alakult ki.

Első gyermekük, Ágoston, megszületése – 1948. július 17. – után egy hónappal, augusztus 18-án, polgári esküvőjükkel egy napon, tanúk előtt eskettem meg őket. Alig egy hónap múlva,

szeptember 14-én fiúkat kereszteltem. Három házaspár vállalta a komaságot. Az alsó és a szemben lévő szomszédok, valamint az édesapának ifjúkori jó barátja.

Kicsi Ágostonról az anyakönyvnek több emléke nincsen, de van nekem. Cséplés táján történt. Öt éves ha lehetett, mikor kebelbarátja a második szomszédból, Orbán Kádár Gyurka átjött hozzá játszani. Játékkukkal a nagyokat akarták utánozni. Ők is cséplélni szerettek volna. Az udvaron ott állott a nemrégiben rakott szalmakazal, nekik az lett a búzaasztag. A nagyoknál látták, hogy a cséplőgépet a traktor hajtja, s azt be kell gyűjtani. Megtalálták az eketaligát és azt kinevezték traktornak. Valamelyikük a konyháról gyufát szerzett, s az áltraktort begyűjtötték. Be is gyúlt – a szalmakazal. A félrevert harangok percek alatt összeriasztották a falu népét. Mindenki vederrel rohant a szomszéd kutakhoz. Hordták a vizet a tűzoltószekérbe, s annak tömlőjével lelocsolták a lángokat. A vészír Nádasra is eljutott. Az önkéntes tűzoltók és mások is a már említett román lelkész vezetésével siettek a magyar falu tűzét eloltani. A közös összefogásnak eredménye lett. A szomszéd épületekről a veszélyt sikerült elhárítani. Csak egy nyárikonyha teteje perzselődött meg. Egyéb épületkár nem történt, hála Istennek.

Bálint Ágostonék *Ida leánya* 1950. december 23-án született. 1951. február 28-án kereszteltem három keresztszülő házaspár jelenlétében, a szemben levő szomszédházaspár és az édesapának, édesanyának ifjúkori barátja, illetve barátnője.

Harmadik gyermekük, Rákhel, 1955. szeptember 13-án született, december 26-án, karácsony másodnapján kereszteltem, két komapár jelenlétében. Mindketten az édesapának ifjúkori jó barátai. *Férje, Bálint Lajos* révén, a 33-as házszám alatt megemlékeztem róla.

Falut és családot megrendítő esemény volt a két gyermek cséplő játékából fellángolt tűz. De egy életre szóló emlék maradt a felebaráti szeretetnek, az igazi öikuméniának megnyilvánulása, mikor a nádas román lelkész vezette híveit a magyar falu megmentésére. Pipei híveimtől hallottam, hogy a legsötétebb sovíniszta években is velük, a nyilvános utcán magyarul beszélt Rusu lelkész.

A 72-es szám alatti udvaron külön házban lakott Demeterné, Bálint Péter Ilona két gyermekével és István testvérével.

Péter Ilona, amint halálozási adataiból következtetni lehet, 1913-ban született. Mint elvált vagy özvegyasszony élt itthon. Fiatalkorában Szebenben szolgált, ott ment férjhez, ott lett édesanya is. Napszámból, mosásból, iskolaszolgái fizetésből nevelte két iskoláskorú gyermekét. Amikor már gyermekei családot alapítottak és egyedül maradt, elvállalta, a sok gyermek mellett szintén magára maradt, *Bálint Piros Albert gondozását*. Amint már szóvá tettem, vele élt annak haláláig. Ilona 80 éves korában, 1983. október 13-án halt meg.

Gyermekei:

1. *Vilmos* születési és keresztelési adatait az anyakönyv nem őrzi. Esketési dátumából következtetve 1938-ban született. A betűk és a számok rengetegébe a feleségem vezette be, elég sok zökkenővel. Nekem konfirmándusom volt. Apa nélkül nőtt fel, s az otthoni fegyelem hiánya miatt közöttünk sok vitára került sor. Azért sikerült szorgalmas, dolgozó emberré formálódnia. Komoly családapa lett belőle. Ezt már *felesége, Gergely Tót Gizi* révén ismertettem (lásd a 46. házszám).

2. *Magda* az ő születési adatait is esketési dátumából következtettem, e szerint 1940-ben született. Feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándusom volt. Vele könnyebben boldogultunk, mint bátyjával. 18 évesen *ment férjhez, az atyhai születésű római katolikus, 25 éves Máté Andráshoz*. Polgári esküvőjük 1957. július 18-án, az egyházi tanúk előtt 1958. december 26-án volt. Az anyakönyvben több adatukat nem találtam. A család elbeszélése szerint Szebenben telepedtek le.

Két gyermekük született. János családos ember lett, a szülőkkel egy városban laknak. *Ildikó* leányuk férjhez ment. Amerikában telepedtek le, ott neveli két gyermekét.

Íme, a pipei gyökerek az Óceánon túlra nyúltak. A pipei özvegyasszony unokája az Újvilágban talált otthonra.

Ilonáékkal egy házban, de külön szobában lakott testvére, az 1909-ben született Bálint Péter István. Vénlegényként ismer-

tem meg, az is maradt élete végéig. Többször volt zsitár.³⁷ Nap-számba is járt. 67 éves korában, 1976. november 9-én halt meg gyomorrákban.

A 73. házszám alatt lakott Ilka néni, a faluban mindenki így emlegette az özv. Orbán Istvánnét, sz. Bálint Ilkát, aki 1890-ben született. Gyermekeit a többi Orbánoktól az ő nevével különböztették meg. Az édesapától a hivatalos nevet, az édesanyától a megkülönböztető nevet örökölték. 60 éves korában, a segesvári kórházban, kétoldali tüdőgyulladásban halt meg. 1950. augusztus 20-án temettem.

Gyermekei:

1. *István* esketési adatából következtetve, 1913-ban született. Ipari pályára lépett, molnár lett. Kétszer nősült. *Első házasságáról a 12-es házszámnál* megemlékeztem. *Második felesége* az erdővidéki *Vinci Margit* lett. Esketési adataikat az anyakönyv nem őrzi, csak *gyermekük* születését:

Sándor 1948. szeptember 2-án született, a hat hétben, szeptember 13-án kereszteltem. Keresztszülei egy vegyes szászmagyar házaspár, és egy hajadon leány. 18 napos korában eltemtem. Koraszülött volt.

Edit-Margit 1950. szeptember 26-án született, s három hónap múlva, december 26-án, karácsony másodnapján kereszteltem. A keresztszülők négy házaspár az édesanyának rokona, az édesapának jó barátai, egy ifjú hajadon és egy nőtlen legény voltak.

Orbán István navétázott az egrestői malomba, melynek főmolnára volt. A pipeiek szép lisztet öröltetni odajártak.

Orbánné, Bálint Ilka néni következő gyermekei:

2. *Ilona* esketési adatai szerint 1914-ben született. *Férje, Gergely Mihály* a kovács, révén emlékezem meg róla.

3. *András* esketési adatai szerint 1919-ben született. Esketéséről a 7-es házszám alatt megemlékeztem. Családja ezután következik.

4. *Lajos I.* 1923. december 12-én született. 11 hónap múlva, 1924. november 18-án keresztelte egy házaspár, a pipeiek több-

³⁷ Határpásztor.

szőrös komája, Zongor Samu és felesége, Sári néni. Keresztelése után néhány nappal meghalt.

5. *Juliska* esketési adatából következtetve 1923-ban született. *Férje, Bálint Gyirkó Sándor* révén, a 47-es házszám alatt megemlékeztem róla.

6. *Lajos II.* 1927. december 16-án született. 1929. március 17-én keresztelte egy házaspár, a felső szomszéd. Lajost 20 éves korában ismertem meg. Részt vett az ifjúság életében. Nemso-kára katonának sorozták. Ott szanitész kiképzésben részesült. Falujába haza sem jött többet. Nagykenyden vállalt egészségügyi szolgálatot.

A 73-as szám alatt alapított családot a már említett *második fiú, András, feleségével Bálint Kicsi Lajos Gyula Irmával.*

Gyermekei:

1. *András I.* 1947. március 30-án született, hat hétben, 9 nap múlva keresztelte Major Vencel tanító. Keresztszülők a tanító házaspár valamint az édesapának jó barátja. 18 napos korában el is temette a fő keresztapa, a kántortanító. Az anyakönyvi bejegyzés szerint fejletlen állapotú volt. A gyermek meghalt, de neve tovább élt a következő testvérben.

2. *András II.* 1950. január 8-án született. Március 6-án kereszteltem. Keresztszülei két házaspár, az alsó és felső szomszéd házaspár. Az anyakönyv több adatát nem ismerteti.

3. *Irma* 1953. február 9-én született. Azon év május 26-án kereszteltem. Keresztszülei az édesanyának kisebbik húga, valamint még két házaspár. 21 éves korában *férjhez ment* a 23 éves *Lőrinc István nagygalambfalvi református legényhez.* Polgári esküvőjük 1974. március 28-án volt, templomi április 20-án. Segesváron telepedtek le. Az anyakönyvben több szó nem esik róluk.

4. *Sándor* 1954. október 13-án született. 1955. június 24-én, Pipe fogadott ünnepén, Szent János napján keresztelte a vizsgálós-zék alkalmával Miklós István esperes egy keresztszülőpár előtt, aki az édesapának jó barátja. 23 éves korában *vette feleségül* a 22 éves *Fülöp Rozália bordosi katolikus leányt.* Az anyakönyv őket többet nem említi.

Ilka András három gyermekük nevelésén kívül, vagy azzal egyidőben, az édesanyjával együtt 10–10 ári, összesen 3 vékás szőlőt dolgozott. Azt már nem akarom állítani, hogy éppen ennek eredményéből lett a falu mókamestere. Ezt vele kapcsolatos három esetem is bizonyítja:

Az első egy húshagyókedden történt. Mint násznagy egy ifjú pár násznépét hozta a parókia udvarára, vidám zeneszóval. Arra kért, eskessem meg a fiatalokat. A menyasszony leánynak álcázott legény volt. Nem akartam a jókedv elrontója lenni. Elvállaltam a szolgálatot. A helyzetnek megfelelően elvégeztem a szertartást. Természetesen a jókedv fokozására borral is megkínáltam őket. Ahogy jött a lakodalmi menet, vidám szóval, úgy távozott.³⁸

Másodszor, András mókája egy veder boromba került. December 6-án családommal a Mikulás szerepek eljátszása után nyugovóra térünk. Első álmunkból ajtókopogtatás riasztott fel. Felkeltem ágyamból, az ajtót kinyitottam a váratlan vendég előtt. A küszöbön András állott, egy üres vedreskorsóval a kezében. „Jaj, Tiszteletes úr, segítsen rajtunk. Itt van a főszolgabíró úr, gyűlést tart. Meg kell kínálnuk, kérünk szépen egy veder bort. Majd a kultúr pénzből visszafizetjük” – szolt nagy alázattal. Arra gondoltam, soha sem lehet tudni, a hatalom embere mikor válik a falu hasznára az én borom által? Kérésüket teljesítettem.

Már Szőkefalváról látogattam vissza egy alkalommal Pipére. Akkor derült fény a veder borom titkára. Semmiféle szolgabíróról nem volt szó, csupán egy régi pipei szokást akartak híveim gyakorolni. Az első hó aznap esett le, a major a juhsereget behajtotta. A hagyomány ilyen esetben áldomást írt elő. A fizetés a „juhtársaság” vezetőségét illette. Az áldomás ivására kettős alkalom volt. Egyik, amikor vége a juhlegeltetésnek, a másik, hogy a majort is Miklósnak hívták. Ezt már nem lehetett szárazon elviselni. Erre kellett a pap bora, amit a „kultúr” sohasem fizetett vissza.

Harmadszor tréfás kedvével András, dr. Kiss Elek püspök úr látogatása alkalmával a falu becsületét mentette meg.

³⁸ A pipei farsangi lakodalomról, lásd BARABÁS L. 2000. 62–68.

Legénykori cimborái, „Kótya András”-nak hívták, nyaranta vagy az éjszakai csínytevéseiben a legtöbb „kótyaságot” ő vitte végbe.

A 74-es házszám alatt Orbán Kádár György, az Orbán Áron és Simó Kádár Juliska néni nagyobbik fia lakott, családjával. Születéséről a 63-as házszám, a Bálint Jakab Irmával kötött esküvőjéről a 15-ös házszám alatt megemlékeztem.

Kádár Gyurkáék szorgalmas, törekvő fiatal házasok voltak. Jó másfél vékás (12 ári) szőlőt dolgoztak. Elsőként építettek házat a Csillaghegy alá. Példájukat azután még többen követték. Megérezve a kollektivizálás szelét, házukat eladták és Segesvárra költöztek. Ott vettek más lakást.

Gyurkáék az anyagi javak mellett a szellemieket sem hanyagolták el. A házasemberről szóló színdarabok lelkes szereplői voltak. A „Betyár kendő”-jében ők játszották a férj és feleség főszerepét. Azelőtt megjártuk. A leány szereplő mellé egy fiatal házasembert osztottunk. Lett is ebből szikrázó családi féltékenység. Ezt elkerülendőnek tartottuk, ezért adtuk a főszerepet férjnek és feleségnek.

Kádár Gyurkáéknak azért kijutott az üröm poharából is. Irma is úgy járt, mint Bálint Fazakas Jánosné, az 1-es házszám alól. A szerűn való cséplés ellen zúgolódt, amit a jelenlevő pártaktivista zokon vett. Nem nézte a három gyermeket és az édesapát, kik nyár közepén édesanyai gondoskodás nélkül maradtak és három hónapra az erzsébetvárosi börtönbe záratta.

Gyermekeik:

1. *György* 1948. február 2-án született, május 23-án kereszteltem. Keresztszülők: három házaspár: a felső és szemben lévő szomszéd, az édesapának barátja, valamint két nőtlen legény, és egy hajadon leány. Eleven, értelmes gyermek volt. Cséplési játékaról már beszámoltam a 72-es házszám alatt. Utolsó pipei tanítványaink között tartjuk emlékezetünkben.

2. *Jakab* 1951. július 10-én született, a hagyományos hat hétben augusztus 10-én kereszteltem. Keresztszülők: három házaspár, az édesanyának két unokatestvére, az édesapának egy jó barátja.

3. *Irma* 1954. október 29-én született, a hagyománytól megszerve eltérve 1955. április 3-án kereszteltem. Keresztszülei: egy házaspár, az édesapának „egybéli” jó barátja.

Az anyakönyv a gyermekekről a fennebbieken kívül több adatot nem közöl.

A 75. házszám alatt lakott az 1886-ban született, özv. Orbán Geci Jánosné, Gergely Juliánna. Mióta szenvedte az özvegyi sorsot, nem tudtam megállapítani. Férje halálának dátumát ez az anyakönyv nem őrzi. Fonással tartotta fenn magát. Disznóöléskor gyakran hívták segíteni. 74 éves korában, 1960. augusztus 7-én halt meg végelgyengülésben.

Két fiát ismertem:

1. *Lajost*, akiről a 34-es házszám alatt beszámoltam.

Az édesanyával egy fedél alatt lakott kisebbik fia, a mi kománk:

2. *Mihály* 1924. szeptember 30-án született, december 7-én keresztelte egy házaspár, az édesapának jó barátja. 24 éves volt, mikor megismertem. Szerény, szorgos legény volt. Sokat járt kaszanapszámba. Pipei viszonylatban elég későn, 27 éves korában házasodott meg, amint arról már a 37-es házszám alatt beszámoltam. Mihály koma, hogy gyarapodó családjának mindennapi kenyerét biztosítsa, a faluban pásztorságot is vállalt.

Gyermekeik:

1. *Juliánna* 1952. január 22-én született, a hagyományos hat hétben, február 28-án kereszteltem. Nem csak keresztelő lelkesze, hanem keresztapja is lettem. Keresztvíz alá a feleségem tartotta. Így Orbán Geci Mihályékkal is komaságba kerültünk. Rajtunk kívül a szemben lakó szomszéd és Mihály komának a pászortársa vállalt még komaságot.

2. *Mihály* 1953. május 14-én született, július 22-én kereszteltem. Keresztszülők: egy házaspár, az édesapának jó barátja. egy nőtlen legény a második szomszédból, két hajadon leány, egyik az édesapának unokatestvére, másik az édesanyának barátnője.

3. *Irma* 1955. április 27-én született, augusztus 21-én kereszteltem. Keresztszülő egy házaspár, az édesapának fiú unokatestvére volt.

Az első három gyermekről az anyakönyv több adatot nem közöl.

4. *János* 1958. április 27-én született, december 14-én keresztelte egy házaspár, a felső szomszéd. Szüleinek fájdalmas keresztet okozott, mikor 11 éves korában felakasztotta magát. 1969. augusztus 8-án temették.

A 76-os házszám alatt, Orbán Dombi Sándor és családja lakott. A többi Orbánoktól megkülönböztetésül hívták Burus Sándornak is. De a család inkább az édesanya után a Dombi névre hallgatott.

Sándor bácsi 1901-ben született. Negyvenhat éves korában jó kedélyű, munkás embernek ismertem meg. A bécsi döntés után ő is osztozott a Besztercére menekült pipeiek sorsában. Hazatérte után kezébe vette családja, gazdasága irányítását. A kollektív gazdaság megalakulása után, mikor már a tagok állatállománya annyira megapadt, hogy a gazdák már nem tartották érdemesnek pásztort fogadni, egymás közt felosztva, naponként rendre őrizték az állatokat. Így került 1977. augusztus 6-án Sándor bácsira a sor. A kevés számból álló csordát kihajtotta a legelőre. Délután, hirtelen nagy vihar támadt. Nem volt hova menekülni. Sándor bácsiba a villám belecsapott, azonnal szörnyethalt, 76 éves volt akkor. Augusztus 8-án temették el.

Felesége, Bálint Dombi Mária néni a Dombiak nagy családjából, Sándor bácsinál két évvel hamarabb, 1899-ben született. A mezőn a két és fél vékás szőlőben (18 ár) fájós lábával férjének nem tudott segíteni. Varrással járult hozzá családja mindennapi kenyeréhez. A falu varrónője volt. Halálával Sándor bácsit hat évvel megelőzte. 72 éves korában, 1971. február 21-én érmezsenedésben meghalt.

Gyermekeik:

1. *Mária* 1925. december 15-én született, 1926. február 21-én keresztelte a szemben lakó szomszédházaspár. Pipére kerülésemkor már Marosvásárhelyen szolgált. Ott is telepedett le. Az anyakönyv többet nem említi.

2. *Amáli* 1927. február 23-án született, a hat hétben, március 29-én keresztelte egy házaspár, a szülőknek jó barátja. A ke-

resztelési anyakönyv megjegyzési rovatában a neve után ez áll: „mgh” (meghalt). Dátum nincs feljegyezve.

3. *Sándor* 1930. október 30-án született, őt is a hagyományos hat hétben, november 17-én keresztelte egy házaspár és egy özvegyasszony. Viruló legényként, 18 éves korában ismertem meg. A fiatalság, a csürdögölő csoport lelkes tagja volt. Katonasága után a vasútnál helyezkedett el. *Héjjasfalvára nősült*, oda is telepedett le. Az anyakönyv nevét többet nem említi.

4. *Juliánna* 1932. április 15-én született. Július 10-én keresztelte két házaspár, a pipeiek többszörös komája, Zongor Samu és Sári néni, valamint egy baráti házaspár. *Férje, Burus Sándor* révén a 70. házszám alatt már szóltam róla.

5. *István* 1937. július 11-én született. Az év végén, karácsony harmadnapján, december 27-én keresztelte egy házaspár, a szülőknek ifjúkori barátai. Konfirmándus növendékem volt. Mint értelmes, szorgalmas, jó magaviseletű gyermekre emlékszem. Vele kapcsolatban nem kellett megismételnem a Bálint Zsiga Lacinál alkalmazott „gyermeklopásom”-at. Érezte ő jól, hogy Istentől kapott talentumait gyümölcsöttenie kell. Elemi osztályai után középiskolába ment. Annak elvégzése után, Marosvásárhelyen, a megyei néptanács kereskedelmi osztályán rangos beosztást kapott. Évtizedek múlva, egy alkalommal nála tett látogatásom alkalmával mint intelligens, művelt férjet, komoly családapát láttam viszont. Székelykeresztúrról nősült. A gimnázium egykori igazgatójának, Pap Mózesnek és a felügyelőgondnoknak, Dr. Elekes Dénesnek, unokáját, *a fiatalon elhunyt költőnek, Pap Sándornak Judit leányát vette feleségül.*

Szép pozíciója nem kápráztatta el. Gyökereitől nem távolodott el. Hű maradt szülőfalujához. Pipén esküdtek, itt keresztelték leányukat is. Polgári esküvőjük 1967. szeptember 7-én, a tanúk előtti egyházi 1968. október 16-án volt. István akkor 31, menyasszonya 25 éves volt. *Judit leányuk* 1968. április 10-én született és a szülők esküvőjének napján, október 16-án keresztelte az édesapának nővére és férje.

Orbán Dombi István 77 éves korában *Pipéről*, „álmai szülőfalujáról” könnyfakasztó, szép visszaemlékezést írt, amit mellélkelve közlök.

6. *Endre* 1939. július 15-én született. Őt is az év végén, karácsony harmadnapján, december 27-én keresztelte két házaspár, az édesanyjának testvérbátyjai és azok feleségei. *Endre*, feleségemnek tanítványa, nekem konfirmándus növendékem volt.

A legkisebb fiú jogán a háznál ő maradt öreg édesapja gyámolítására, nevét az anyakönyv többet nem említi.

A 77-es házszám alatt, az 1912-ben született Bálint Domokos, a Bálint Kicsi János (31-es házszám) fia lakott családjával. Megkülönböztető neve nem volt. Más Domokos a Bálintok között a faluban nem volt. A többi Domokost apjuk neve után különböztették meg (például Jakab Domokos, Agoston Domokos, stb.). Ő, az édesapja ragadvány nevét nem használta.

Bálint Domokos *kétszer nősült. Először* 20 éves korában vette el a 21 éves *Fazakas Ilonát*, a 3-as Fazakas István bácsi leányát. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1933. április 18-án volt. Ebből a házasságból született, az apa nevét viselő, *Domokos fiúk*. 1936. február 10-én és március 29-én keresztelte egy házaspár, az édesapjának „egybéli” barátja. Körülbelül két évig élhettek együtt. *Elváltak*. Felesége Egrestőre ment férjhez, magával vitte fiát is.

Bálint Domokos *másodszor Csöbbsől nősült*. Az odaváló római katolikus *Dávid Margitot vette feleségül*. Életkorát az anyakönyv nem ismerteti. Nem Pipén esküdtek, ezért esketési adataikat sem ismerjük.

Gyermekeik:

1. *János* 1939. április 14-én született. Keresztelési adata nincsen bevezetve. A születése utáni bejegyzési rovatban ez áll: „meghalt”. A dátumot nem közli.

2. *Lajos* 1945. szeptember 1-én született, november 2-án keresztelte egy házaspár, a Zongor Samu utódja, Ligyizó János és Sári néni. Az anyakönyv a nevét többet nem említi.

3. *Iréнке* születési és keresztelési dátuma nincs a pipei anyakönyvbe írva. Halálozási dátumából következtetve, kb. 1952. január 15-én született. Az édesanyja nem engedte Pipén keresztelni, mert a keresztelővíze nincsen megszentelve. Első gyer-

meke is azért halt meg, mert szenteletlen vízzel keresztelték. Átvitte, valamelyik szomszéd római katolikus plébániára és ott keresztelték meg. Irénke öt hónapos korában meghalt. Akkor már megfelelt az unitárius szertartás. A magyarországi plébános engedélyével temettem el, 1952. június 15-én.

4. *István* 1953. augusztus 4-én született, abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a hagyományos hat hétben, szeptember 27-én, a Szent Mihály napi úrvacsora osztás alkalmával, Ft. Dr. Kiss Elek püspök úr keresztelte meg. A keresztszülők, a második szomszéd házaspár voltak. Az anyakönyv további életútjáról nem tudósít.

Bálint Domokos jó ember volt. Nem lehet tudni, milyen egyéni érdek vezette a párt soraiba, de nem ártott senkinek. Csak magának, mikor a pohár fenekére nézett. Közel másfél vékás (10 ári) szőlőt művelt. Az öregkor küszöbén, 59 éves korában, 1971. május 7-én szív és légzési zavarban halt meg.

A 78. házszám üres telek volt.

A 79-es számú ház, a Borzásra telepedett *Bálint Furulyás István bácsié volt*. Testvére, az *öreg Sára néni lakott benne*. A fiatal *Pázsint botos Györgyék* gondozták élete fogytáig. 68 éves korában, 1949. július 20-án temettem el. Végelgyengülésben halt meg. Házát a gondozói örökölték.

Íj. Pázsint György esketési adataiból következőleg 1920-ban született 20 éves korában házasodott meg. A 4-es *Simó János* 19 éves *Róza leányát vette feleségül*. Polgári és templomi esküvőjük egymást követő napon, 1940. február 10–11-én volt. A bécsi döntés után ők is Magyarországra menekültek. Kisvárdán kötöttek ki. 1945-ben hazajöttek. Itthon, *Pázsint György* a közéletben is szerepet vállalt. A Kultúrotthon Bizottságának elnöke lett. A falu kultúrája érdekében sok éjszakát átgyűléseltünk. Az újonnan alakított Fogyasztási Szövetkezetenél ő lett az első elárúsító. Innen kapta a megkülönböztető nevét: „botos Gyurka”.

Gyermekeik:

1. *György* 1940. december 9-én született. A hat hétben, 1941. január 2-án keresztelte egy házaspár. Itt már az édesanyának

a rokonsági köre érvényesült, a keresztanya első unokatestvér volt. Gyurka, feleségemnek értelmes tanítványa, nekem konfirmándus növendékem volt. Családjával együtt, később említtem meg.

2. *János* 1945. április 16-án született a magyarországi Kisvárdán. Ott is keresztelte meg a református lelkész. A család hazajövetele után, itthon anyakönyvelték. A szülők így fejezték ki egyházuk és falujuk iránti tiszteletüket. Családjával együtt, alább említtem meg. A két fiú az apai, illetve az anyai nagyapák nevét örökölte.

3. *Margit* 1947. február 2-án született. A hagyományos hat hétben, március 4-én kereszteltem. Az édesapa elhalt leánytestvére nevét kapta. Keresztszülő lett a szemben lakó, egyedül élő szomszédasszony, egy házaspár (apai jó barát), valamint két hajdon leány. *Férje, Orbán Mózes* révén beszélek róla.

4. *Juliska* 1951. augusztus 9-én született, a hagyományos hat hétben kereszteltem. Keresztszülők: négy házaspár, az édesapának jó barátai. 24 éves korában *ment férjhez a vele egy idős Máté Ernő marosvásárhelyi református ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1975. július 31-én, a templomi két nappal később Pipén augusztus 2-án volt. Az anyakönyv többet nem említi őket.

A család elbeszéléséből tudom, hogy *fiúk, Máté Ernő*, Magyarországon, *a Dunántúli szórvány lelkésze*. Így a pipei kötődésű unitárius lelkészek száma kilencre emelkedett.

A gyermekek családjai és azok utódai:

1. *György* iskolái elvégzése után, ipari pályára lépett. Gépész lett. A szőkefalvi Állami Gazdasághoz tartozó szászbogácsi szőlészetben nyert alkalmazást. Ott ismerkedett meg, annak könyvelőnőjével, a búzásbocsárdi születésű, református, *Bolgár Zsuzsánnával. Az ismeretségből házasság lett.* Polgári és egyházi esküvőjük egymást követő napon 1967. április 29–30-án volt, amikor a vőlegény huszonhatodik, a menyasszony huszonegyedik évében járt. Foris Géza pipei lelkész eskette meg őket a szászbogácsi evangélikus templomban. A lakodalmi vacsora a bogácsi vendéglőben volt. A pipei násznép fedett teherautóval jött az esküvőre és a vendégségbe. Minket is meghívtak. Feleségemmel együtt részt vettünk egykori híveink vigasságán.

Ebből a házasságból született:

Hajnal 1968. augusztus 5-én. 1969. március 26-án keresztelte két házaspár, a szülőknek testvérei. Esküvőjéről és az ő leánya születéséről, *férje, ifj. Bálint Jakab Domokos* révén, a 15. házszám alatt megemlékeztem.

György 1969. november 13-án született, 1970. június 7-én keresztelte két házaspár, az édesapának testvéröccse és egy unokabátyja. Több adatát az anyakönyvben nem találtam.

2. *János* 26 éves korában házasodott, *feleségül vette* a 20 éves, *Simonyi Sára* kibédi református leányt. Polgári esküvőjük 1971. július 18-án, az egyházi december 23-án, tanúk előtt történt.

Gyermekeik:

Melinda 1970. augusztus 17-én született. 1971. április 1-jén keresztelték. Keresztszülei: két házaspár – az egyik neve kiolvashatatlan, a másik az édesapának a húga. 17 éves korában *férjhez ment Pázsint Hegedüs János 19 éves János fiához*. Polgári esküvőjük 1986. december 20-án, a templomi 1987. január 3-án volt. A szülőkkel együtt Nádasra költöztek. Ott született *Sára-Aliz leányuk* 1991. február 8-án, akit május 5-én keresztelt két házaspár, a szülők testvére és rokona. Később született *János-Ábel fiúk* 1995. május 30-án, akit augusztus 15-én kereszteltek. A keresztszülők nevei az anyakönyvben nem szerepelnek. A család Nádasról Segesvárra költözött.

János 1972. október 2-án született. 1975. február 1-jén keresztelte három házaspár. A fő keresztanya, az édesapának rokona. A többiek neve hiányosan van bevezetve: egyiknél a családnév, másikonál a keresztnév hiányzik. 22 éves korában *vette feleségül Széll Violát*. Polgári és egyházi esküvőjük egy napon, 1994. november 24-én volt. A házasfelek születési és lakhelye, valamint az esküvő színhelye (lelkészi irodán vagy templomban) az anyakönyvben nincsen beírva. Értesülésem szerint Segesváron telepedtek le.

A 79. ház alatti, Pázsint Bótos György négy gyermeke közül, csak egy leány maradt a faluban. A másik három és azok lezármazottai kitelepültek. Migrációjuk: Pipe–Nádas–Segesvár, illetve Bogács–Marosvásárhely utat választotta, de az életfordulókat megszentelni, esketni, keresztelni – negyediziglen is – a

gyökerekhez, az ősi faluba tértek vissza. A pipei hazahívogató harangszó messze elhangzik.

A 80. házszám alatt a „Faluház” állott.

Valamikor itt tartották a falugyűléseket. A második világháború előtt Jakab zsidó boltja működött itten. Kultúrházként is szolgált. Szorultság esetén még színdarabokat is adtak elő itten. A fiatalság egy időben téli táncteremnek használta. Majd a szocializmus éveiben a Fogyasztási Szövetkezet elárúsító helye lett.

Amíg *Orbán Burus Mózes* családjától távol volt, felesége három gyermekével itt talált menedéket.

Mózsi bácsi, a halotti anyakönyvből következtetve, 1907-ben született. Mózsi bácsi élelmes, nyugodt, megfontolt alaptermészetű, de sorsviselt ember volt. Népes családban nőtt fel. Az öt testvér közül, a legfiatalabb volt.

A 19-as házszám alatt takaros házuk állott. Mint legkisebb testvér, őt illette meg. Édesapjuk adóságba keveredett, házára kezessel váltót íratott alá. Mózsi bácsi Szebenbe ment pénzkeresetre, hogy az adóságot kifizethesse. Mire a pénzt összegyűjtötte, a váltó lejárt, s a ház a kezes kezére került. Családjával kénytelen volt a „Faluház” kis szobájában meghúzódni.

Szebenben megismerkedett a kobátfalvi, 1910-ben született, Szász Vilmával, ki szintén ott szolgált. Ismeretségükből élettársi viszony lett. Három gyermekük volt már, amikor *viszonyukat törvényesítették.* Polgárilag 1940. február 3-án, másnap tanúk előtt egyházilag is megesküdtek. Mózsi bácsi 33, Vilma néni 30 éves volt akkor.

A szépen melegedő családi fészket a háború feldúlta. Mózsi bácsi is a koncentra elől menekülve átszökött a határon. A többi pipei menekült mellett ő is Besztercén kötött ki. A magyar szabadságot nem élvezhette sokáig. Honvédek sorozták. Az orosz fronton fogságba került. A lágerben négy évet szenvedett. Családját és szülőfaluját nyolc év múlva látta viszont. Két babázó leánykát, egy pólyás fiúcskát hagyott itthon, iskolás nagy gyermekeket ölelt hazatértekor magához.

Egy ideig a „Faluház” kis szobájában töltötte napjait az édesapát visszakapott család. Majd a 12 sz. ikerházban húzódtak meg. A nagy kőház hosszan fallal volt ketté választva. Az alsó részében lakott Bálint Istvánné, a felső, Gergely Pali Sándor felé eső részébe költözött Orbán Burus Mózsi bácsi családjával. *Veje, Rűsz Domokos, visszavásárolta apósának eredeti szülőházát, a 19-es házszám alatt. Mózsi bácsit a jó Isten hosszú élettel áldotta meg és megsegítette, hogy az utolsó éveit szülőházában élhette le. 85 éves korában, 1992. július 13-án kísérték ki a „Kerekszőlőbe”.*

Vilma néni áldozatkész hitvestársnak bizonyult. Férje nyolc évi távolléte nagy kereszt volt számára. Jézusi türelemmel hordozta. Szegényen de mindent elkövetett, hogy gyermekei hiányt ne szenvedjenek. Kicsiny gazdaságát s fél vékás (4 ári) szőlőjüket híven gondozta. Mózsi bácsi több összel volt zsitár (szőlőpásztor), hogy családja jövedelmét szaporítsa. Vilma néni halálát nem ez az anyakönyvi kötet őrzi.

Gyermekek:

1. *Irma* Szebenben született, pipei anyakönyvben sem születése, sem keresztelése nincsen beírva. Esketési adatából következtetve 1935-ben született. *Férje, Rűsz Domokos* révén a 71. sz. alatt megemlékeztem róla.

2. *Sára* 1937. július 17-én, született, augusztus 15-én, a hat hétben keresztelte négy házaspár, az édesapának jó barátai. *Férjével, Rűsz Istvánnal* kapcsolatban, a 2-es házszám alatt róla is már megemlékeztem.

3. *Mózes* 1939. január 29-én született, április 8-án keresztelte egy házaspár, a pipeiek közkedvelt komája, Zongor Samu és Sári néni, kiknek ő volt a 22-dik keresztgyermekük. Alább visszatérek hozzá.

4. *János* 1941. május 20-án született, a hagyományos hat hétben, június 2-án keresztelte két házaspár, az édesapának jó barátai. Az anyakönyvben több adatát nem találtam. Feltételezem kis korában való elhalálozását, mert amikor a családot megismertem, ilyen nevű gyermek nem volt.

5. *Ödön* 1950. december 23-án született, 1951. március 5-én kereszteltem. Keresztszülei: egy hajadon leány és egy baráti há-

zaspár, az édesapa részéről. Keresztelése után 3 napra eltemettem, tüdőgyulladásban halt meg.

Mózsai bácsi azok közé tartozott, akik hosszú távollét után a faluba visszatelepültek. Itthon is maradtak. Igaz, gyermekeik közül csak a fiú maradt itthon, a két leány a migráció útját választotta. Egyik Szebenbe, majd Székelyudvarhelyre települt, a másik Segesvárra. Fiúk itthon alapított családot.

Ifj. Orbán Burus Mózes 27 éves korában vette el a *Pázsint botos Gyurka* 19 éves *Margit leányát*. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1966. február 12-én volt. Azok közé a ritka pipei fiatal házások közé tartoznak, akik az esküvőjük után a faluban maradtak. Vállalták a kollektív nehézségeit. Itt születtek gyermekeik.

Mózes 1967. március 22-én született, december 24-én keresztelte két házaspár, a fő keresztszülőknél csak a családi nevet lehet kiolvasni, a második házaspár az édesapának jó barátja. 28 éves korában mint dévai lakos vette feleségül a 23 éves *Kolcsár Ildikó* segesvári unitárius hajadont. Polgári esküvőjük 1995. május 14-én, a templomi szeptember 2-án volt. Segesváron telepedtek le. Itt született *Szilárd* fiúk. Születési dátumot az anyakönyv nem jelez, 1997. augusztus 5-én keresztelte egy házaspár, az édesanya rokona.

Vencel 1970. augusztus 3-én született. Egy év elteltével, 1971. szeptember 19-én keresztelte két házaspár, az édesapának és az édesanyának jó barátai.

Tünde 1973. október 17-én született. 1974. január 2-án keresztelte két házaspár, a szülőknek jó barátai. 20 éves korában ment férjhez a 25 éves magyarországi *Hegedüs István* unitárius ifjúhoz. Polgári esküvőjük 1994. január 7-én, az egyházi, tanúk előtt, 9-én volt. Segesváron telepedtek le. Itt született *Mónika-Tünde leányuk*. A keresztelési anyakönyv 1997. év első sorszámába van bevezetve, születési, keresztelési dátum nélkül. Keresztszülei édesanyjának testvére és annak felesége.

Ildikó 1978. június 12-én született és egy év múlva, június 12-én keresztelte két házaspár, az édesanyának és az édesapának testvérei.

A 80 házszám alatt lakott dédapa, nagy családjának életútját, az ő születésétől dédunokája születéséig, 1907–1997 között, 90 éven át lehetett végig kísérni.

A 81. ház alatt még egy komám, Pázsint Magyar János lakott. Születés–keresztelési adatait édesanyja révén az 56. házszámnál már ismertettem. Felesége Gergely Irénke a Bálint Dombi Gyurkáné, Gergely Ilona testvére. Irénke 1925. szeptember 1-jén született, október 25-én keresztelték, keresztszüleit az anyakönyv nem ismerteti. A két árva, az apátlan árva vőlegény, az apátlan-anyátlan árva menyasszony 23 illetve 21 éves korukban keltek egybe, polgári és tanúk előtti egyházi esküvőjük egy napon, 1946. április 20-án volt.

Takarékos, iparkodó fiatal házasokként ismertem meg őket. Róluk beszélte a falu népe hogy egy tojásból ketten ettek rántottát. Csak így tudtak anyagilag gyarapodni. Általában jellemző volt a pipei fiatal házasokra a kuporgató életvitel, hogy állatot nevelhessenek, házat építhessenek. János komáék kuporgatásának is megvolt az eredménye. A Csillaghegy alatt szép, szász típusú házat építettek. E mellett híven gondozták kicsiny gazdaságukat és művelték egy vékás (7 ári) szőlőjüket.

Magyar János fiatal korában sokat szolgált Erzsébetváros mellett a holdvilági szászoknál. Ott tanulta meg a takarékoság művészetét. Itthon ő volt a falu borbélyja. Szombatonként alkonnyat táján, vasárnap reggelenként harangozás előtt mentek hozzá a férfiak nyiratkozni. Engem is többször megnyírt. A közösségi életben is szerepet vállalt. Egyházfiként az egyházközösség érdekében lelkiismeretesen szolgált. Mint ilyen, abban a megtiszteltetésben részesült, hogy ama nevezetes Szent Mihály napi püspök-látogatáskor 1953-ban a másnapi szüreti túróspuliszka vacsorát a főpásztorral és kíséretével Gál Jenő titkárral, a későbbi Háromszék–felsőfehérvári esperessel nála fogyasztottuk el. Ez mindnyájunk számára emlékezetes élmény maradt.

János és Irénke 32 évet éltek együtt. Hamarabb Irénke halt meg, 1978. január 18-án májban, 53 éves korában. János

koma 17 évi özvegyesség után 1995. február 8-án végelgyengülésben, 72 éves korában.

Gyermekeik:

1. *Éva* 1947. május 31-én született, 1948. január 4-én kereszteltem. Keresztszülei az édesapának két jó barátja. A segesvári gimnázium magyar tagozatán érettségizett. 20 éves korában *ment férjhez* a vele egyidős gogánváraljai, *Fábián István* református ifjúhoz. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1967. október 25-én volt Pipén. Erzsébetvároson telepedtek le, *Évike*, az özvegyen maradt édesapját magához vette és öregségében gondozta.

2. *János* 1951. augusztus 10-én született, december 30-án kereszteltem. Keresztszülei három házaspár, kettő az édesapának, egy az édesanyának ifjúkori barátai, illetve barátnője. Segesváron telepedett le. Az anyakönyv többet nem említett.

3. *István* 1953. augusztus 4-én született, szeptember 27-én a Szent Mihály napi úrvacsoraosztás alkalmával keresztelte Ft. Dr. Kiss Elek püspök úr. A feleségem volt a fő keresztanya, így lettünk Magyar Jánosékkal is komások. Rajtunk kívül más keresztszülő nem volt. Ő is Segesváron talált alkalmazást. Miután apja *Évikéékhez* ment, hazaköltözött a Csillaghegy alatti házba. Sohasem házasodott meg. A falu csordájának pásztora lett. Java korában, 44 évesen, 1997. március 10-én halt meg tüdőbajban.

Magyar János kománk szép új, csillaghegyi háza üresen maradt.

A 82. házszám alatt lakott, az 1875-ben született Bálint Samu Mihály két nőtestvérével, Marival és Rózával. Az anyakönyv róluk semmi adatot nem őriz Mihály bácsi halálán kívül. Élete javakorában pásztor ember volt. A falu csordáját őrizte. 80 éves korában végelgyengülésben halt meg. 1955. február 20-án temettem el. A két nőtestvér római katolikus vallású volt, azért nem említi őket a pipei anyakönyv. A családfenntartó Róza volt. Napszámos keresetével segítette testvéreit is.

Ettől a háztól lefelé, az „Alszeg” házsoraival párhuzamosan, a patakfolyás jobb partján, a „Hét” nevű határrész alján, egészen a kovács házáig régebben házak állottak. Idővel

azok leromlottak, helyük üresen maradt. *Ezt a falurészt azóta is „Pusztá”-nak hívják. A szájhagyomány szerint itt lakott Geci Péter bá’, ki jó kaszás hírében állott. Egy nyári este, elfáradtan jött haza munkájából. Odaszólt az asszonyának: „Juli, vacsorára vágj récét, mer’ a kasza nem kapa !”*

A „Pusztá” utolsó házában, szemben az 1-es házszámmal a kovács lakott. A ház a falu tulajdona, a mindenkori kovács szolgálati lakása volt.

A mi időnkben *Gergely Mihály* volt a kovács. Csöbben született 1912-ben, római katolikus vallású volt. Az édesanyja Pipérről ment Csöbbe férjhez. Az Orbán Áron és Gyula testvére volt. Mihály fia visszaadta a kölcsönt, Csöbből Pipére nősült. *Orbán Ilonát*, Ilka András testvérét vette feleségül. A vőlegény 23, a menyasszony 21 éves volt. Polgári és templomi esküvőjük egy napon, 1935. május 13-án volt. Első éveikben Pipén laktak, de a bécsi döntés után átmenekültek Csöbbe. Csak a háború után tértek haza. Mihály jó mesterember volt. A pipei gazdák ekevasaikat nála éleztették. A munkáért pénzt nem fogadott el, hanem a gazdák ezért a munkáért évente egy-egy véka búzát fizettek a kovácsnak. Ő sem ártott másnak, csak magának a sűrű poharazással. A nehéz munka és az alkohol az életerejét legyengítette. Munkaképes korában 54 évesen tüdőgyengeségben meghalt. Római katolikus létére, a család kérésére, 1956. március 10-én temettem el.

Feleségével 21 évet éltek együtt. Míg a kovács az üllőn az izzó vasat kalapálta, addig a felesége sem ült tétlen. 10 gyermek születése és abból hétnek felnevelése odaadó munkát igényelt. A *gyermek*ek egy része Csöbben, a másik része Pipén született:

1–2. *Mihály és Ilka*, ikrek, 1935. december 28-án születtek és 29-én keresztelte őket egy-egy házaspár, az édesanya leánykori, szemben lakó szomszédja. Koraszülöttek lehettek, mert két, illetve három hónapos korukban meghaltak. A keresztelési anyakönyv rovatában ez áll: „velük született gyengeség”.

3. *András* 1937. június 1-én született és a hagyományos hat hétben, június 27-én keresztelte egy házaspár, a szemben lakó

első szomszéd. 10 hónapos korában, 1938. március 20-án, tüdőgyulladásban meghalt.

4. *Erzsébet* 1940. augusztus 25-én született. Őt is a hagyományos hat hétben, szeptember 1-én, keresztelték. Keresztszülei, két házaspár, az édesanyának leánykori, szembenlakó szomszédja és az édesapának egyik jó barátja. A betűk országába a feleségem vezette be, nekem pedig konfirmándusom volt.

5. *Sándor*, 6. *János*, 7. *József* Csöbben születhettek 1941–1946 között. A pipei anyakönyvbe nincsenek beírva, de a gyülekezeti naplómbe szerepelnek, sajnos születési és keresztelési dátum nélkül.

8. *Irén* 1946. augusztus 30-án született, december 19-én keresztelték. Keresztszülei, két házaspár, az édesapának jó barátai.

9. *Gizella* 1949. április 1-jén született, a hagyományos hat hétben kereszteltem. Keresztszülei két házaspár, a szülők jó barátai voltak.

10. *Mózes* 1952. október 7-én született és 1953. március 15-én kereszteltem. Keresztszülők, egy házaspár, a szülők jó barátai.

Gergely Mihállyal kapcsolatban van egy tanulságos emlékem. Meghalt az édesanyja. Pipei testvérei, Orbán Áronék megkértek, hogy én temessem el, mivel unitárius volt. Én felkészültem a szolgálatra. A temetés kitűzött idejére a pipei rokonokkal átmentünk Csöbbe. A temetés kezdete előtt kevés idővel, megjelent a bordosi plébános is, kinek Csöb katolikus filiája volt. Egyik hívével megüzente nekem, hogy szolgálatomra nincs szükség. Az asszony utolsó óráiban áttért katolikus vallásra. Annak előírása szerint, meggyónt, áldozott, felvette az utolsó kenetet. Katolikus szertartással temetik el. Katolikus temetésen más vallású lelkész nem szolgálhat. Vitába nem akartam bocsátkozni, de pipei híveimet sem akartam cserbenhagyni. Mihály édesanyját és a pipei Orbánok testvérét kikísértük a temetőbe. A plébános úr elvégezte a szertartást, sarkon fordult és otthagya az egész gyászoló közösséget. Ekkor emelkedtem szólásra és elvégeztem szolgálatomat.

Mekkorát változott azóta a felekezetek egymás közötti viszonya! Milyen szépen szolgálnak ma együtt a különböző felekezettű lelkészek egymás szőszékén, az ökumenia szellemében.

Ennek ellentéteképpen van egy másik temetési emlékem. Nádason meghalt a Pipéről odatelepült, román családba nősült, görög katolikus vallásra tért ember. A rokonság magyar tagjai megkértek, hogy a temetésén, mint a szülőfalu papja, én is végezzek szolgálatot. Erre fel is készültem. A jelzett időre lementem a nádasi halottas házhoz. A görög katolikus lelkész, az előbbieken említett Rusu Ioan, már ott volt. Testvéri szívéllyességgel maga mellé ültetett és megkért, hogy szertartása után végezzek én is szolgálatot. Úgy is történt. A román temetésen magyarul szolgáltam. A temetőbe is a gyászoló menet élén egymás mellett mentünk ki, ott is felváltva szolgáltunk.

A magyar pap nem tűrte meg magyar kollégája jelenlétét. A román pap, a magyar kollégáját maga mellé ültette és testvériesen viszonyult hozzá. Az akkori magyar–magyar, román–magyar viszonyban ilyen is megtörtént.

Rusu Ioan, görög katolikus pap, kulák lévén börtönbe került, de a tárgyaláson magyar bírák döntöttek és szabadon engedték. Tudott az én gabonarekvirálási esetemről. Egyik találkozásunk alkalmával így szólt hozzám: „Látod, téged a magyar ember akart bebörtönözni, és a román ember mentett meg. Velem fordítva történt. Engem a románok börtönöztek be és a magyarok szabadítottak ki.”

„Ha a vége jó, minden jó!” Ezzel a közmondással lépek be emlékező és emlékeztető házalásom végállomására, a „tanyás Burus” házába.

A régi falun kívül, oda épült ez a „Kenderrét”-en, a nádasi patak hídjá mellé. Az 1923-as ifj. Burus András és az 1925-ös születésű Simó Ilus építése. Szomszédjaik nincsenek, lakó és melléképületeik úgy néznek ki, mint egy tanya. Innen a megkülönböztető név. A tanyás házaspár születési, keresztelési dátumáról a 70-es, illetve a 4-es házszám alatt már megemlékeztem. Életsorukat itt tovább követem. Polgári és egyházi esküvőjük

egy napon, 1944. február 27-én volt. A vőlegény 21, a menyaszszony 18 éves volt.

Törekvő, józan életű fiatal házaspárként ismertem meg őket. A pipei hármashatáron levő és a szászokéból kisajátított földjüket, a kétvékás (15 ári) szőlővel fáradságot nem ismerő pipei lendülettel dolgozták. András hűséges egyházi és részemre valóssággal Isten küldötte volt. Valahányszor mezőgazdálkodásom kudarcba fulladt, szénás szekerem sima vagy meredek helyen feldőlt, permetlével teli hordóm szekerestől a Csillaghegy oldalán az aljba gurult, Isten mindig segítségemre küldte. Fél évszázadnál többet, 53 évet éltek együtt. Hamarabb Ilus halt meg, 71 éves korában, éppen születése napján, 1997. február 11-én, végelgyengülésben.

Gyermekeik:

1. *András* 1944. november 28-án született, a hat hétben keresztelték december 12-én, egy házaspár, az édesapának „egybéli” jó barátja. Az anyakönyv többet nem említi. A család közléséből tudom hogy megházasodott és Csíkszeredába telepedett le.

2. *János* 1946. március 17-én született és június 11-én keresztelte egy házaspár, az édesapa jó barátja. A betűk, számok világába a feleségem vezette be. Én az Isten felé vezető útját egyengettem, a bibliai történetekkel ismertettem meg.

A család „öcsi”-je volt. Mint ilyen, emlékezetembe véste magát. Már szavalóképes korba került, mikor egy szép május eleji vasárnap, anyák-napi ünnepélyt tartottunk. A gyermekek, a templomban a padoszlopok elé kitett padokon ültek, szépen, egymás mellett. Előre megegyeztünk, hogy a szavaló nevét nem jelentem be hangosan. Csak bólintással jelzem, ki következik. Zökkenő nélkül, simán folyt a műsor, amíg Öcsihez nem értem. Neki is intek, hogy álljon ki, ő fejével nemet int vissza. Fejbólintásaink kétszer-háromszor megisméltődtek. Jobbnak láttam a feltűnést elkerülni, és a következő gyermeknek intettem. Ünnepély után kérdőre vontam Öcsit, miért nem állott ki szavalni? – „Ejsze, me’ annyi vénasszony elé kiálllok!” – volt a felelet. Azóta, Öcsiből – János lett. Bizonyára többször kiállott ifjak és

öregék elé, ha nem is szavalni, de értelmes előadást tartani. Az anyakönyv, születési, keresztelési adatai után többet nem említi, de a családtól úgy értesültem, hogy tanári oklevelet szerzett és rövid, Nyárad menti tanárkodás után, Csíkszeredában kapott katedrát, oda is telepedett le és ott alapított családot. Ő szerkeszti a szülőfaluja helynevét viselő *Kútő* című folyóiratot, melyben közleményeimet megjelentette.

3. *Erzsébet* 1950. november 1-jén született és azt követően a hetedik hónapban, 1951. május 14-én kereszteltem meg. Keresztszülei: egy hajadon leány és egy házaspár, az édesanyának első unokatestvérei. 23 éves korában *ment férjhez* a 24 éves *csíkszeredai Miklósfalvi Gábor, református ifjúhoz*. Polgári esküvőjük 1973. június 2-án, a templomi július 14-én volt. Csíkszeredában telepedett le. A pipei anyakönyv többet nem említi őket.

A „tanyás Burus” *mindhárom gyermeke Csíkszeredában él. Ha hozzátesszük, hogy édesapjuk testvére, Árpád és az ő Bontond fia is e városban találtak otthonra, akkor a zsoldáríróval elmondhatjuk mi is „Milyen jó, mikor az atyafiak együtt vannak!”*